دوماہی

شیرازہ

پہاڑی

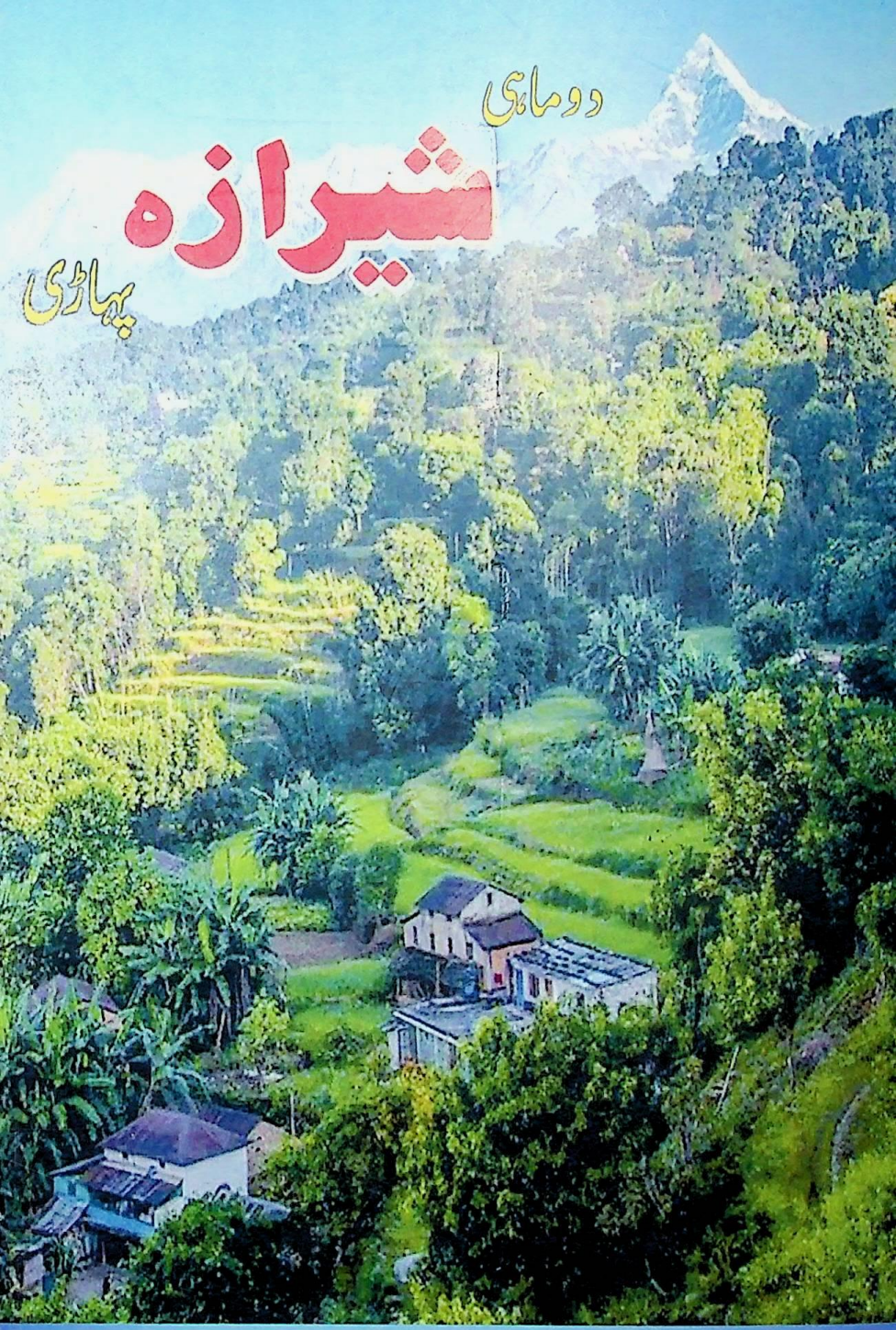

جموں اینڈ کشمیر اکیڈیمی آف آرٹ، کلچر اینڈ لینگویجز

شیرازہ

دوماہی

(پہاڑی)

جلد: ۴۲ شمارہ: ۳ اگست/ستمبر سنہ ۲۰۲۰ء

نگراں: منیر الاسلام
(کے۔اے۔ایس)

مدیر اعلیٰ: ڈاکٹر مرزا فاروق انوار

مدیر: محمد ایوب میر

معاون: عبدالواحد منہاس

جموں اینڈ کشمیر اکیڈمی آف آرٹ، کلچر اینڈ لینگویجز

ناشر:

سیکریٹری جموں اینڈ کشمیر اکیڈیمی آف آرٹ، کلچر اینڈ لینگویجز۔ لالمنڈی سرینگر

کمپوزنگ: عبدالواحد منہاس / امتیاز احمد خان / بشیر احمد نجار

چھاپ خانہ:

تعداد: 500

سرورق: معراج الدین

قیمت: 50 روپے

نوٹ:

اس شمارے پچ شامل مقالیاں تہ دیگر مشمولات پچ ظاہر کیتی گئی آراء نال ادارے نا کُلّا یا جُزوٗ اتفاق ضروری نیہہ .....(ادارہ)

رابطہ اِنہاں موبائل نمبراں اُپر کرو:

9596929801, 9469249766, 9622861597

چھٹی اِس پتے تے لکھو:

چیف ایڈیٹر

(پہاڑی)

جموں اینڈ کشمیر

کلچرل اکیڈیمی

لالمنڈی سرینگر/

کنال روڈ، جموں توی

سَیُہد

پہلی گل	ڈاکٹر مرزا فاروق انوار	6
مقالے :		
۱۔ پہاڑی لوک گیتاں وچ محبت نارس	خوش دیو مینی	8
۲۔ نثار راہی "تہند" نے تناظر بچ	پرویز مانوس	19
۳۔ اِسلام دا نظام میراث	مفتی شوکت علی فہمی	38
انشائیہ :		
۱۔ دُشمن	زنفر کھوکھر	45
افسانے تہ افسانچے:		
۱۔ مزدور گنتی رکھوہ	علی عدالت	56
۲۔ گوشے رمعزور محبتاں	شبیر احمد خان شمس	58
۳۔ صدی نا سفر	ڈاکٹر غزالہ احمدانی	62
۴۔ ماکھیں	نشاط افروز نعیم	65
۵۔ کروڑ پتی	سجاد احمد قریشی	72
۶۔ ڈیتھ سرٹیفکیٹ	رخسانہ کوثر	76
۷۔ کرونا	محمد مقبول بیتاب	77
۸۔ قصائی	سنیل پردیسی	78

نعت تہ دُعا: 79-84

حاجی محمد بشیر شاد۔ میاں کریم اللہ قریشی۔ نذیر احمد دلجانی

غزلاں: 85-170

رشید قمر۔ شیخ آزاد احمد آزاد۔ نثار راہی۔ شیخ ظہور۔ امتیاز نسیم ہاشمی۔ پرویز مانوس۔ راشد عباسی۔ ڈاکٹر جہانگیر دانش۔ محمد منشا خاکی۔ میر غلام حیدر ندیم۔ ملک شفیق عارش۔ شکور احسن۔ سوامی انتر نیرو۔ سردار جاوید خان جاوید۔ عبدالرشید قریشی۔ معراج راہی۔ حاجی محمد بشیر شاد۔ عبدالمجید حسرت۔ بشیر اختر۔ نعیم کرناہی۔ محمد اقبال منجا کوٹی۔ غلام رسول مصطفائی۔ مشکور احمد شاد۔ عبدالرشید لون غمگین۔ ثمینہ سحر مرزا۔ ملک ذاکر خاکی۔ محمد مقبول بیتاب۔ محمد شفیع صابر۔ افتخار احمد قریشی۔ محمد یاسین۔ وقار دانش۔ شیخ محمد اقبال۔ بشارت علی خان راز۔ ساحل یوسف۔ اعجاز احمد شاہ۔ شام لال شرما۔ مجروح شاکر۔ محمد رفیع مشکور۔ روی کمار۔ مظفر احمد۔ محمود ریاض زخمی۔ سنیل پردیسی۔ عبدالجلیل خیالی۔ راشد حسین راشد۔ محمد آزاد خان۔ عقیل عباسی۔ ادریس احمد۔ آکاش سنگھ راہی۔

نظماں:

۱۔ رفیقہ حیات نے ناں	محمد عظیم خان	171
۲۔ دوہے رسوال	شیخ آزاد احمد آزاد	173
۳۔ یا غوث بہاول حق	امتیاز نسیم ہاشمی	175
۴۔ ہر کوئی اِتھا سیلانی ہے	میر غلام حیدر ندیم	177
۵۔ جنگاں نے ماسٹر	باب ڈِلن	179
۶۔ ماؤ نے ناں	محمود درویش	184
۷۔ میں تگی یاد رکھساں گا	خلیل جبران	186

۸۔ مکنی نیہہ روقتے نال ٹُرنا سِکھ رپچھوڑا	جوتی کماری	187
۹۔ خونی لکیر	شبیر احمد غازیؔ	189
۱۰۔ ڈردار ہندا ہے	ادریس احمد	191

ماھیے تہ گیت:

۱۔ ماہیے	طارق احمد طارقؔ	192
۲۔ گیت	محمد مقبول ساحلؔ	193
۳۔ گیت	سید خورشید حسین خورشیدؔ	195

پہلی گل

جدید پہاڑی ادب نی بسم اللہ نال ہی بکھریاں بکھریاں ادبی صنفاں نی بسم اللہ وی ہوئی۔ پہاڑی فکشن نی گل کراں تہ اساں کی اِس نیاں جڑاں اپنے لوک ورثے اندر کھبیاں دِسنیان۔ پہاڑی لوک وراثت نے اندر لوک کہانیاں تہ لوک داستاناں نا اک بہوں انمُلا خزانہ اساں کول موجودی تہ جس ویلے ریاستی کلچرل اکادمی نے پلیٹ فارم تھیں جدید پہاڑی ادب نی نشر واشاعت نا سلسلہ شروع ہویا تہ مُنڈھلا افسانوی ادب جیہڑا شیرازہ پہاڑی نے پہلیاں شماریاں نی زینت بنیا' اس نا بغور مطالعہ کرنے تھیں اِس گل نا عندیہ ملنا اے جے کُجھ اک کہانیاں کی چھوڑی اکثر افسانے' افسانے کہٹ تہ کہانیاں زیادہ سن۔ اِنہاں نے اندر اپنی مٹی نی بو باس نے نال نال اساں نے اساطیری ورثے (لوک کہانیاں تہ داستاناں) نا ڈوہنگا اثر وی دِسنا اے تہ ایہہ اثر خاصا چر اساں نے فکشن اُپر حاوی رہیا۔ اِس تھیں نکلنے واسطے اساں نے افسانہ نگاراں کی اک دودہا کے صرف کرنے پئے۔

مُنڈھلے دور تھیں ہی جنہاں قلمکاراں اپنے افسانیاں کی لوک رنگ نے اثر تھیں پاک رکھیا' اُنہاں بچ جناب نثار راہی' راجہ نذر بونیاری' ظفر اقبال منہاس' ڈاکٹر جہانگیر دانش' راجہ شاہد علی خان شجاعت' میر غلام حیدر ندیم' اقبال نازش' اقبال شال' شیخ آزاد احمد آزاد' خوش دیو مینی' شہناز پروین پاکیزہ تہ زریں آراء معصوم جیئے لوک شامل سن۔ اِنہاں قلمکاراں پہاڑی فکشن کی اپنے جگر نی رت پیالی تہ اِس نی پال پوس کرنے نے جتن کیتے۔ ایہہ ہور گل اے کہ اَگے جائی تہ کُجھ تازہ دم قلمکار وی اِس کاروان نا حصہ بنے' جنہاں بچ شیخ شبیر احمد' پرویز مانوس' مولوی شبیر احمد شمس' زنفر کھوکھر شامل ہین۔

زیرِ نظر شمارے بچ شاررا ہی ہوراں نے افسانوی سفر نے حوالے نال اک اچھا خاصا مقالہ شاملِ اشاعت اے۔ ایہہ مقالہ پرویز مانوس نے قلم نی دیُن اے۔ مانوس کیاں جے آپے وی اک منجھے ہوئے افسانہ نگار ہین' اِس واسطے اِس موضوع اُپر گل کرنے نی صلاحیت رکھنین۔ اُنہاں راہی ہوراں نے افسانیاں ور بہوں کُھلے مزاج نال گل کیتی اے تہ اِس کی جانچنے پرکھنے نا جتن کیتا اے۔ مَیُد اے جے اَساں نے قارئین اِس کی بغور پڑھی تہ اپنی اپنی ناقدانہ رائے نال نوازسن گے۔

زیرِ نظر شمارے بچ ہی اَساں نے اک ہور مایہ ناز شاعر تہ ادیب خوش دیو مینی ہوراں نا اک مقالہ لوک گیتاں نے حوالے نال شامل اے۔ مینی ہوراں لوک گیتاں نے اندر موجود رومانی پہلو اُپر گل کرنے نی کوشش کیتی اے۔ اُنہاں نا اک نویکلا اندازِ بیان اے تہ اپنی گل وی اوہ اک نویکلے انداز نال ہی پیش کرنین۔ انہاں نا طرزِ تحریر بہوں دِلفریب اے۔

اَساں کی مَیُد اے جے قارئین کی اَساں نی ایہہ پیشکش ضرور پسند آوسی۔

شمارے نیاں باقی مشمولات حسبِ سابق ہی ہین تہ اَساں کی پکی مَیُد اے کہ تُساں کی ایہہ شمارہ ضرور پسند آوسی ہور ایہہ مَیُد رکھناوی اَساں ناحق اے جے قارئین اِس شمارے نے حوالے نال اپنی اپنی قیمتی رائے نال ضرور نوازسن۔

کنال روڈ' جموں — ڈاکٹر مرزا فاروق انوار

یکم دسمبر ۲۰۲۰ء

خوش دیو مینی

پہاڑی

لوک گیتاں وچ محبت نا رَس

اَج تھیں ترے ہزار سال پہلاں مشہور سنسکرت نے ادیب پاتنجلی ہوراں لِکھیا سا کہ ادب تہ شاعری اُوّے زندہ رہسی، جیہڑی رَس دار ہوسی۔ یعنی اپنے رسیا نے بارے وچ ہوسی، رسیا نے جوبن بارے ہوسی، رسیا نے نازنخریاں بارے ہوسی، رسیا نے سلام کلام بارے ہوسی تہ رسیا نے من بارے ہوسی، جس اندر جدوں من مہت جائی لبھنا اے تہ بندہ محبتاں، خوشیاں تہ جُباں سنگ گت گت ہوئی جانا اے۔ خورے ایہہ ہی گل اے کہ کالی داس نی شکنتلا اَج وی اُتنی ہی مقبول اے جتنی باراں سو برہے پہلاں ہونی سی۔

رسیا نے بارے وچ محبت آلے گیت جدوں دِل نِیاں درگاہواں اندر لاٹاں مارنین، تاں خوشیاں سنگ چانن ہی چانن ہوئی جانا اے۔ دراصل پیار سپنے بچوں نِلتھانا، اوہ صاف شفاف چشمہ ہونا اے، جس بچ چہات ماری بندہ محبت سنگ ہاری شنگھاری نی حیاتی نی چہلک تکنا اے، نے پیار نے جذبیاں نا سواد چکھنا اے تہ حُب نی خوشبو سنگ گچ

ہوئی جانا اے۔ پہاڑی اساہڑی ماں بولی وی محبت نے مِٹھے من بھاؤنے تہ سوادلے جذبیاں سنگ چہر وٹی نی اے تہ اوڑی' کرناہ تھیں لئی بھبر توڑیں پورے پہاڑی خطے اندر جدوں پیار پہرے گیتاں نے چھنکاٹے پینے ہین تاں لوک خوشیاں سنگ کچ ہوئی جانے ہین۔لوک گیت پہاویں حیاتی نے بکھ بکھ پہلواں نے سنگ جُڑے نے ہونے ہین' ور محبت آلا پہلو بڑا رنگ دار تہ رَس دار ہونا اے۔جدوں کوئی پہاڑی فنکار اپنی پاٹ دار اَواز سُریلی دُھن تہ لمّے رآء پُر محبت آلا کوئی گیت چھیڑنا اے تاں اوہ گیت دِلاں نے اندر تہسّی جانا اے تہ بندے نی ذات تِکر جائی پُہچنا اے' جس سنگ بندے نے اندر خوشیاں آلے جذبے پھونکرنے ہین۔محبت رنگ برنگا لباس لائی باندے اشنی اے تہ سکون ڈیرے لائی دینا اے۔اِسراں حیاتی نی کھڑبو کھڑبی تہ رُل کہسّل کی پُہلی چھٹ کہڑی واسطے اوہ اُس معراج ور جائی پُہچنا اے جتھے روح واسطے خوشیاں ہی خوشیاں ہونیاں ہین۔

جدوں بنجلی نی تان ور اُچے نکے تھیں دِلدار کوئی محبت پہر یا گیت گانا اے تاں چارے پاسے خوشیاں مہکن لگنیاں ہین تہ سُننے آلا اپنے آپ کی اُس ماحول وچ لئی جانا اے جتھے اُس نی محبت نی جم پل ہوئی سی۔جتھے رنگ رنگیلی بہر یا اُس بسّر کیتی سی۔جتھے ماہی نی اک چہلک تکنے واسطے اوہ مُدتاں توڑیں اُڈیکنا رہیا سی۔ جتھے محبت پہرے دو پل پوری حیاتی ور پہارے ہونے ہین۔جتھے محبوب نا جلوہ دِل نے کیمرے وچ ساری عمر واسطے عکس بند ہوئی جانا اے۔جتھے حُسن تہ جوانی نی پھلکارا تبھئی کیفیت پیدا کرنی اے جس ور جناں ساری حیاتی کی کہمائی شوڑنا اے۔محبت آلے گیتاں بچوں خوشیاں وی اُمنیاں ہین' درد وی سِمنا اے تہ جدائی وی کنڈے ہاروں اڑکنی اے۔مَیڈ نا دینہہ وی چمکنا اے تہ شوخی نے رنگ وی

تھر کنے ہین۔ فِر محبت آلے گیت دِلاں بچوں اِسراں اُمن لگنے ہین جِسراں معصوم کی تکی ماں نے مے چوں دُدھ اُمنا اے۔

پہاڑی بڑے تگڑے، بانکے، شوخ، الڑ، دِل ٹھگنے، چُلبلے تہ محبت کرنے تہ محبت بنڈنے آلے لوک منے جانے ہین تہ محبت نے ہر رنگ وچ رنگے نے ہونے ہین۔ کدے اوہ عشق حقیقت ہووّے تاں سیف الملوک نی صورت وچ باندے اشنی اے۔ کدے عشق مجازی اے، تاں اساہڑے پہاڑی لوک گیتاں بچوں سمنی اے جس کی میراثی لوک گائی گائی لوکاں نا دِل ٹھگی لیا کرنے ہین۔ محبت پہر یاں گیتاں وچ پیار وی ہونا اے، مخولاں وی ہونیاں ہین، ٹچکر اں وی ہونیاں ہین، نہورے پہارے وی ہونے ہین، عشق وی چھل مارنا اے، خوشیاں وی اُمنیاں ہین، جُدائیاں وی ڈنگ مارنیاں ہین، بے وفائی وی ڈم لانی اے تہ درد وی ڈنگنا اے۔ اِس وچ حیاتی نے بکھ بکھ رنگ رنتن نے رنگاں ہاروں سوہنے تہ دِل ٹھگنے لگنے ہین۔ ایہہ سارے رنگ رَلی مِلی محبت تہ پیار نے جذبیاں نی صورت وچ باندے اشنے ہین، جس وچ بندہ اُس صورت کی لوڑنا رہنا اے، جس صورت نے محبت آلے کسے پل وچ اُس کی ٹھگی لیا سی تہ فِر حیاتی پہر اوہ اُسے صورت واسطے تڑفنا، چھڑکنا، پھڑکنا رہنا اے۔ پہاڑی نے لوک رنگ وچ محبت اُنہاں ساریاں جذبیاں سنگ چہروٹی نی اے، جنہاں پچھے بندہ تن من دھن چھوڑی فقیر ہوئی جانا اے۔ پہاڑی لوک ادب نے محبت آلے کُجھ نامی، چنام تہ مشہور لوک گیت پیش ہین، جیہڑے پورے پہاڑی خطے وچ مشہور ہین۔ محبت کرنے آلے دِلاں نی تہڑکن ہین تہ بڑے دِل ٹھگنے تہ رَس دار ہین۔

چِٹّے چنّے نی چاننی:

محبت نے جذبیاں سنگ ہاریا سنگھاریا نا ایہہ گیت پہاڑی رہتل نے دِلاں نی

اَواز منیا جانا اے:

چٹّے چنّے نی چانني
سرگی نیا تاریا لوئی والا
ماہڑا ماہی پھل خوشبو والا

چٹّے چنّے نی چانني
سرگی نیا تاریا لوہٗ چا دے
ماہڑا چھلّا گمائیائی اوہ چا دے

چٹّے چنّے نی چانني
اَکھیاں وچ سُرمہ پانے او
تُسیں وطنج کیوں نئیں آنے او

چٹّے چنّے نی چانني
ڈیڈی وچ سنگلاں کس لائیاں
ماہی سُتا رہیا میں کھیڈ آئی آں

چٹّے چنّے نی چانني
ماہڑے مانویں نیا پُترا چبّ دانے
جیہڑی ماہڑے نال کیتی اے رَبّ جانے

چٹّے چنّے نی چانئی
سرگی نیا تاریا نِت آویں
توں تپر کلیجے بچ لاویں

کوُنجڑی:

اِس گیت وچ محبوب اپنے عاشق سنگ نہورے کری کری پیار جتانا اے:

اُڈ بالو کونجڑیئے ھُقّہ چھک لے توں دم لا کے
جِند ماہڑی گل گئی اے ترے ہجر نا غم لا کے

اُڈ بالو کونجڑیئے راہ پُہل گئے نے راہیاں کی
ہر ویلے یاد کراں میں تیریاں جدائیاں کی

اُڈ بالو کونجڑیئے رَتی لال پچھیری اے
باہج تیرے سجناں روح اندر ہنیری اے

اُڈ بالو کونجڑیئے تُساں کوٹ وی پائے ہوئے نے
اَساں کولوں بٹن چنگے جیہڑے سپنے نال لائے ہوئے نے

شاہ ٹھولا:

ماہڑا شاہ ٹھولا نیہہ مُڑیا۔ خورے کسے پہیڑی چلّم ' تماکو نالالچ دیئی اپنے کہر بہالی لیا اے:

اَج نیہہ آیا ' کل نیہہ آیا
کس پہیڑی گل لایا سئیو
ماہڑا شاہ ٹھولا نیہہ آیا سئیو

اَج ٹھولے نِیاں ڈیکاں لگیاں
مار بکرا ٹرکایا سئیو
ماہڑا شاہ ٹھولا نیہہ آیا سئیو

اُس نے بیہڑے چلّم تماکو
اُس نی شوقے آیا سئیو
اُس پہیڑی گل لایا سئیو
ماہڑا شاہ ٹھولا نیہہ آیا سئیو

اُس نے بیہڑے منّویں نا بوٹا
اُس نی چھاں بٹھایا سئیو
اُس پہیڑی گل لایا سئیو
ماہڑا شاہ ٹھولا نیہہ آیا سئیو

اُس نے بیہڑے چوٹا پکیا
اُس چوٹا رَجی کھلایا سئیو
اُس پہیڑی گل لایا سئیو
ماہڑا شاہ ٹھولا نیہہ آیا سئیو

چِٹی پگ تہ لال نشان

سوہنا بانکا اے مضمان

اُس پہیڑی گل لایا سئیو

ماہڑا شاہ ٹھولا نیہہ آیا سئیو

گوری نِیاں تُھمّاں پئیاں:

چھمبر بگنا اے۔ گوری کپڑے تہونی اے تہ کسے رومال دَہسی دِل لُٹی لیا تہ گوری نِیاں تُہماں پیئی گئیاں:

چھمبر بگے

گوری کپڑے جے تہونی

کس سٹیا رومال

گوری نِیاں تُہماں پئیاں

تُہماں پئیاں ساری رات

گوری نِیاں تُہماں پئیاں

کس سٹیا رومال

گوری نِیاں تُہماں پئیاں

کسکیتا مُنہہ لال

گوری نِیاں تُہماں پئیاں

ٹُر پیئی کس نے نال

گوری نِیاں تُہماں پئیاں

تُہماں پئیاں ساری رات

گوری نیاں تہماں پیاں

چن:

چن گیت اندر عموماً مُٹیار یا جناں اپنے عاشق یا محبوب نی یاد اُڈیک تہ محبت نا اظہار ہونا اے۔ اس کی نوجوان کم کاج تھیں بہلے ہوئی گانے ہین۔ ایہہ گیت اوڑی، کرناہ، پونچھ، سُدھنتی، میرپور، راجوری تہ کوٹلی نے پہاڑی لوکاں بچ بہوں مقبول اے:

چن ماہڑا چڑھیا اے اُپر راجوریئے
آئی جائیاں چھپی کے تہ مِلی جائیاں چوریئے

چن ماہڑا چڑھیا تہ جائی لگا پلندری
چِٹّے چِٹّے کپڑے تہ داغ سینے اندری

چن ماہڑا چڑھیا اے اوڑی نی ٹہیری
چن باہج تڑفے جِند جان میری

چن ماہڑا چڑھیا اے ماہلیاں نے اوہلے
پہنی سٹّاں ماہلیاں تہ چن ماہڑا بولے

چن ماہڑا کیہڑا دَہس توں کالے کوٹے آلیا
صدقے تواہڑی ماؤ جس تگی جوانی چاہڑیا

چن ماہڑا چڑھیا اے سریے نی چوٹی
چن باہج کوکاں مِگی کیتا بوٹی بوٹی

بالو ماھیا:

کوئی بوٹا اے متر نا
تیری جُدائی کولوں
رَب پیدا ای نہ کرنا
کوئی بوٹا اے متر نا
اَساں تیرے سنگ جینا
اَساں تیرے سنگ مرنا
چِٹّی گگڑی کی شی کریو
ماہڑی سوہنی بالو نی
بدنامی نہ کریو
چِٹّی گگڑی کی شی کریو
اس ماہڑے ماہیے کو
تُسیں ساری ای جی کریو
چنتے بچ بُک چاندی
کدے جِند خوشیاں کرے
کدے غماں بچ ڈُب جاندی

چنتے بچ بُک چاندی
جگ سارا تکنا رہیا
اَساں بالو چھپا آندی
اَسمانی اِل جاندی
تیری میری ہک جِندڑی
خاباں بچ مِل جاندی
اَسمانی اِل جاندی
کہُول کہمائی صدقے
توں آ کے جے مِل جاندی
پانی کوہلاں دا بند کیتا
پہاویں پچھے جگ ہویا
اَساں بالو نا سنگ کیتا
پانی کوہلاں دا بند کیتا
تیری جُدائی چتّاں
ماہڑا دِل ڈاہڈا تنگ کیتا
پانی سراں نے کوسے نی
سچ گل دَہس بالو
کیہڑے گلاں نے روسے نی
پانی سراں نے کوسے نی
میں تُگی جانی گئی
تیرے چھوٹھے پلوسے نی

ماہڑی بکی وروں اُڈ کاواں
سدو پٹواری کی
جِند بالو نے ناں لاواں
ماہڑی بکی وروں اُڈ کاواں
اللہ تکو راج دیوے
تیرے نال چلی جاواں

پرویز مانوس

نثار راہی "تہند" نے تناظر بچ

چالی سال پہلیں جدوں پہاڑی ادب نی پنیری کی اِتھے نیاں شاعراں تہ ادیباں رَل مِل کے سگ لایا تہ ساریاں کی ایہہ اُمید سی کہ ایہہ زمی ہیلی ہے ہور اِتھے کوئی وی ہیں معیاری فصل پیدا کرسی گا۔ لہٰذا اُنہاں اِس رکڑ تہرتی اُپر اپنے فکر وفن نے ہل چلائے۔ لوکاں نے دِلاں بچ اپنی ماء بولی واسطے بے پناہ جوش تہ جذبہ ٹھاٹھاں مارنا سا۔ اِس طراں قلم نی رفتار وی تیز ہوئی گئی۔ ابتدائی دور بچ پہاویں جذبات نیاں انہاں نہراں بچوں شاعری نیاں کافی تیز لہراں اُٹھیاں ہور شاعر حضرات سُن کلاسیکی شاعراں نیاں پیراں اُپر پیر تہری کے ہور اُنہاں نے کلام تھیں متاثر ہوئی کے اپنی قلم تھیں شعراں نے دریا بگائے۔ اِس نے برعکس نثر نگاراں کول سوائے لوک کہانیاں تھیں کُجھ وی موجود نیہہ سی' اِسے واسطے پہلیں پہلیں اُنہاں کی تکی تکی کے ہلکی پھلکی کہانیاں لکھیاں گئیاں۔ اِسے نے نال نال اُردو بچ پہلیں تھیں انگلاں اُپر گنے جان والیاں لکھن والیاں افسانہ نگاراں اس پاسے خاص تہیان دتا ہور روایتی کہانیاں نال اس پنیری نی سام سمہال کری کے اس کی اس لائق بنایا کہ اج اس سگھڑ بوٹے نی چھام بچ بیئی کے پہاڑی ادب نی نویں تاریخ لکھی جا رہی ہے۔ ابتدائی دور بچ جیہڑا کارواں اس زبان نی ترقی تہ ترویج واسطے ہنگامی طور اُپر اگے بدھیا' اُنہاں بچ جیہڑے افسانہ نگار مُنڈھلی صف بچ شامل سن اُنہاں بچ اک ناں نثار راہی ہوراں ناوی ہے۔"

نثار راہی ہور پہاڑی تحریک نے ہراوّل دستے جتھے بچ شامل رہے ہور اُنہاں اپنی قلم کی قوم نے مفاد واسطے ہر طراں استعمال کیتا۔ اُنہاں شاعری وی کیتی' افسانے وی لکھے تہ مضمون وی لکھے۔ غرض ایہہ کہ اس زبان نی بے لوث خدمت کیتی ہور اس ویلے تکر کرر ہے ہین ہور اگے وی اس قوم تہ ادب نی خدمت جاری رکھسن گے۔''

اُنہاں نا اصلی ناں نثار حُسین میر ہے تہ راہی تخلص رکھنے ہیں۔ اوہ ۴/ مارچ ۱۹۴۱ء کی ضلع راجوری نے دوداسن گراں بچ جے۔ ابتدائی پڑھائی راجوری تھیں حاصل کرن تھیں بعد جموں یونیورسٹی تھیں ایم' اے انگلش لٹریچر بچ نالے بی ایڈ نیاں ڈگریاں حاصل کرن تھیں بعد محکمہ تعلیم بچ بحیثیت لیکچرار اپنی خدمات انجام دتیکھ ہور فر پرنسپل نی حیثیت نال ریٹائر ہوئے۔

اپنی ادبی زندگی نے قیمتی پینتری چالی سال نی ریاضت تھیں بعد اُنہاں اپنے قارئین نی تریہہ 'تہند'' نال بجھائی۔ 'تہند'' اُنہاں نیاں پہاڑی افسانیاں نا پہلا مجموعہ ہے' جیہڑ ۲۰۱۲ء بچ منظر عام اُپر آیا۔ اس نی ترتیب تہ تزئین عبدلواحد منہاس سُن انجام دِتی نی ہے۔ کتاب نا سرورق خوبصورت تہ تکن نے لائق ہے۔ اِس کتاب کی راہی ہوراں اپنی ماء نے ناں کیتا نا ہے۔ اِس کتاب بچ کُل ۴۹ افسانے شامل کیتے گئے ہین۔ اُنہاں نی اِس کتاب کی ۲۰۱۳ء بچ ریاستی کلچرل اکیڈمی نی طرفوں اُس سال نی بہترین کتاب نے ایوارڈ (Best Book Award) نال نوازیا۔

اِس تھیں پہلیں کہ اس کتاب نا تنقیدی جائزہ کہند اجاوے' اُنہاں نے فنی محاسن ہور اُنہاں نی موضوعاتی حیثیت نا تعین کرنا ضروری ہے کہ اُنہاں نیاں افسانیاں نا حقیقی زندگی نال کتنا رشتہ ہے۔ اِس کتاب بچ کُجھ معتبر پہاڑی قلمکاراں نے تاثرات وی شامل ہین' جنہاں بچ جناب ظفر اقبال منہاس ہور راجہ شاہد شجاعت نے ناں قابلِ ذکر ہین۔

تُہند نے پیش گفتار بچ جناب ظفر منہاس ہور لکھنے ہین کہ:

''اِس پس منظر بچ نثار حُسین راہی جیہڑے نثار راہی نے ناں نال سماجی تہ ادبی حلقیاں بچ پشانے جانے ہین' لسانی تہ ادبی ای نیہہ بلکہ پہاڑی ثقافتی تہ سیاسی شناخت نے اُس اولین کارواں نے جاں نثار سپاہی ہین' جنہاں پہاڑی تشخص نے حوالے نال ہر محاذ ور کم کیتا ہور ہر موڑ اُپر اپنی موجودگی نا باسا دِتا۔ اوہ پہاڑی تحریک نے پلیٹ فارم ور اِسنی ابتدا بچ ای نمودار ہوئے ہور اَج لگ بھگ 35 برہے گذرن نے بعد وی اِس حوالے نال اُنہاں نا جذبہ پہلیاں نی طراں جواں اے۔ نثار راہی اک پڑھے لکھے شخص ہین۔ اوہ شاعری وی کرنے ہین، انہاں افسانے وی لکھے ہین تہ تحقیقی تہ تنقیدی مضمون وی رقم کیتے ہین۔ ماہڑے سامنے اِس ویلے اُنہاں نا افسانوی مجموعہ اے جِس نا ناں مصنف سُن مجموعے بچ شامل اک افسانے ''تُہند'' نے ناں ورای رکھیا نا اے۔ پہاڑی زبان بچ افسانے نی آمد اُردو نے ذریعے ہوئی، ایہئی وجہ اے جے پہاڑی افسانے اُپر اُردو افسانے نا اثر نمایاں اے ہور منٹو ہوّے یا کرشن چندر یا بیدی' اِنہاں افسانہ نگاراں نا اثر کہٹ بدھ اِتھے نمایاں اے۔ البتہ ایہہ گل بلاشک وشبہ آکھی جا سکنی اے کہ بیشتر پہاڑی لکھاریاں نی زمین' زمان تہ مکان پہاڑی اے ہور نثار راہی وی اِس قاعدے تھیں بکھ نیہہ ہین۔

افسانوی مجموعے بچ لگ بھگ پنجاہ نے قریب افسانے یا افسانچے شامل ہین تہ کُجھ اک افسانیاں کی چھوڑ کے باقی ساریاں اُتے مقامی رنگ غالب اے۔ نثار راہی جے کُجھ اپنی اَکھیاں دِکھیا، اوہ ہی

اُنہاں نے افسانیاں نا موضوع اے تہ شاید ایہئی وجہ اے جے اُنہاں نے افسانیاں کی پڑھنیاں ای اک طراں نی تکرار نا احساس کہڑی کہڑی ہونا اے۔ انہاں جِس ماحول بچ اَکھ کھولی، اس بچ اک پاسے اگر جاگیرداراں تہ چک داراں نا استحصال اے تہ دُوّے پاسے غُربت، جہالت تہ عِلم نی دولت تھیں محروم لوکاں نی شرمناک توہم پرستی نا تذکرہ اے۔ مصنف نا پورا وجود اِس صورتِ حال کی دِکھ کے سڑبل جانا اے ہور اِس ناپسندیدہ صورتِ حال نے خلاف اُنہاں نا غم وغُصّہ تحریر نی شکل بچ اظہار نا وسیلہ لوڑنا اے۔ اوہ اِس سیاسی، سماجی تہ مذہبی جبّر ہور استحصال کی ننگا کرن نی ہر ممکن کوشش اِس اُمید ور کرنا اے جے شاید افلاس تہ غُربت نی ماری اِس مخلوق نے اندر کِسے طراں حرکت تہ حرارت پیدا ہو جاوے تہ اُنہاں کی دوست ہور دُشمن نی پشان ناچ آجُلے۔''

نثار راہی ہوراں اِس کتاب بچ جیہڑے افسانے شامل کیتے نے ہین، اُنہاں نے پلاٹ، کردار، موضوع، اسلوب ہور زبان و بیان بے شک متاثر کُن ہین۔ اُنہاں نے افسانیاں نی خوبی جیہڑی غیر معمولی طور اُپر متاثر کرنی ہے، اوہ اُنہاں نے کہانی آکھن نا انداز ہے۔ اوہ افسانہ لکھنے نیہہ بلکہ بیان کرنے ہین۔ راہی ہوراں نے قلم بچ آبشاراں جیا فطری بہاؤ وی ہے تہ ڈوہنگائی وی۔ اوہ جُزیات نا استعمال وی فنکارانہ چابک دستی نال کرنے ہین۔ اُنہاں نیاں افسانیاں بچ پہاڑی معاشرے نیاں چہلکیاں صاف صاف نظری اچھنیاں ہین، کیانکہ اُنہاں کی قوم نے دُکھ درد نا مشاہدہ کرن نا موقعہ بہوں نیڑے تھیں لبھا ہے۔ فر جو کُجھ اُنہاں تکیا، اُس کی محسوس کیتا فر تحریری شکل بچ قاری نے حوالے کیتا۔ مظلوم تہ لسے اُپر ہون والا ظُلم تکی کے اُنہاں نا دل تڑفی جانا ہے۔ انسانیت اُپر ظلم و بربریت تکی کے

اُنہاں نیاں اکھاں لہو نے اتھرواں نال پہرے جانیاں ہین۔ اوہ کردار نے مُنہہ تھیں جُملے ادا کران تھیں پہلے اپنے آپ کی اُس جگہ رکھی سوچنے ہین کہ ایہہ جیہڑی وی ناانصافی' جیہڑا وی ظُلم ہور ہیا ہے گویا کہ اُنہاں اُپر ہور ہیا ہے۔ فر اوہ مظلوم تہ لسے نے حق بچ آواز بُلند کرنے ہین۔ اس نی ہک جینی جاگنی مثال اس کتاب بچ شامل اُنہاں نا افسانہ ''دولت'' ہے' جس نا مرکزی کردار یوسف گلی بچ شور سُنی ہور پہیڑ کہٹھی تکی کے لوکاں کولوں پچھنا ہے کہ کہہ ہویا' کُن مریا؟ تہ اُس نیاں کناں بچ اواز پینی ہے کہ بچارہ لسّہ سی مار دِتا گیا۔ یوسف ٹُرنا جانا لیکن اس نیاں کناں بچ بار بار ایہہ جملہ گونجنا ہے۔ اوہ سوچن لگنا کہہ مرن واسطے لسّہ ہونا ضروری ہے؟ ہک لسے منگتے کی تکی اُس کی خیال آنا ہے کہ ایہہ وی تہ لسہ ہے اسی کوئی کِیّاں نیہہ مارنا؟ پچھن اُپر منگتا آکھنا ہے کہ ''پہائی ماہڑے کول نہ زر ہے' نہ زن ہے' نہ زمی ہے' مِگی پہلا کوئی کِیّاں مارسی۔'' اس افسانے بچ راہی ہوراں کُجھ ایہے جُملے استعمال کیتے ہین کہ قاری سوچاں نے ڈوہنگے سمندر بچ چُپیاں کھان لگنا ہے۔ جس ویلے ہک بندہ یوسف کی آکھنا ہے ''پاگل! طاقتور مار کھانا نیہہ' اِس واسطے اس کی کوئی نیہہ مارنا۔ ایہہ صرف لسے نا ہی مقدر ہے کہ اُس ور ہر کوئی ہوشیار ہوئی جانا ہے۔''

افسانہ پڑھن تھیں بعد حساس قاری اُپر ہک عجیب جئی کفیت طاری ہوئی جانی ہے ہور کئی سوال اُس کی کہیری لینے ہین' کیانکہ اساں ساریاں اپنی زندگی بچ ایہہ تماشے کئی وار تکے ہوسن۔ کتنے ہی طاقتور مُلک کمزور مُلکاں اُپر چڑھائی کری کے اُنہاں اُپر غاصبانہ قبضہ کری لتا' کئیاں پیسے والیاں اپنے اثر رسوخ تہ پیسے نے زور ور کسے لسے غریب کی زمی ہڑپ لتی۔ اسے طراں نے خیالات نا اظہار راہی ہور اپنے ہک افسانے ''جس نا زور اُس نی راجور'' بچ کرنے ہین۔ اس نا متن تکو:

''کووَ نے ہک بڑے تہ بڈھے بوٹے بچ ٹھکھلے سُن کافی سارے موہرے

کیتے نے ہین، جس بچ مختلف قسم نے پکھنواں اپنے آہلنے بنائی کے ہک نکی جئی بستی بسائی نی سی۔ ہک تہیاڑے ہک بڑا سپ بوٹے ور چڑھنا ہے ہور ہر ہک کُھڈ بچ مُنہہ باہی کے اپنا شکار لوڑنا ہے، وراتھے کُجھ وی نیہہ ہونا۔"

پہلا اقتباس:

"لوہ ہوئی تہ چڑیاں نے چاں چاں کیتی، لوک اکٹھے ہوئی گئے۔ کُجھ ٹُھلاں مارن لگے تہ کُجھ دڑُنی نی لمی ڈاہلی کپی کے اُس نال اس کی چواکاں کران لگے۔ کول ہی اک بُزرگ سی۔ اس نے زور نال لوکاں کی آکھیا کہ کوئی سپ کی نہ چھیڑے۔ سپ نا کوئی قصور تھوڑا ہے، پہُکھ لگنا قدرتی گل ہے تہ اوہ اپنی پہُکھ نے عذاب تھیں چھُٹکارا کرن لئی اپنا شکار لوڑنا ہے۔"

اِتھے افسانہ نگار انسانی زندگی نے کئی راز آشکار کیتے ہین۔ ہک تہ ایہہ کہ کافی ساریاں گراں والیاں اگے کہلے سپ بچارے نی کہہ پیش چلے آ؟ ہک پاسے اتنے ساریاں لوکاں نے اتحادنی طاقت تہ دُوجے پاسے ہک بے بس سپ!

افسانہ نگار خوبصورت لفظاں نا ہک منظر بنائی کے ایہہ ثابت کیتا کہ ظاہری طور اُپر جت ہمیشاں پاور بچ بیٹھے نیاں لوکاں نی ہونی ہے۔ قاری اپنے حساب نال بیروکریسی کی وی لئی سکنا ہے جتھے کدے اوہ بے بس رہیا ہووّے یا سیاست نے کردار کی وی لئی سکنا ہے جنہاں کدے اُس غریب نا استحصال کیتا ہووے۔

نثار راہی ہوراں نی افسانوی کائنات نے بارے بچ کلچرل اکیڈمی بچ قائم پہاڑی شعبے نے ایڈیٹر نعیم کرناہی ہور کُجھ اس طراں لکھنے ہین:

"نثار راہی ہوریں وی اوہ افسانہ نگار ہین، جیہڑے پہاڑی افسانے دانہیں پتھر رکھنے والے قافلے بچ شمار ہوندے ہین۔ اُنہاں وی

باقی افسانہ نگاراں ہور کہانی کاراں نالوں سوچیا اُردو بچ، لیکن لکھیا پہاڑی بچ۔ اُندیاں افسانیاں دی زمی ٹھیٹھ پہاڑی ہوندی ہے۔ کردار، کہانی، منظر نگاری، مکالمے غرض سارا تانا پیٹا پہاڑی ہے۔

اندا قلم غریب، مظلوم، بے بس ہور لاچاراں دی نمائندہ آواز ہے ہور ساہوکار، امیر، ظالم، چلاک تہ کھڑ پنچ دے خلاف ہک تحریک رہی ہے۔ اندے سینے بچ ہک دردمند ہور حساس دل ہے۔ برعکس اسدے ساہوکار، ظالم تہ امیر کھڑ پنچ دے خلاف کٹھور تہ سخت وی ہین۔

نثار راہی ہوریں پہاڑی افسانے بچ نت نویں رنگ پہرے ہین۔ بقول مولانا ابوالکلام آزاد راہی ہوریں کدے بسم اللہ دے گنبد بچ بند نیہہ رہے۔ اندیاں افسانیاں بچ اندا تجربہ تہ مشاہدہ چھلکدا دِسدا ہے۔ پہاڑی افسانے کو باہدا دتے واسطے اُنہاں کئی نویں چن چاہڑے ہین۔ پہاڑی افسانے دی ترقی ہور باہدے واسطے اُنہاں ہک ایسی راہ متعین کیتی جیہڑی برائے راست پہاڑی معاشرے دی عکاسی بن کے معاشرے بچ موجودہ بُرائیاں، کمیاں، خامیاں تہ بدعتاں دا خاتمہ کرنے بچ مددگار ثابت ہورہی ہے۔"

اندے افسانیاں دا طرزِ بیان مُچ ہی مٹھا تہ خوبصورت ہے۔ موضوع ہور کہانی دے نال نال منظر کشی تہ مکالمہ نگاری اتنی دلچسپ ہے جے اندے افسانے دا ہر کردار اونچ نیچ دا فرق، ناانصافی تہ نابرابری، بُرائی ہور ظالم دے خلاف تہ انصاف ہور حقوق دی منگ کردے ہین۔ جتھا تکر جُلدا تہ قاری وی اسدا پچھا کردا اُتھا پہجدا ہے۔ ایہی ہک کامیاب افسانہ نگاری دی بہترین مثال ہے۔ مذید پہاڑی افسانے دا جیہڑا خاکہ راہی ہور

اندے ہانی افسانہ نگاراں چھکیا ہے، مختلف موضوعات ہور رُجحانات کو سامنے رکھ کے نویں نسل دے افسانہ نگاراں اُنہاں ہی خاکیاں بچ خوبصورت رنگ پہرے ہین۔ ایہہ بڑی خوش آئند گل ہے کہ نویں نسل دے افسانہ نگار اپنے ماضی کو ٹٹول کے مستقبل دی راہ لوڑ دے ہین۔"

نثار راہی ہوراں اپنے افسانیاں بچ ذاتی تجربے تہ مشاہدے تہ پیش کیتے ہی ہین، اُنہاں بچ اُنہاں سُن فلسفے کی وی اہمیت دتی ہے۔ انہاں نے نیڑے زندگی بسر کرن نا بہترین فلسفہ اوہ ہے جس نے زیرِ اثر انہاں مسئلیاں نا حل لوڑیا جا سکے جیہڑے کدے کدے تقریباً ناممکن لگنے ہین۔ ظاہر ہے کہ اس واسطے جتھے تخلیقی ذہن کی جذباتیت نال لبریز ہونا چاہی نا اُتھے محتاط وی تاں جے توازن نا سراہتھ تھیں نہ چھُٹے ہور ایہہ جذباتیت صرف ہک احساسِ فرد نے جوشِ جنوں نی تعبیر بنی کے نہ رہی جاوے بلکہ اپنے اظہارات سنگ اہل علم و دانش کی غور وفکر واسطے وی مجبور کرے۔ حالانکہ راہی ہور پہلے بندے نیہہ جنہاں لسیاں اُپر ہون والے ظُلم نے خلاف لکھیا لیکن اُنہاں نا اسلوب اُنہاں کی بکھری پشان دوالنا ہے۔

نثار راہی ہوراں نی افسانہ نگاری تھیں متعلق پہاڑی زبان نے منے پڑمنے نے ادیب تہ محقق ڈاکٹر جہانگیر دانش ہور اپنی کتاب "پہاڑی افسانہ" بچ کُجھ اسطراں لکھنے ہین:

"نثار راہی دے اندر ہک دردمند ہور حساس دل ہے۔ یہی وجہ ہے کہ اُنہاں کو دُنیا دے اندر سیاہ تہ سفید دِکھ کا ہور جُرم و گناہ کو دِکھ کا لبھے افراد تے ترس ایندا ہے ہور لبھے افراد تے غُصہ وی ایندا ہے، لیکن سب تھیں زیادہ غُصہ اُندے دل بچ اُس تہوکھے دے خلاف پہریا دا ہے جیہڑا اسدی دُنیا بچ تہذیب ہور انسانیت دے نال نال کھنڈیا دا ہے۔ انسان کو انسانی تہذیب سُن

اج تکر خشک رُٹی ہور پانیاں دے سوا کجھ نیہہ دتا۔ مگر مجبوری ایہہ ہے کہ بس انسان ہزاراں برساں تھیں اس پہنکھ اس رُٹی ہور پانی دی خواہش کو پورا کرن تے وی قادر نیہہ ہور انسانیت دے ناں تے تہو کھا دینے والے سرمایہ داری دے تاجداراں اگا سر رکھنا پیندا ہے ہور زبردستی اسدے جسم ای تے نہ بلکہ اُسدی روح ہور احساس تے وی قابض ہے۔ اس کو مٹینے واسطے ہک ایہجی جنگ ضروری ہے جیہڑی ظالم جذبیاں کو تحس نحس کر چھوڑے ہور سارے نظام کو درہم برہم کر چھوڑے ہور اس نظام کو برباد کرن دا جذبہ نثار راہی دے افسانیاں بچ صاف نظر ایندا ہے ہور اس جذبے دی اگ سُن اُنہاں سبھاں کو نرم نرم ہور ٹھلی جئی اگی بچ جلا کا خاک کر چھوڑنے دا فیصلہ کر رکھیا دا ہے۔ اسی واسطے کُرے اُنہاں تے لطیف مزاح دے تیر چلائے گئے ہین، کُرے طنز ہے ہور کُرے تمسخر۔ احساس دی شدت ہور جذبات دے خلوص سُن اس طنز ہور مزاح بچ بلندی وی پیدا کر چھوڑی دی ہے ہور گہرائی وی۔ نثار راہی دے افسانیاں بچ نویں تشبیہاں، نویں استعارے ہور نویں کنایاں دے علاوہ نویں طرز نال کہانی لکھن دا فن وی نظر ایندا ہے۔"

نثار راہی ہوراں ایہجے افسانے وی تخلیق کیتے ہین جیہڑے علامتی خصوصیات نال لبریز ہین۔ اس قسم نیاں افسانیاں بچ اُنہاں سُن پُر اسرایت نا خیال تہ رکھیا لیکن قاری نی ترسیل کی وی مدِ نظر رکھنیاں اس نے اظہار کی محدود نیہہ رکھیا۔ اِس طراں اُنہاں سُن اظہار نے فن کی کوئی مسئلہ نیہہ بنن دتا ہور فن نی تخلیق نے دوران ایہہ خیال وی رکھیا کہ قاری کی وی دُوجے رمز شناس نی صورت بچ پیش کیتا جاوے ہور اس نے ذہنی عمل ہور ردِ عمل کی ملحوظ رکھنیاں اظہار نی تکمیل کیتی جاوے۔ کتاب بچ شامل مختصر

افسانہ ''بہروپیا'' اِس نی واضح مثال ہے۔ کوئی تمہید نیہہ' کوئی پلاٹ نیہہ' کوئی کہانی نیہہ' کوئی کردار نیہہ' کوئی کہانی پن نیہہ' کوئی جائے وقوع نیہہ..... کُجھ نیہہ' کُجھ نیہہ' کُجھ نیہہ' لیکن الفاظاں نی بندش ہور جادوگری ایہجی کہ قاری کی اکھاں ٹمکورن نا موقعہ ہی نیہہ ملنا۔ الفاظاں نال شروع تہ الفاظاں اُپر اختتام۔ اس افسانے بچ اُنہاں نا علامتی رنگ کُھل کے باندے آیا ہے۔

اَسمان سبز سوراخ تھیں زخمی..... خلا تہواں نے بدلاں وچ گُم ..... تہرتی مرجھائی ہوئی..... بوٹیاں نے پتر نیلے زہر بچ تہوتے نے ..... دریا تیزاب بچ نہائے ہوئے..... جنگل آبادیاں نیاں اَگاں بچ بھسم..... کوٹھے گُم سُم اندروں خالی سہکنے..... سِٹے ذائقیاں نے تریائے ..... باپ بُڈھیڑ..... عُمر نے سہاریاں تھیں کورا..... اسنیاں ساریاں سوٹیاں ٹُٹ کے فناہ..... ماں مٹیالیاں زُلفاں بچّوں لہو نچوڑنی..... بستی کِسے پہوت نے ڈوہنگے سائے بچ ڈُبی ہوئی..... لوہ ہنیریاں کی گلے لانی..... اَتھروسُکے ہوئے..... اَکھاں کھوپڑی نے بچ ڈُبیاں ہویاں ..... پکھیرو کاربن مونک سائیڈ نی تہند بچ غائب..... قصّے اُبھرنے ہوئے..... سپ دند کڈھے ہوئے..... پاگل کُتّے جگراتے نے دفنائے ہوئے خاب..... گڑھے ہوئے مردے فِر پتھراں ور کہسیٹنے..... نک کٹے ..... گردناں تہڑ تھیں رُسیاں ہوئیاں۔ کالی رات دوٗر توڑیں اپنے کہنّے بال بکھیرے انسان چقماق پتھر، وقت گولیاں ناں پہُکھا، آوازاں خناق نے لفافے بچ بند، فرشتے دوٗر گرجنیاں آواز تھیں ڈرے ہوئے، تہرتی تپّی ہوئی، پھل مُرجھائے ہوئے، تتلیاں تہ پروانے ہُن کدھر جاسن۔

سوچ، فِکّر، آواز، آزادی، غلامی، جنگ، امن کالے ناگاں نے
پپوٹیاں بچ بند۔ کون اُٹھسی تہ پُکارسی ''اوہ انسان توں کُتھے ہیں؟ ایہہ
بہروپیے کِیاں اپنے پیٹ بچ ساری دُنیا کی دفنا رہے ہین۔''

راہی ہوراں اپنے افسانیاں بچ دُنیا نے مسئلے ہور اُنہاں نے پُر اسرار رموز دریافت کرن واسطے فن پاریاں کی کسی نہ کسی شکل بچ کہانی نے مقصد نے طور اُپر وی پہلے درجے ورر کھیا ہے۔ یعنی کہ کہانی نا مقصد کرداراں، منظر کشی یا مکالمیاں بچ اُلجھ کے نیہہ رہی جانا بلکہ افسانے نے نال نال پھرنا رہنا ہے ہور جدوں افسانہ بیانیے نے عروج اُپر پہنچنا ہے تہ مقصد وی صاف واضح ہوئی جانا ہے۔ راہی ہوراں اپنے افسانیاں کی عالمی افسانیاں نے موضوعات ہور اُنہاں نے پیش کردہ معیار اُپر پرکھن نی وی کوشش کیتی ہے۔ جسراں کہ اَس سارے جاننے ہاں کہ ٹیکنالوجی نی وجہ نال اج نی دُنیا گلوبل ویلج بنی گئی نی ہے ہور دُنیا نے کسے وی کونے بچ ہون والا واقعہ چھٹ بچ پیٹرول نال لگی نی اگ ہاروں پھیلی جانا ہے۔ پوری دُنیا بچ کتھے کہہ ہور ہیا ہے، کیسے حالات ہین، کس مُلک بچ کیہڑے مہلک ہتھیار ایجاد کیتے، اساں واسطے پتہ کرنا کُجھاں منڈاں نا کم ہے۔ اُنہاں سُن اپنے افسانیاں بچ اُنہاں موضوعاں تہ مسئلیاں کی خاص اہمیت دتی ہے جیہڑے تھوڑی بہت نوعیت نیاں تبدیلیاں نال پوری دُنیا بچ سانجھے ہین مثلاً دُنیا بچ جتھے جتھے وی ظلم ہویا یا ہور ہیا ہے اوہ ایران، عراق، افغانستان، فلسطین، چین، روس ہور باقی ایشیائی ممالک بچ تھوڑی بہتی تبدیلی نے نال سانجھے ہین ہور رہسن۔ قتل و غارت گری، نسل کُشی، خون خرابہ، فسادات، اَج دُنیا نا اوہ کیہڑا خطہ ہے جیہڑا امکانی جنگ تھیں پاک ہے۔ اسے طراں نے باقی مسئلے جسراں امیری غریبی بچ فرق، ذات پات، پیسے نی ریل پیل، اپنے مطلب تہ مقصد واسطے خونی رشتیاں دا مکر

جانا، فرقہ پرستی تہ اس نا جنون، مار دھاڑ تہ لُٹ مار ایہہ سارے اوہ مسئلے ہین جیہڑے تھوڑی بہتی تبدیلی نال پوری دُنیا بچ ہر ویلے موجود رہنے ہین۔ راہی ہوراں نا ایہو جیا ہک افسانہ ''سانجھا لہو'' اس کتاب بچ شامل ہے۔ واقعی ایہہ افسانہ ہک شاہکار نی حیثیت رکھنا ہے۔ اس افسانے نے حوالے نال ظفر اقبال منہاس صاحب لکھنے ہین:

''پاگل کُتا''، ''قاتل کون؟''، ''جس نا زور، اُسنی راجور''، ''تُہند''، ''ڈِنگی کندھ''، ''فریب'' تہ بیشتر دُوّے افسانے اِسے موضوع ور لکھے گئے ہین۔ کُجھ اک افسانے فرقہ پرستی ہور ذات پات نے نتیجے بچ پیدا ہون آلے تناؤ ور وی لکھے گئے ہین۔ ''لہو'' تہ ''سانجھا لہو'' اِسے طراں نے افسانے ہین ''سانجھا لہو'' ماہڑی نظراں بچ سب تھیں بہتر تہ اُتم افسانہ اے، جس نی وجہ عام روایت تھیں ہٹ کے پیش کیتا گیا اک تصوّر اے۔ جس نے مطابق فرقہ واریت نی پہڑکنی اَگی نے نتیجے بچ کُجھ بلوائی جیہڑے مذہب تہ فرقے نے ناں ور نفرت نی اَگ برسانے سن، جدوں نَس کے ہکن شراب خانے بچ پہنچے ہین تہ اچن چیت اُنہاں نی نفسیات بدل جانی اے، نہ مذہبی تناؤ، نہ ذات پات نا بکھیڑا، سارے اک لخت صرف تہ صرف شرابی بن کے اک لڑی بچ پرو جانے ہین۔ غرض مصنف نی اک پُرخلوص کوشش اے جیہڑی واقعی قابلِ ستائش اے۔

پہاڑی افسانہ نگاراں نی ہک متی تعداد اج افسانہ نگاری نے پاسے متوجہ ہوئی ہے ہور ہر ہک نا اپنا اپنا بکھرا رنگ تہ اسلوب ہے۔ کُجھ افسانہ نگار اپنے افسانے نا آغاز لمی تمہید نال کرنے ہین تہ کُجھ افسانے کی درمیان بچوں چائی کے آخر بچ فِر اُتھیئے پہجانے ہین تہ کُجھ ہک کہانی پن نے پچھے لگی ترسیل کی پُہلی جانے ہین لیکن جتھے تکر

راہی ہوراں نے افسانے نا تعلق ہے اُنہاں بچ الفاظاں نی بندش اس قدر متاثر کُن ہونی ہے کہ انسان اس بچ ڈبی جانا ہے۔اس کتاب بچ شامل افسانیاں بچ کُجھاں افسانیاں بچ برتائے الفاظ میری اس گل نی تصدیق کرسن گے۔ملاحظہ فرماؤ:

افسانہ ''ماروتی''

''متا سارا خوبرو گبروں..... شرم و حیانیاں چوہنڈیاں .....اُس نا چروٹے ہاروں رتا لال چہرہ وقت نے سیاپیاں نال گلی گلی کے بسنتی رنگ بچ رنگے گیا سی.....اُسنیاں گول گول اکھیاں ہک بڑی حویلی ہاروں سن، جس نی خوبصورتی ویلے نیاں پھانڈیاں تہ ڈنڈول نال پھکی ہوئی جانی ہے.....جیاں نیندر اُس نیاں اکھاں توں لمی چھٹی اُپر ٹُری گئی نی سی.....اوہ ظالم سماج نی اکھ کی کس طراں رجا سی.....پہیناں کی بیان واسطے کس طراں متے سارے داج نال حرص تہ ہوس نا ٹھیڈ پہر سی.....پہین نی شکل بچ کہر بچ رکھیا نا قرض.....بندری نے اُپر ڈھڑے نے گھے ورتریڑاں .....بک بک اتھروں بگی کے سرہانے ورچون لگے.....گلاں نی برچھی ماری کے زخمی کری گیا۔''

''سونے نی مہر'':

''جگے کی ورتے بچ اک چھ سُو آلی منجھ، دو پہیڈاں، اک بانڈی جس نیاں کڑیاں تہ ٹوٹے سیمک نے کھاہدے سن.....اک پساری جس نے گاہنڈے ٹُٹے ہوئے، دو پتلے پتلے ڈوگے جس بچوں اگر چنگی فصل ہووّے تہ دو من مک.....اٹھاراں پہریاں کہاہ نی کاپ

.....اس نے نال ہی دو کھندولیاں جنہاں اُپر میل نی پا پڑی چڑھی ہوئی سی..... ..... دو پرانیاں لوئیاں.....اک استاوہ.....دو ٹھوٹھیاں .....دو چے پتیلے.....کوٹھاوی بوہدا تہ ٹبری وی روگی.....اُپروں جگے نی عمروی کچی..... جگا غریبی نے موسم پچ ہی جوان ہوئی گیا۔"

"نیلا تلا":

"اپنا کہراٹ.....اک ٹکا زمی.....دس سُبلیاں مک..... .....سو بھار کہاہ نی جگہ.....مک نیاں ترے مُٹیاں مُٹیاں رُٹیاں .....جندراٹھی سرہانے رکھی بگا کہراٹ ورہج سیئی رہنا۔"

راہی ہوراں اپنے افسانیاں پچ انہاں موضوعاں کی بہوں چنگی طراں تہ خوبی نال برتیا نا ہے جنہاں کی اپنے دور پچ یعنی اج نے دور پچ ہک اہمیت تہ ہے ہی لیکن انہاں نا سلسلہ پہلے ویلے نال وی جُڑیا نا ہے ہور آن والے ویلیاں نا اندازہ کیتا جائے تہ محسوس ہونا ہے کہ نویں دور پچ ایہہ موضوعات عصری معنویت ہور حسیت نے اعتبار نال مختلف زاویاں کی سامنے لیانے رہے ہین۔

راہی ہوراں کول زندگی کی محسوس کرن نا زاویہ تہ اِیو ہے جیہڑا ہر حساس ادیب پچ ہونا ہے لیکن اُنہاں کی برتن نا جیہڑا اچ ہے اوہ تجریدیت تھیں بہوں دور ہے۔ راہی ہور اِنہاں الفاظاں کی سادہ، سلیس ہور خوبصورت زبان پچ دُوجیاں تکر منتقل کرنے ہین۔ اِیو انہاں نی ادبی صلاحیت نی مستحکم پشان ہے۔ اُنہاں نی افسانہ نگاری تھیں متاثر ہو کے اس کتاب نے مقدمے پچ پہاڑی زبان نے منے پڑمنے نے افسانہ نگار راجہ شاہد شجاعت ہور لکھنے ہیں:

"بلاشُبہ راہی صاحب پہاڑی زبان و ادب دے صفِ اول دے

مقالہ تہ افسانہ نویس ہین، جنہاں دے پلاٹ، کردار، زمین و مکان سارے اُندی اپنی پیداوار ہین ہور نہ صرف اس گرد و پیش دے آئینہ دار ہین، جس بچ ایہہ کردار پلے بڑھے بلکہ اُس دور دی وی گل کردے ہین جس تھیں افسانہ نگار گزریا۔"

راہی صاحب چونکہ ہک سچے، سادے انسان ہین اِس واسطے اوہ الف لیلوی ادب تھیں ہمیشہ دوُر رہے ہور نہ ہی اُندی ذاتی زندگی اُتا اِس دے نقوش نظر آندے ہین بلکہ اُندیاں کہانیاں الف لیلوی داستاناں تھیں دوُر جیندیاں جاگدیاں روزمرہ دیاں کہانیاں ہین، جیہڑیاں اپنے اپنے ماحول تہ دوردیاں آئینہ دار ہین۔ اِنہاں کہانیاں دا سب تھیں بڑا وصف ایہہ ہے جے اوہ بڑے تھیں بڑے سماجی ناسور تہ استحصالی حربے کو اپنے کردار دی زبانی نہایت چابکدستی نال اِسطراں بیان کر چھوڑ دے ہین جے اُندا مقصد پورا ہوگیندا ہے ہور کسی بھی جائی مصنف دی اپنی ذات کردار اُتا حاوی ہوندی سیئی نیہہ ہوندی۔"

شار راہی ہوراں نے اوہ افسانے جنہاں بچ ذہنی کشمکش مرکزی واقعہ نی کلیدی حیثیت رکھنی ہے، اپنے مطالعے واسطے جس سنجیدگی نا تقاضہ کردے ہین اِنہاں بچ اُنہاں دی ڈوہنگائی بچ اُترن ہوراس دے رگ وریشہ بچ سماج نی کوشش دے تقاضے وی شامل ہین۔ ظاہر ہے کہ اس قسم دیاں افسانیاں بچ بیشتر اپنے ابہام دی وجہ نال مشکل وی ہوندے ہین جس بچ فکر و خیال دے حوالے نال افہام و تفہیم دے مسئلے وی درپیش آندے ہین۔ شار راہی ہوراں انہاں ساریاں گلاں دا خیال کردیاں نہ صرف قاری دے ذوق وشوق دا خیال رکھیا ہے بلکہ انہاں دے آئینے بچ سماج ہور معاشرے

دے واحد ہور اجتماعی صورت بچ ہون والے اثرات کی وی دیکھن ہور سمجھن دی کوشش کیتی ہے۔ ایہہ عمل کدے فرد دے حوالے نال سماج ہور معاشرے دی پشان ہور کدے سماج تہ معاشرے دے حوالے نال بندے دی پشان ہور عرفانِ ذات دی حصولیابی نال وی عبارت ہے۔ انہاں دے اس مجموعے بچ شامل دو افسانے ''پہسلٹ'' ہور ''توں بکھ میں بکھ'' جنہاں بچ قدیم ویلے تھیں لئی کے موجودہ دور بچ وی ایہہ کردار اساں نے سماج بچ برابر موجود ہین۔ دواں افسانیاں نا موضوع لگ بھگ ہو جیا ہے جس طراں ''پہسلٹ'' بچ قسمت ذیلدار کی کے نی دروٹنی اُپر لئی آنی ہے تہ اوہ اپنی تہی نا بیاہ کے نے پُتر نال کرن نی خواہش ظاہر کرنا ہے جس نے پُتر سُن کجھاں تہیاڑیاں پہلاں کے۔ اے۔ ایس نا مسابقتی امتحان پاس کری ہُن افسر بنی گیا ہونا ہے۔ اسے طراں ''توں بکھ میں بکھ'' بچ وی کُجھ ایہو جئی صورت نال پیش آنی ہے تہ آخر بچ چودھری صاب دینو نے درور اپنے پُتر نا رشتہ اُس نی تہی نال جوڑن واسطے آن پہنا ہے جس کدے دینو کی آکھیا سا کہ تہی کی کس واسطے پڑھانائیں' اس کی کوئی بیاہنے ناناں وی نیہہ ہنن لگا، بدشکلی بدنہواری، ککھ ہاروں سُکی نی۔''

اس افسانے نے حوالے نال نعیم کرنا ہی ہور لکھنے ہین:

''چودھری جی گستاخی معاف! میں آشا بچی کی کالج داخل کران گیا ساں تہ چر ہوئی گیا۔ بکواس بند کر کمینے'' تواہڑی ایہہ مجال کہ اتھوں غیر حاضر اپنی موٹے ٹھڈا آلی کالی کلوٹی کُڑی کی داخل کران بچ ایہہ پہلی گیائیں جے تواہڑا کم کہہ سی؟ تواہڑی کُڑی پڑھی کے کہہ کرسی؟ اس کی کوئی بیاہنے ناناں وی نیہہ ہنن لگا بدشکلی بدنہواری' ککھ ہاروں سُکی نی۔ ماہڑا پُتر اٹھ جماعاتاں پڑھی کے کہر بچ آرام کرنا ہے۔ چودھری جی

تُس تہ اُس دوے ہکو کُجھ ہاں۔ تُساں نا جندک نیہہ پڑھیا تہ ماہڑی کُڑی پڑھی گئی تہ گل بروبر ہوئی گئی۔ در فٹے مُنہہ کہہ آکھیائی؟ .... بروبر..... جا بکواس بند کر..... تُوں بکھ تہ میں بکھ.....!''

اس اقتباس تھیں پتہ چلدا ہے کہ ہک پاسے چودھری دی چودھراہٹ' اُس دی نا برابری دی سوچ ہور رویہ تہ دُوجے پاسے کاشتکاری دی نا برابری دے خلاف زبان کُنی ہور برابری دی تلاش جیہڑا اُس دا حق ہے جاری ہے۔ بہر نال راہی ہوراں دے افسانوی مجموعہ ''نُہند'' بچ تقریباً دو درجن ہور افسانے ہین جیہڑے ہک دوئے تھیں بدھ کے حق' انصاف ہور برابری دی وکالت کردے ہین۔ آخر تے ایہہ وی آکھساں جے راہی ہوریں جتھا ٹھیٹھ پہاڑی لفظاں نال اپنے افسانے دی خوبصورتی کو چار چن لیندے ہین اُتھا ہی اُردو لفظاں دا وی بے تحاشہ استعمال وی اُندیاں کہانیاں دی زینت بنے ہین۔ میرا ایہہ وی منناہے کہ دوئی زبان دے الفاظ دے استعمال کرن نال زبان دا دائرہ وسیع ہوندا ہے تہ راہی ہوریں اسی واسطے پہاڑی ادب دا بالعموم ہور پہاڑی افسانوی ادب دا بالخصوص ہک نمایاں تہ معتبر ناں ہے۔''

راہی ہوراں نی افسانہ نگاری بچ روایتی بیانیہ کثرت نال پایا جانا ہے۔ ایہہ نیہہ کہ اُنہاں جدیدیت نا رُجحان نیہہ اپنایا بلکہ ایہہ آکھنا مناسب رہسی کہ اُنہاں جدیدیت نے باوجود روایت نا پلہ نیہہ چھوڑیا۔ کیانکہ اوہ اردو تھیں پہاڑی بچ داخل ہوئے اس واسطے اُنہاں نی افسانہ نگاری اُپر جدیدیت نا اثر لازمی سا۔ جدید افسانے کئی مسئلے وی پیدا کیتے' بالخصوص علامتی' پیکری' استعاری ہور تجریدی ذریعہ اظہار سُن

تخلیق کاراں بچ کئی غلط فہمیاں پیدا کر چھوڑیاں۔ اس تناظر بچ جس ویلے اَس راہی ہوراں نیاں افسانیاں نا مطالعہ کرنے ہاں تہ پتہ چلنا ہے کہ جدید افسانہ نگار ہون دے باوجود اُنہاں قاری واسطے کوئی سنجیدہ مسئلہ پیدا نیہہ کیتا نہ ہی بطورِ تخلیق کار علامتی، پیکری، استعاری ہور تجریدی ذریعہ اظہار کی سمجھن ہور برتن بچ اوہ کسی غلط فہمی دا شکار ہوئے بلکہ اُنہاں سُن علامت نگاری ہور تجریدیت دے مفہوم کی سمجھیا ہور اس کی برتیا۔''

اپنی کتاب ''پہاڑی افسانے'' بچ ڈاکٹر جہانگیر دانش ہور لکھنے ہین:

''نثار راہی اسدے افسانہ نگاراں بچ اس لحاظ نال سب تھیں الگ ہور منفرد ہین کہ اُنہاں کو اپنے آلے دوالے دی زندگی بچ مختلف حیثیتاں نال جیہڑی اونچ نیچ نظر ایندی ہے۔ اُس کو اُنہاں ہمیشاں ہی سیاسی ہور مصلحانہ جوش وخروش نال اپنے افسانیاں دا موضوع بنایا ہے۔ زندگی دا تضاد اُندا سب تھیں زیادہ پسندیدہ موضوع ہے، ہور اس موضوع دی جتنیاں شکلاں اُنہاں کو معاشرتی زندگی بچ نظر ایندیاں ہین اوہ اُنہاں بچوں ہر ہکی تہ افسانہ لکھنا اپنا فرض سمجھدے ہین۔ زندگی دے ہر شعبے بچ اغراض دی جس کشمکش سُن ہک طبقہ کو ظالم ہور دوئے کو مظلوم، ہک کو مختار دوئے کو مجبور محض بنایا دا ہے۔ نثار راہی دے افسانیاں بچ اسے دے خلاف آواز چائی گئی دی ہے ہور ایہہ آواز چینے ویلے اُنہاں کسے قسم دی رعائیت برتنے کو فنی منصب دی خلاف ورزی سمجھیا ہے۔ مظلوم ہور ستم رسیداں دی حمایت دے معاملے بچ اوہ بے حد مخلص ہین ہور اُندے افسانے مقصدی بُلندی دے اعتبار نال یقیناً قابل قدر ہین۔''

مجموعی طور اُپر جس ویلے اس نثار راہی ہوراں نی اس کتاب بچ شامل

افسانیاں نا تنقیدی جائزہ کہنے ہاں تہ ایہہ افسانے پہاڑی زبان وادب واسطے ہک قیمتی اثاثہ قرار دِتے جاسکدے ہین۔ اُنہاں دیاں افسانیاں بچ کرداراں نے جیہڑے کجھ ناں پہاویں کشمیری معاشرے دے ہین جسراں ممدا' رُسلہ' سبلا' ماہدہ' رحمانہ' صمدا' گلہ وغیرہ۔ کیانکہ اپنے آہنڈ گوہنڈ بچ رہن والیاں لوکاں دا اثر افسانہ نگار دیاں تحریراُپر پینا ضروری ہے ہور قاری اس دا قیاس ہی کرسکدا ہے کہ یقیناً مُصنف دے گماہنڈ دے کول کال کُجھ کشمیری کہر موجود ہوسن۔ ویسے وی اساں نا کلچر مخلوط ہے' ورنہ قاری افسانہ نگار کولوں ایہہ پچھن ناحق رکھنا ہے کہ اتنے قد آور افسانہ نگار نیاں کہانیاں بچ کرداراں نے ناں کشمیری کیاں ہین لیکن جسطراں کہ تعمیم کرنا ہی ہوراں فرمایا کی دُوجیاں زباناں نے الفاظ پہاڑی افسانے بچ استعمال کرن نال اس زبان نا دامن وسیع ہونا ہے۔ جتھے تکر راہی صاب نی ذاتی زندگی نا تعلق ہے اوہ 1999 بچ محکمہ تعلیم بچوں پرنسپل نی حیثیت نال سُبکدوش ہوئے۔ اُس تھیں بعد اُنہاں اپنے دل بچ کافی چر تھیں دبی نی خواہش ہک ہفتہ وار اخبار ''دستور'' کڈھ کے پوری کیتی۔ اس تھیں بعد اُنہاں سیاسی مدان بچ وی پیر تہر یا فِر بلیں بلیں سیاست کولوں وی دوری اختیار کیتی لیکن پہاڑی تحریک ہور ادب نال اوہ اج وی مخلصانہ طور اُپر پوری طراں جُڑے نے ہین۔ رب اُنہاں کی تندرستی عطا فرماوے تاں جے اوہ پہاڑی زبان نی چھول کی اپنیاں لکھتاں نال پہر نے رہون۔

مفتی شوکت علی فہمی مرحوم

اِسلام دا نظامِ میراث

حضرت محمد مُصطفیٰ رحمتُ اللعالین۔ رسولِ رب العالمین، سرورِ کائنات فخرِ موجودات سردارِ انبیاء صلی اللہ تعلی وعلی آلِہٖ واصحاب کرام دی تشریف دُنیا واسطے باعث رحمت وبرکت تہ پوری اسانیت واسطے باعث شرف وفضیلت ہے۔ آپؐ ہوراں دی مقدس تہ پاک ذات سُن اسلام دی شکل بچ دُنیا کو ہک روشن ہور مکمل نظامِ حیات عطا فرمایا۔ ایسا نظام جیہڑا حیاتِ اِنسانی دے تمام ولوازمات دا ضامن ہے۔ جسدا ہر باب روشن تہ چمکدا ہے۔ اِسی نظام دا ہک حصہ تہ گوشہ نظامِ میراث یا وراثت ہے۔ جیہڑا تمام انساناں کو اُندے حقوق نہ صرف عطا کردا ہے بلکہ اُندے حقوق دی راکھی تہ حفاظت بھی کردا ہے۔ دُنیا دے جتنے مذاہب ہین۔ کسے دے بھی نظام حیات بچ میراث دے حقوق محفوظ نیہہ۔ سب ہی اِس عظیم دولت تھیں محروم ہین۔ ہین۔ کسے کول اگر میراث دے حقوق محفوظ ہین تہ اُنہاں تے عمل درآمد نیہہ۔ عورتاں کو حصہ یا حق نیہہ دِتے گیندا چاہے اوہ ماء ہووے تھی ہووے بیوی ہووے یا پہین کسے دے کول خاوند دی وِراثت تھیں بیوی کو حصہ نیہہ دِتے جُلدا۔ بعض قوماں سُن میراث دینی شروع کیتی تہ عورتاں کو مرداں دے برابر آن کھلا کیتا۔ اِسلام تھیں پہلاں عرب جہالت بچ جتھے ایہہ سب بُرائیاں آسیاں بے اصولی تہ بے راہ روی آسی۔ اُتھے میراث دی تقسیم دا نظام بھی بڑا

ظالمانہ تہ غیر مُنصِفانہ آسا ہور ایہہ اُندا اصول ہی آسا۔ یعنی میراث دا حقدار اوہی ہوسی جیہڑا یا جیہڑی گُھوڑ سواری کر سکدا ہوسی تلوار چلا سکدی یا سکدا ہوسی ہور دُشمناں دا مقابلہ کر سکدی یا سکدا ہوسی، مطلب جسدی لاٹھی اُس دی بھینس۔ عورتاں روندیاں کُرلاندیاں رہون بچے گُھریاں رگڑدے رہون۔ بڈھے تڑفدے رہون۔ دردر فرن پھکھے تہ ننگے رہون۔ زندے رہون یا مرن کسے کو کوئی غم نیہہ۔ کوئی پرواہ نیہہ، خاندان تہ قبیلے دے نوجوان میت دے پہراء تہ پتریئے آکے سارا سامان بٹیل کے چاکھڑ دے آسے۔ عورتاں کو اپنے خاوند دی جُدائی داغم، بچیاں کو اپنے پیئو دا صدمہ ہور اُسدے نال اِس تھیں بھی بدھ کے ایہہ ظلم جے اُندیاں اَکھیاں دے اَگے پوری زندگی دا سرمایہ ہور جینے دا سہارا کھسیا جُلے ہور اُنہاں سبھاں کو بے یار و مددگار تہ بے سہارا کر کے چھوڑیا جُلے۔ جاہلیت دے اُس دور بچ یقیناً صنف نازک یعنی کُڑی ذات تہ ہور خدا دی پیدا کیتی دی مخلوق تے مچ ہی بڑا ظلم آسا۔ آکھدے ہین کہ ''اللہ تعالیٰ کول دیر ہے پر اندھیر نیہہ'' اُس ظلم دا خاتمہ ہونا آسا جس واسطے اللہ تعالیٰ دی پاک ذات کریمی سُن بیوہ عورتاں، یتیماں، مسکیناں، لڑکیاں، لاچاراں ہور بے سہاراں تہ بے وسیلیاں دے وسالت دار۔ غمخوار سرور دو جہاں ﷺ دی مقدس ذات پاک کو پاک ذات (خدا تعالیٰ) سُن مبعوث فرمایا، جس مقدس ذات ہوراں اسلام دا نُور ہر ظلم و ستم ہر بُرائی ہور ناانصافی دی انہیری تہ کلکھی دا پردہ ہٹایا۔ اُس ظلم و ستم بے راہ روی تہ ناانصافی دے خاتمے دا ویلہ آگیا چنانچہ امام ترمذی تہ امام ابوداؤد ہوراں بیان کیتا ہے کہ قبیلہ خزرج دے ہک جلیل القدر انصاری صحابی حضرت سعدؓ دن ربیع جیہڑے غزوۂ احد بچ شہید ہو گئے آسے۔ اُندی شہادت دے بعد اُندے پہراؤ سُن عرب دے قدیم رواج و دستور دے مطابق حضرت سعدؓ دے سارے مال موجود منقولہ تہ غیر منقولہ تے قبضہ کر کہدا۔ بے بس حضرت سعدؓ دی بیوہ تہ اُندی دو معصوم بچیاں روندیاں رہیاں اُنہاں واسطے کُجھ بھی نہ رکھیا۔ بیوہ مذکور سُن بچیاں دی شادی بیاہ دا بھی روندیاں تہ بین

کردِیاں حوالہ دِتا کہ بغیر اسباب دے اِندی شادی بڑی مشکل ہے چلو ماہڑا نہ سہی اِنہاں پہاتریاں دا تہ کُجھ لحاظ تہ پاس کرو جد کہ اوہ شخص ذرہ بھی نہ نرمیا تہ نہ شرمیا۔ بے کس بے بس مجبور تہ لاچار بیوہ پریشان حال بچ دربار رسالت مآب ﷺ بچ حاضر ہوئی ہور اپنے دیرے دی بے اِنصافی تہ ظالمانہ کاروائی دی دُکھی تہ شرمناک داستان سُنائی۔ اپنی ہور بچیاں دی بے کسی محرومی تہ میراث دی بے دخلی دی شکائت کیتی۔ حال زار سُن کے آپ ﷺ کو بے حد افسوس ہویا، حضور پاک ﷺ ہوراں، حضرت سعدؓ دی بیوہ کو تسلی دِتی ہور حکم اِلٰہی دے آنے تکر صبر وانتظار دی تلقین فرمائی۔ آپ ﷺ ہوراں کو ایہہ یقین آسا جے وحی اِلٰہی دے ذریعے ایہہ ظالمانہ دستور تہ قانون بدلائے گیسی چنانچہ اُس دے بعد آیت میراث نازل ہوئی۔ آپ ﷺ نے ہک شخص کو اُنہاں بچیاں دے چاچے کول جولیا تہ بُلا کے فرمایا جے سعد دِیاں بچیاں کو سعد دی وِراثت تھیں دو تہائی تہ اُندی ماؤ کو اٹھواں حصہ دے یعنی کُل مال دے چوبیں حصے کر اُس بچو ترِیا حصہ بیوہ کو اٹھ اٹھ حصے دواں بچیاں کو ہور باقی پنج حصے آپے کورکھ (سنن ترمذی) ۲/۲۹ ابواب الفرائض)

قرض دی ادائیگی ہور وصیت دا نفاذ:.....

چونکہ آپ ﷺ اپنی اُمت تے بے حد شفیق تہ مہربان آسے۔ جدوں بھی جنازے بچ شامل ہوندے تہ تاکید اَفرمیندے میت دے ذِمے کِسے دا قرض ہے؟ میت دا کُجھ مال ہے؟ اگر اُسدے ذمے کسے دا قرض ہوندا ہور اِسدی ادائیگی واسطے مال چھوڑیا ہوندا تہ آپ ﷺ دفن تھی پہلاں قرض ادا کرالدے، فر دفن کردے، فر باقی مال وارثاں بچ تقسیم کرنے دا حکم دیندے ہور اگر مال نہ ہوندا تہ قرض دی ادائیگی ہور اُس میّت دی اولاد دی کفالت دا نظم خود پیارے آقا ﷺ فرماندے، بعض دفعہ اگر قرض دی ادائیگی دا بندوبست نہ ہوندا تد تکر جنازہ نہ کردے (بخاری شریف ۲/۹۷) ہک دوئی حدیث بچ ہے کہ آپؐ ہوراں وصیت پوری کرنے تھیں پہلاں قرض ادا کرنے دا حکم دِتا ہے (مشکوتہ) انہاں دُوّاں حدیثاں تھیں معلوم ہو گیا کہ

میّت دے ترکہ تھیں پہلے قرض دی ادائیگی لازم ہے۔ اُسدے بعد دفن دا بندوبست ہوسی یا میّت دی وصیت تے عمل درآمد ہوسی۔

تقسیم میراث دا طریقہ:.....

ایہہ ہے کہ قرض دی ادئیگی دے بعد کُل مال متاع پہلے اُنہاں حقداراں تہ حصہ داراں کو دِتے گیسی جِندے حق قرآن پاک بچ مقرر تہ متعین ہین۔ جنہاں کو اصحاب الفروض آکھے گیندا ہے۔ مثلاً میاں بیوی۔ ماء پئے تہیاں پہیناں پوتریاں وغیرہ اُسدے بعد اوہ لوک حقدار تہ حصہ دار ہوسن جندے حصے مقرر نیہہ۔ جنہاں کو عصبہ آکھے جُلدا ہے۔ مثلاً پوتری پوترا۔ پہراء پہتیجہ وغیرہ فرانہاں عصبات بچ بھی ترتیب ہے جس دا رشتہ میّت نال زیادہ قریب ہوسی اوہ حقدار ہوسی۔ اِسدی موجودگی بچ دور دا رشتہ دار حقدار نہ ہوسی جسراں آپ ﷺ دا فرمان ہے (بخاری شریف ۹۹/۲) یعنی میراث دے حصے قرآن کریم بچ مقرر کیتے گئے ہین۔ اُنہاں کو دیوفر جو کُجھ بچے اوہ میّت دے اُس مرد وارث (عصبہ) دا حصہ ہے جیہڑا میت دا سب تھیں قریبی عزیز ہوسی۔ چنانچہ والد دی موجودگی بچ دادا، پوترے دی موجودگی بچ پوترا۔ پہراؤ دی موجودگی بچ پہراء تہ پہتیجے ہور پہراؤ دی موجودگی بچ پہتیجہ۔ چاچا وغیرہ اس ضابطے تھیں محروم ہوندنے ہین۔

تقسیم میراث بچ پہیناں دا حصہ:.....

وراثت بچ پہیناں دے حصے دے بارے بچ حضرت جابرؓ عنہ آپ ﷺ تھیں دریافت کیتا کہ حضرت ماہڑیاں صرف پہیناں ہین اُندا ماہڑی وِراثت بچ کے حصہ ہے۔ اِس سوال تے اللہ تعالیٰ سُن آیت کلالہ نازل فرما کے پہیناں دے حق وحصہ دی تعین فرمادِتی یعنی ارشاد ربانی ہے۔ ”آپ ﷺ فرمادیو اللہ تعالیٰ کلالہ دے بارے بچ تساں کو حکم دیندا ہے کہ اگر کوئی شخص مر جُلے اُس دی کوئی اولاد نہ ہووے ہور اُسدی صرف پہین ہووے تہ پہینوں کو

سب تر کے دا ادھا حصہ دِیئو یا اوہ پہینوں دا وارث ہے تہ اگر بے اولاد میّت دِیاں پہیناں ہوون یا زیادہ تو پہیناں کو دو تہائی مِلسی ہور اگر پہراء پہین دونیں ہوسن تہ مرد کو دو عورتاں دے حصے دا برابر مِلسی (سورہ نساء صحیح بخاری:۹۸/۲)

میراث دا قانون حدود خداوندی ہے:.....

آپ ﷺ ہوراں اس تقسیم میراث بچ خاوند، بیوی، ماء پیئے۔ دادا دادی پُتر، تہی، پوترا، پوتری تہ پہین وغیرہ سبھاں دے حق وحصہ دی وضاحت فرمائی ہے ہور دُنیا کو تقسیم میراث دا ہک مضبوط تہ مستحکم مثالی ہور عادلانہ نظام دِتا ہے۔ حقداراں کو اُندے حق دِتے، عورتاں ہور بچیاں اِتھے تِکر کہ ماؤ دے پیٹ بچ پلنے والے حمل کو بھی میراث دا حقدار فرمایا ہور ایہہ حق میّت دی تمام متروکہ جائیداد بچ دِتا۔ خواہ اوہ جائیداد منقولہ یا غیر منقولہ کم ہووے یا زیادہ معمولی ہووے یا غیر معمولی، تقسیم میراث بچ کسے بھی طراں دی تفریق دی اجازت نیہہ دِتی ساریاں، حقداراں کو اُندا حق پوری ایمانداری تہ دیانت داری دے نال دینے دی تاکید فرمائی۔ تقسیم میراث دے خدائی قانون تے عمل کرنے والیاں کو دُنیا تہ آخرت دی کامیابی ہور نعمائے جنت دی بشارت فرمائی ہور اس بچ کسے بھی طراں دی حق تلفی یا محرومی کو حدود شکنی دا سنگین جُرم قرار دِتا ہور ایسیاں مجرماں واسطے جہنم دی اَگ ہور اہانت آمیز عذاب دی وارننگ دِتی ارشاد ربّانی ہے کہ ''ایہہ اللہ دِیاں مقرر کردہ حداں ہین تہ جیہڑا اللہ تعالیٰ تہ رسول ﷺ دی فرمانبرداری حکم دی تعمیل یعنی اطاعت کرسی اللہ اُس کو ایسی بہشت بچ داخلہ فرماسی جس جنت دے تلے نہراں بگدیاں ہوسن ہور اوہ ہمیشہ اُس جنت ہی بچ رہسن ہور اُس یا اُنہاں واسطے بڑی ہی کامیابی ہے تہ جیہڑا اللہ تہ رسول دی نافرمانی کرسی اللہ دے حکم نال اوہ دوزخ بچ سٹیا گیسی (سورہ نساء ۱۴۰)

موجودہ مسلم سماج:.....

رسولِ پاک ﷺ ہوراں نے دُنیاں والیاں کو جیہڑا اِسلام دِتا اُس دا مقصد آسا کہ بندیاں کو بندیاں دی غلامی تھیں کڈھ کے صرف اللہ تعالیٰ دی عبادت دے راہ تے لانا۔ بندیاں کو اَنہیرے گھپا تھیں کڈھ کے روشن راہاں تے گامزن کرنا۔ زیاد تیاں ہور ظُلماں دا خاتمہ کر کے عدل ومساوات دی راہ ہموار کرنا ہور لوکاں کو اُندے حقوق دِیاں کے اَخوت ومحبت دی بیں (بیج) رہنا۔ پر افسوس کہ اَج دا مسلم معاشرہ ہور سماج تہ رواج دی غلامی دیاں ہتھکڑیاں دا بندہ تہ غلام ہے۔ لوئی تہ روشن راہ تھیں میلاں تہ کوساں دوُر رہور ظلم وزیادتی تہ حق تلفی اِس دا معمول تہ عادت ہے خصوصاً بیوی، پہین تہ تہی جنہاں کو قرآن پاک سُن حقدار بنایا۔ اُسدے پیغمبرؐ دے میراث دے متعلق تھیں اِنہاں تے ہونے والے مظالم دا خاتمہ فرمایا۔ اَج مسلم معاشرے دی غالب، اکثریت، کیا دُنیاں دار کیا دیندار کیا پڑھیا لکھیا کیا اَنپڑھ کیا جاہل کیا عالم سارے حقداراں دے حقوق تہ ڈاکے ماردے ہین ہور اُندے حقوق کو غصب کردے ہین بڑے شوق نال اُندے حصے کو ہضم کر کے اللہ دے قانون تہ نبی ﷺ دے فرمان کو ہک طرف چھوڑ کے اپنی آخرت کو تہ برباد کر ہی رہئے ہین تہ نال ہی دُنیا بچ ذلت تہ رُسوائی دی زندگی گزارنے تے مجبور ہین کیانکہ بعض احکام تے عمل کرنا ہور بعض احکام کو اپنی مرضی دے مطابق تہ طابعہ کر کے عمل نہ کرنا ایسا قابل مذمت تہ قبیح عمل ہے جس تے اللہ تعالیٰ سُن یہودیاں کو پھٹکار لائی ہے ہور اُندی ذلت ورسوائی دا ذمہ دار اُندے ہی نافرمان تہ عمل بد کو قرار دِتا ہے ارشاد ربّی ہے ”کیا تُسیں کتاب دے ہک حصے تہ ایمان آن دے ہو ہور دوئے حصے دے نال کُفر کردے ہو تُساں بچ جیہڑے لوک ایسا کرسن اُندی سزا اُسدے سوا کے ہوسکدا ہے کہ دُنیاوی زندگی بچ ذلیل وخوار ہو کے رہون

ہور آخرت بچ شدید ترین عذاب دے مستحق ہوون تہ اللہ تعالیٰ تُسدے عمل تھیں غافل نیہہ (سورہ بقرہ ۸۵) یقیناً دُنیا بچ اَسدی ذِلت تہ سوائی دے اسباب بچو ہک سبب قانون وِراثت تے مکمل عمل نہ کرنا ہے ہور بیوی بیٹیاں تہ پہینیاں کو محروم کرنا ہے۔

ضرورت فِکر:.....

ذرّہ سوچواج ایہہ صنفِ نازک اپنا حصہ نہ منگن ہور اَسیں بھی خودغرض ہو کے اَکھیاں میچ رکہنا جد کہ کل قیامت دے دِن سبھاں حقداراں کو اُنداحق دِتے گیسی ہک طرف اَسیں ہوساں ہور سامنے اَسدیاں جہیاں پہینیاں تہ بیویاں ہوسن اللہ پاک پچھسن کہ تُساں اِنداحق کیاں نیہہ دِتا اُس ویلے اَسیں کے جواب دیساں ہور اسدا کے جواب ہوسی ہور اُس ویلے اَسیں اُنداحق کِسراں اَدا کرساں، بہر حال اسلام دا نظام میراث، قدرت دا مقرر کردہ نظام ہے۔ جس تھیں انحراف قدرت نال بغاوت ہور اپنی ہلاکت ہے کیاں جے جوئی بھی انسان اِلٰہی اصولاں تھیں انحراف کر کے ہور اپنے خالق تھیں دُشمنی مول رکہن کے کدے بھی کامیابی دی زندگی نیہہ گزار سکدا ہے۔ آؤ اَج اَسیں ایہہ عہد کراں کہ میراث دی تقسیم شرعی اصولاں دی رہبری تہ رہنمائی دے مطابق کراں ہور سبھاں ہی حقداراں کو خصوصاً عورتاں کو اُنداحق ضرور ادا کراں۔ شادی بیاہ دے اخراجات یا جہیز دے ناں تے میراث تھیں اُندا حصہ ختم نہ کراں، حلال روزی کھاساں گے تہ اپنی اولاد کو کھلاساں گے دوئیاں داحق غصب کر کے اپنے پیٹ بچ جہنم دے پہندے انگارنہ پہرساں اللہ ہور اُسدے رسول ﷺ دی مکمل اطاعت تہ فرمانبرداری کرساں گے ہور دُنیا والیاں کو ایہہ آکھساں کہ اَسیں ہاں عورتاں دے حقوق دے سچے محافظ ہور اَسیں ہاں اسلام دے صحیح ترجمان تہ پاسبان۔

(اُردو تھیں ترجمہ: محمد شفیع صابرؔ)

.....زنفر کھوکھر

انشائیہ:

دُشمن

حضرات! اوہ کیہڑا بندہ اے جِس نا کوئی دُشمن نیہہ اے! دراصل اِس خوبصورت دُنیا بچ بے شمار سُکھاں سہولتاں نے نال نال دُشمناں نا وی کوئی کہا ٹا نیہہ۔ طراں طراں نے لوکاں کی طراں طراں نے دُشمناں نا سامنا کرنا پینا اے۔ تکیا جائے تہ ظاہری طور ور ہسنے کھیڈنے والے لوکاں کی وی اندر واندر ہی کئی طراں نے دُشمناں نال پہاء پیا نا ہونا اے۔

ہُن کسے نے کتنے تہ کِس کِس قِسم نے دُشمن ہین، اِس گل نا دارومدار تہ انحصار بندے نے اپنے حوصلے، ہمت، طور طریقے، بہادری تہ جوانمردی ور ہونا اے۔ اِس تھیں علاوہ بندے نے لب و لہجے، اخلاق، سوجھ بوجھ، طور طریقے تہ عقل مندی اُپر وی منحصر ہونا اے۔ تُس اگر تنہائی پسند، گوشہ نشین، چُپ چاپ رہنے والے، نکمّے تہ بے غیرت جئے بندے اوتاں فِر تُساں نال کسے کی کِس گل نی دُشمنی؟

اک سوال ایہہ وی اے جے دُشمن کیہڑی کیہڑی جگہ موجود ہونے ہین، اِس گل نا سِدھا جئیا جواب ایہہ اے کہ ''دُشمن کیہڑی جگہ نیہہ ہونے ہین؟'' یعنی تساہڑا دُشمن تساہڑے کہر اندر وی موجود ہوئی سکنا اے تہ آہنڈ گماہنڈ اُپر وی۔ اِس تھیں علاوہ جتھے جتھے تُس آونے جانے او، تہ جِس جگہ تُس کم کرنے او، یعنی جتھے وی تُس کم کرنے او۔

اِس گل بچ وی کوئی شک نیہہ کہ وار کرنے والا کدے کدے اوپرا تہ انجانہ وی نکلنا اے، مگر اِس نے پچھے ہتھ کِسے واقف کار دُشمن نا ہی ہونا اے تہ وار کرنے والا محض اک آلہ کار ہی ثابت ہونا اے۔ اِسے واسطے تہ عقلمند لوکاں آکھیا اے کہ ''بہترین دُشمن اپنے دوستاں تہ عزیزاں بچوں ہی دستیاب ہوئی سکنے ہین''۔

تُس جانئے او جے اَج کل ترقی یافتہ دور اے۔ میڈیا، موبائل تہ انٹرنیٹ نا زمانہ اے۔ اِس واسطے ایہہ ضروری نیہہ اے جے تُساں نا دُشمن تُساں نے باندے ہی ہووّے۔ اوہ تُساں کولوں میلاں نے حساب دوُر ہونے ہوئیاں وی اک ریموٹ کنٹرولرنی طراں وار کری سکنا اے۔''

ویسے عقلمند لوک آکھنے ہین جے دُشمن کولوں بچو، اُس نے ہر وار کولوں بچو تہ اتنے بچو کہ تُساں نا دُشمن کھسیانی بلّی نی طراں کھمبا نوچنا شروع ہوئی جائے۔ بعضے دانا قسم نے لوک تہ ایہہ مشورہ دینے ہین جے دُشمن کولوں اِس انداز سنگ تہ اِس حد تک بچو کہ ''میرے دُشمن توں میری دوستی کو ترسے'' نا جیہنا جاگنا اشتہار ثابت ہوئی جاؤ تہ تُساں نا دُشمن تُساہڑی دوستی واسطے ترسنے ور مجبور ہوئی جائے۔

بعض سیانے لوکاں نا خیال اے جے دُشمن کولوں ڈرنا تہ کہبرانا ضروری وی اے تہ نیہہ وی اے۔ اوہ آکھنے ہین کہ ضروری اِس واسطے اے کہ اپنے دُشمن کولوں ڈر ہور کہبراہٹ نے نتیجے بچ، دُشمن نال مقابلہ کرنا واسطے تُس کوئی خاطر خواہ انتظام کرسو گے۔ اپنے دفاعی انتظام مضبوط تہ مستحکم کرسو گے۔ اک جدوجہد کرسو گے۔ اِس طراں باعمل ہوئی جاسو گے۔ کِیاں کہ بیکار رہنا وی کوئی چنگی گل نیہہ اے۔ دُشمن نال مقابلہ کرنے واسطے تُس وی نویاں نویاں چیزاں دریافت وی کرسو نالے ایجاداں وی کرسو گے۔ کِیاں کہ تُساں کدے وی ایہہ گل سوچی وی نہ ہوسی کہ اک دُشمن تُساں کی موجد

وی بنائی سکنا اے۔ جی ہاں! ذرا سوچو تہ ..... ایہہ تلواراں، نیزے، تیر، چھرّے، بندوقاں، توپاں، مشین گناں، راکٹ تہ ایٹم بم وغیرہ کس واسطے بنائے گئے ہین۔ اپنے واسطے تہ بالکل ہی نیہہ۔ ظاہر اے کہ ایہہ سب کُجھ دُشمناں واسطے بنایا گیا اے۔ نال ایجاداں تہ دریافتاں نا سہرا وی تساہڑے سر اُپرا لگ تھیں۔

اگر تُساں نا کوئی دُشمن نیہہ اے تہ تُس چُپ چاپ، بے فِکّر، بے ہُنر ہوئی جاسو، فر ہتھ اُپر ہتھ تہری بہی جاسو گے تہ بیکاری بڑی پہیڑی چیز اے۔ سارے اعضاء بیکار ہوئی جانے ہین۔ اِتھے توڑیں کہ بندے نیاں سوچاں وی محدود تہ مسدود ہوئی جانیاں ہین۔ اِسے گلوں تہ سیانے لوک آکھنے ہین کہ ''بیکار کولوں بیگار پہلی چنگی''۔

مگر ''بیگار''، کِیاں؟ ٹہیر سارے دُشمناں نی موجودگی بچ وی ''بیگار''، کِیاں؟ منّی ہندا کہ تُساں نا کوئی وی دُشمن نیہہ اے، کِیاں کہ ایہہ وی اک حقیقت اے جے پیدائشی طور ور کوئی وی کسے نا دُشمن نیہہ ہونا اے، البتہ رشتہ دار ضرور ہونا اے۔ ماءٔ پیو، پہین تہ پہرا جیسے رِشتے پیدائشی طور پُر ہی ہونے ہین، مگر کُجھ رِشتے بنائے جانے ہین، اِسطوار کیتے جانے ہین۔ مثلاً سس، سوہرا، دیر، جیٹھ، سالی، سالا تہ دوست وغیرہ۔

مختصر ایہہ ہی کہ ایہہ اوہ رِشتہ اے جیہڑا آپوں بعد بچ بنایا جائی سکنا اے۔ دوستی تہ نہایت سوچی سمجھی تہ کیتی جانی اے۔ حقیقت اے کہ ہر کسے کی بندہ اپنا دوست نیہہ بنائی سکنا، مگر دُشمن بنانیاں کوئی چِر وی نیہہ لگنا۔ دُشمنی عام طور ور چھٹ پٹ تہ فٹوفٹ ہی ہو جانی اے تہ بعض مخصوص حالات نے پیش نظر کدے کدے بڑے ہی منصوبہ بند طریقے سنگ، جانی بجھی کیتی جانی اے۔

بہر حال دُشمن اوہ مخلوق اے جیہڑی ہر جگہ آسانی سنگ دستیاب ہوئی سکنی اے۔ بس ضرورت ہونی اے تُساں نی اک نِکی جئی لغزش، سُستی، غفلت تہ

لاپرواہی نی یا فِر غُصّے نی۔ تُس ذرا جئے پہڑ کے نیہہ کہ اگ لگی نیہہ۔ اِس تھیں علاوہ وی دُشمن کئی طریقیاں سنگ تہ کئی حیلیاں تہ بہانیاں نال بنائے جاسکنے ہین۔ اگر تُس خود کُجھاں خوبیاں تہ صِفتاں نے مالک ہوتہ تُساں کی چاہنے والیاں نی طراں، تُساں نے دُشمناں نی اک جماعت وی اپنے آپ پہ تیار ہوئی جاسی گی۔ نال ہی اَگے وی دُشمناں نی تعداد بچ باہدا ہونا رہسی گا۔

لغزش، سُستی، غفلت تہ لاپرواہی نے نتیجے بچ بننے والے دُشمن، انجانے بچ بنے ہوئے دُشمن ہونے ہین، کِیاں کہ بندے کی ایہہ پتہ ہی نیہہ ہونا کہ اس کسے نال کدوں، کُتھے تہ کیہڑی پہُل کیتی اے، جس نی وجہ تھیں کوئی دُشمن بنی گیا اے، مگر بعض لوک جانی بجھی تہ اپنی ذاتی کوشش نال اپنے دُشمن بنانے والے ہونے ہین۔ اوہ جانی بجھی تہ اپنے دُشمن بنانے ہین، تاں جے اپنی بہادری تہ اپنی طاقت اپنے دُشمناں اُپر خرچ کری سکّن۔ دُشمناں نے دند کھٹّے کری سکّن۔ اُنہاں نے ہوش پہلائی سکّن۔ چکّے چھڑائی سکّن۔ اِٹّ نا جواب پتھر نال دیئی سکّن تہ دُشمن کی حواس باختہ کری سکّن۔ دُشمن نے حوالے سنگ اِس طراں نے کرنے واسطے ہزاراں کم ہونے ہین، جیہڑے بندے کی نہ صرف اپنے ہتھّاں سنگ کرنے پینے ہین بلکہ اپنی زبان تہ کئی طراں نے دُوّے ترِیئے طور طریقے سنگ وی کرنے پینے ہین تہ اپنے دماغ کی وی نِت نویاں سکیماں تہ منصوبیاں بچ مشغول رکھنا ہونا اے، کِیاں کہ نیک نامی، بہادری تہ شُہرت ایویں ہی مُفت بچ نیہہ لبھنی۔ اِس کی حاصل کرنے واسطے محنت کرنی پینی اے، مشقت کرنی پینی اے تہ ایہہ سب کُجھ اک دُشمن نی وجہ تھیں ہی حاصل ہوئی سکنا اے۔ اِس ساری کارکردگی نے نتیجے بچ بندہ اپنے آپ کی تندرست، چُست، طاقتور تہ باہوش وی ریہئی سکنا اے۔

دُشمن نا مقابلہ کئی طراں نے طریقیاں سنگ کیتا جائی سکنا اے۔ مثلاً زبان سنگ، ہتھاں، پیراں تہ ہتھیاراں سنگ، نالے سازشاں سنگ..... جسراں کسے اپنی زبان سنگ تُساں نے خلاف زہر اُگلیا اے تہ تُس وی بدلے بچ اپنی زبان سنگ زہر اُگلسو، سگوں دوگنا زیادہ اُگلسو گے۔ کِسے نے اپنے سھوں پیراں تہ ہتھیاراں سنگ تُساں اُپر حملہ کیتا اے تہ بدلے بچ تُس وی اپنی دوگنی طاقت نال اپنے دُشمن اُپر حمل کرسو گے۔

بے شک اِس قِسم نی دُشمنی بچ چرچا خوب ہونی اے۔ ڈاہڈا اہلہ غُلہ مچنا اے۔ رولہ رپہ پینا اے۔ تماشائی اکہٹھے ہونے ہین۔ بندے نی عزت تہ شہرت کی چار چن لگنے ہین۔ اپنے اپنے ہمدرد تہ خیر خواہ باندے اشنے ہین، نالے اپنے تہ پرائیاں نی پشان ہونی اے۔ مگر کُجھ کم ہمت، کمزور دل تہ پست حوصلے والے لوک اپنے دُشمن نا مقابلہ اِس انداز بچ تہ اِس رولے رپّے والے طریقے نال بالکل ہی نیہہ کرنے ہین، اُنہاں نا آکھنا اے کہ ایہہ طریقہ سراسر ظُلم تہ زیادتی اے، نالے جوُر تہ جبّر اے۔ ایہے لوکاں نا پہاویں کوئی کتنا ہی بڑا دُشمن کِیاں نہ ہووّے تہ پہاویں نِکے تھیں نِکا دُشمن ہی کِیاں نہ ہووّے، اوہ بس اپنے ہر دُشمن کولوں ڈرنے رہنے ہین تہ اس کولوں دوُر دوُر نسنے پُھکنے رہنے ہین۔ اوہ آپوں تہ ایہجی کوئی حرکت نیہہ کرنے ہین جے جس تھیں کسے کی پتہ لگے کہ فلانہ فلانہ انہاں نا دُشمن اے۔ یا فِر ایہہ کہ ایہہ خود کسے نے دُشمن بنے ہوئے ہین۔ اصل بچ اک مصلحت تہ درگزر انہاں لوکاں نے سِر اُپر سوار رہنی اے تہ دُشمن انہاں نے سِر اُپر سوار رہنا اے۔ مگر کہہ مجال کہ ایہجے مصلحت پسند لوک اپنے دُشمن نے مقابلے بچ باندے آئی جان۔ دراصل مصلحت پسند ایہہ ہی لوک اپنے دُشمن نا حوصلہ بدھانے رہنے ہین، مگر اُنہاں کی مدان بچ آونے نا موقعہ کدے وی نیہہ دینے ہین۔ اِتھے تِکر جے آخر اُنہاں نا دُشمن تھکی ہاری تہ پیئی جانا اے۔

دراصل ''میرے دُشمن توں میری دوستی کوتر سے'' نا پیغام دینے والے ایہہ ہی بُزدل تہ کم ہمت لوک ہونے ہین۔ اَساں ایہجے کئی شیر تکے ہین کہ اُنہاں نا دُشمن اُنہاں اُپر ہر حربہ استعمال کرنا اے، مگر اوہ اگے تھیں ٹس تھیں مس نیہہ ہونے ہین۔ اُنہاں نا دُشمن چاہنا اے کہ اوہ مشتعل ہوئی تہ کوئی جوابی کاروائی کرن تہ اوہ اِنہاں نی عزت مٹی بچ ملائے تہ انہاں نی مٹی پلید کری تہرے۔ مگر اوہ کُجھ ایہجے تہ اِس قدر بُزدل، کم ہمت تہ ڈرپوک ہونے ہین کہ دُشمن نے ہروار تہ ہر حملے کی بیکار کری چھوڑنے ہین۔ کدے سجے تھیں تہ کدے کھبے تھیں نکلی جانے ہین تہ کدے للفا کھائی بچی جانے ہین تہ اُنہاں نا دُشمن بس دند رمقی تہ ریہئی جانا اے۔ انہاں ہی بُزدل لوکاں بچوں بعض ایہجے وی ہونے ہین جیہڑے اک لمّے عرصے توڑیں خاموشی سنگ پرکھنے تہ سمجھنے رہنے ہین تہ جس ویلے آپوں رجی تہ پرجی جانے ہین، اُس ویلے بس اتنا ہی آکھنے ہین۔

لڑائیاں دیکھ لیں، مار کٹائیاں دیکھ لیں
بھلا ہو دُشمن تیری سب بُرائیاں دیکھ لیں

مگر بعض بہادر تہ حوصلہ مند لوک دُشمن سنگ مقابلہ کرنے واسطے ڈٹ جانے ہین۔ اپنی ذاتی تہ کئی بڑے کم سٹی سٹائی، چھوڑی چھڑائی تہ بڑے جوش تہ خروش نال اپنے دُشمن نال مقابلہ کرنے ہین۔ باقی والیاں کی وی دُشمن نال ڈٹ جانے تہ بدلہ لینے نا پیغام دینے ہین۔ نال ہی فائدے وی گننے رہنے ہین۔ انہاں نے مطابق دُشمن نی حیثیت اک رشتہ دار جیسی ہونی اے تہ ایہہ رشتہ نبھانا بہوں ضروری ہونا اے، کیاں کہ اک دُشمن ہی ایہہ پہچان کروائی سکنا اے کہ تُساں نا دوست کون کون اے۔ تُساں نے پرالے واسطے کیہڑا اگے آئی رہیا اے۔ ورنہ اک سِدّھا سادا بندہ تہ ساریاں کی ہی دوست سمجھی تہ بیٹھا رہنا اے۔ انہاں نے مطابق دُشمن اک پہچان دینا اے، شہرت

دینا اے، بندے نے معیار تہ دم خم نا اتہ پتہ اک دُشمن نی بدولت ہی ہوئی سکنا اے تہ اِس گل نا وی پتہ لگی جانا اے کہ اپنے دُشمن نا مقابلہ یا اُس اُپر حملہ کرنے ہوئیاں اوہ کیہڑے کیہڑے ہتھیاراں تہ اوزاراں نا استعمال کرنا اے۔ یعنی چنگے تہ معیاری ہتھیاراں نا استعمال کرنا اے یا اوچھے واراں نا سہارا اپنا اے۔ اِس قسم نے لوک دُشمن کی بڑی قدر نی نگاہ سنگ تکنے ہین تہ دُشمن نا ہونا نہایت ضروری سمجھنے ہین۔ اوہ اِس گل کی کُھلے دِل سنگ منّنے ہین کہ دُشمن عِبرت تہ سبق سکھانا اے تہ جیہڑا سبق تہ سِکھ اک دُشمن سکھانا اے، اوہ سبق تہ سِکھ اک بڑے تھیں بڑا اُستاد وی نیہہ سکھائی سکنا اے، کِیاں کہ دُشمن آزمائش بچ بانا اے، امتحان کہنا اے، تجربے بچوں کڈھنا اے، نیکی تہ بدی نی پہچان کروانا اے تہ کُندن بنانا اے۔ انہاں لوکاں نے مطابق جس نا کوئی دُشمن نیہہ اے، اوہ بے سُرا، بے تالا، بے لگام تہ غیر شائستہ بندہ اے۔ ایہہ صرف دُشمن ہی اے کہ جیہڑا اک بندے کی کیہڑے ویلے، کُتھے تہ کس طراں بولنا اے، سِکھانا اے۔ ایہہ دُشمن ہی اے جیہڑا اک بندے کی گل بات کرنے نا ہُنر تہ سلیقہ سکھانا اے۔ اِتھے تک کہ دُویاں کی الزام دینے یا مندیاں چنگیاں آکھنے نا وی سلیقہ تہ ہُنر سِکھانا اے، کِیاں کہ دُشمن ہر کم اُپر نظر تہ ہر گل اُپر پکڑ رکھنا اے۔ حرام زادے تہ رام زادے بچ فرق کروانا اے تہ اک بے لگام تہ سرکش کی اپنیاں حداں نے اندر محدود رکھنا اے۔

غور سنگ تکیا جائے تاں دُشمن نے ہور وی بے شمار فائدے ہین۔ سرور عثمانی ہوراں نے مطابق ؎

زیست کا قِصّہ سِمٹ کر بند مُٹھی میں رہا
جب تک مجھ کو خیال دُشمن جانی نہ تھا

ہاں جی! تکیا تُساں کہ دُشمن نا خیال آونے نال ہی زندگی اُڈن لگ پئی۔

وُسعتاں تہ حداں پار کرن لگ پیئی۔ دُشمن تھیں بغیر کہہ خاک زندگی سی۔ بس اک مٹھی بچ بند تہ محدود۔

ہُن غالبؔ ہوراں کی وی سُنو ؎

دُشمن کا زیادہ تم سے ہے مجھ کو ملال
دُشمنی کا لُطف، شکووں کا مزا جاتا رہا

یعنی دُشمن نی وجہ تھیں بندے کی گل بات کرنے واسطے اک موضوع لبھیا رہنا اے۔ اپنے، پرائیاں تہ یاراں دوستاں نی محفل بچ دُشمن ناچر چاتہ گل بات نا موضوع بنا رہنا اے۔ سچ پچھو تہ ہر پل، ہر کہڑی کہل مکہلیاں تہ تصور بچ وی دُشمن ہی رچیا بسیا رہنا اے۔ اِس طراں جذبیاں تہ جوش کی زندہ رکھنا اے۔

اِس تھیں علاوہ وی دُشمن بڑے کم نی چیز اے۔ دُشمن نے سینے اُپر دال وی دَلّی جائی سکنی اے تہ کئی کئی طور طریقیاں سنگ دَلّی جائی سکنی اے۔ دُشمن تُساں اُپر کئی کئی وار کرے۔ تابڑ توڑ حملے کرے۔ ہر حربہ استعمال کرے۔ تُساں کی اشتعال دے، مگر تُس ٹس تھیں مس نہ ہوو۔ اس نی خواہش نے مطابق رائی برابر وی پورے نہ اُترو تہ ایہہ دُشمن نے سینے اُپر دال دَلنے نے برابر ہوئی جانا اے۔ دُشمن نی پُرانی تھیں پُرانی دوستی بچ پہیڑ بانا تہ دُشمن نے پرائے تھیں پرائے تہ پیارے دوست کی اُس نے پاسے نالوں چُکی تہ اپنا دوست بنائی لیناوی دُشمن نے سینے اُپر دال دَلنے نے برابر ہونا اے تہ ہر اوہ کم کرنا جیہڑا تُساں نا دُشمن نیہہ چاہنا۔ مثلاً تُساں نا دُشمن چاپنا اے کہ تُس بس اک ہی کم کرو، صرف تہ صرف بچے پیدا کرنے رہو۔ اِس کم تھیں علاوہ کمائی تہ ترقی کرنے جیسا ہور کوئی کم کاج نہ کرو۔ تُساں نا دُشمن چاہنا اے کہ تُس اس نی گالی گلوچ تہ طعنے مینے سُنی تہ مشتعل ہوئی جاؤ۔ اُس نے خلاف جوابی کاروائی کرو، تاں جے اوہ تُساں نے دنُد

کھٹے کری، دُند پہنی آپوں تسکین حاصل کرے۔ مگر تُس اُس نِیاں ساریاں خواہشاں اُپر پانی پھیری چھوڑو۔ فیملی پلاننگ کری چھوڑو۔ کمائی تہ ترقی کرنے جاؤ۔ ایہہ تہ اِسے طراں نِیاں ہور کئی گلاں کری تہ تُس اپنے دُشمن نے سینے اُپر دال دَلّی سکنے او۔

اِنہاں فائدیاں کی نظر بچ رکھنے ہوئیاں لوک دُشمن بنانے تہ پالنے ہین۔ کئی کئی طریقیاں سنگ بنانے ہین۔ اک اندازے نے مطابق دو بندیاں، دو گروپاں یا دو مُلکاں نے درمیان اَج تک جتنیاں وی لڑائیاں ہوئیاں ہین، اُنہاں نی شروعات زبان نی بدولت ہوئی اے۔ یعنی دُشمنی نا بیں زبان نے ذریعے بویا جانا اے تہ پالیا پوسیا جانا اے۔

کسے کی کوئی الزام دیئی تہ اپنے دُشمناں نی تعداد بچ باہدا کیتا جائی سکنا اے۔ کسے اُپر چوری چکاری نا شک کری تہ اُس کی اپنا دُشمن بنایا جائی سکنا اے۔ گما ہنڈی نال اگر اچھے تعلقات نیہہ ہین تاں سب تھیں طاقتور تہ خطرناک دُشمن تُساں نا گما ہنڈی ہی ہوئی سکنا اے۔ ذرا سوچو کہ اک گما ہنڈی کہہ نیہہ کری سکنا۔ تُساں نے کہر نے اندر تک پہنچی سکنا اے۔ تُساں نے مُلک بچ گھس بیٹھ کری سکنا اے۔ سازشاں نا جال بُنّی سکنا اے۔ کہر یا مُلک کی دو پھاڑ کری سکنا اے، کیاں کہ دُشمن سنگ ٹکر لانا کوئی نِکا جیا کم نیہہ اے، سگوں بہادری، جوانمردی تہ فخر نا کم اے۔ ایہہ وی ضروری نیہہ اے جے بڑے آدمی نا دُشمن وی کوئی بڑا ہووّے۔ اک نِکے تھیں نِکا بندہ وی بڑے تھیں بڑے بندے نال دُشمنی نبھائی سکنا اے۔ تاں جے فخر کری سکے۔

تجربہ کار لوکاں یعنی دُشمن نی پہٹھی بچ تپی تہ کُندن بنی نکلے لوکاں، دُشمن نِیاں کئی قِسماں دَہسیاں ہین۔ مثال نے طور ور بلا وجہ نا دُشمن ''ایہہ اوہ دُشمن ہونا اے جس کی تُساں نال کوئی لین دین نیہہ ہونا، بس اُس کی تُساں نِیاں خوبیاں، صفتاں تہ

کامیابیاں بالکل ہی چنگیاں نیہہ لگنیاں ہین۔ اوہ تُساں نِیاں اچھائیاں تہ خوبیاں تکی تکی تہ سڑی بلی جانا اے تہ بس بِلا وجہ ہی تساہڑا دُشمن بنی جانا اے۔"

زخمی دُشمن: ایہہ اوہ دُشمن ہونا اے جیہڑا تُساں نے ہتھوں یا زبان تھیں یا فِر کسے ہور گل تھیں زخمی ہویا ہونا اے۔ تُس پہلی چکے نے ہونے ہو، مگر اُس اپنے زخماں کی تازہ رکھیانا ہونا اے۔ تساہڑی تاک بچ لگا رہنا اے تہ موقعہ آونے ہی دُشمنی نبھانا شروع ہوئی جانا اے۔

اذیت پسند دُشمن: ایہہ دُشمن قدم قدم اُپر تکلیف دینے والا ہونا اے۔ اُس کی وی لین دین کُجھ نیہہ ہونا، مگر دُوّے بندے کی تکلیف دینے بچ اُس کی اک خاص طراں نی ٹھنڈ پینی اے تہ سکون لبھنا رہنا اے۔ دُوّے بندے کی پریشان کری تہ اوہ آپوں خوش ہونا اے۔

وقتی دُشمن: ایہہ جذباتی قسم نا دُشمن ہونا اے تہ تھوڑی جئی دیر تہ تھوڑے جئے وقت واسطے دُشمنی نبھانا اے۔ بس کسے ناپسند وجہ یا گل اُپر بہڑ کی جانا اے۔ وقتی طور اُپر مشتعل ہوئی جانا اے۔ فِر اَگا پچھا نیہہ تکنا۔ فِر جِیّاں ہی اُس نا غُصّہ ٹھنڈا ہونا اے تہ اوہ اپنے ہوش وحواس بچ واپس آئی جانا اے۔ بلکہ کُجھ حد تِکر پچھتانا وی اے۔ نالے مذید دُشمنی نبھانے تھیں وی باز رہنا اے۔

بہر حال ایہہ تہ ظاہر تہ باہرنی دُنیا نے دُشمن ہین۔ بعضے لوک انہاں دُشمناں کی کُجھ سمجھنے ہی نیہہ ہین۔ راہی برابر وی اہمیت نیہہ دینے ہین۔ انہاں نا کوئی سِر وی پہنی چھوڑے، اوہ اُف نیہہ آکھنے ہین۔ دراصل اِنہاں نے نیڑے اصل دُشمن تہ انسان نی اندرنی دُنیا بچ بسنے ہین۔ انہاں نا منّنا اے کہ اصل تہ سب تھیں زیادہ طاقتور دُشمن تہ اہمیت دینے نے قابل دُشمن، جنہاں نا اک انسان کی مقابلہ کرنا ضروری اے۔ اوہ

انسان نی ذات نے اندر ہین۔ جنہاں بچ انسان نا نفس، پہُکھ، ہوس تہ خواہشاں شامل ہین۔

جی ہاں! اِسّے واسطے غالب آکھیا اے۔

رہبر بن کے ہوا جاتا ہے راہزن میرا
دل ہے یارب میرے پہلو میں یا دُشمن

آکھیا جانا اے کہ جیہڑے لوک انہاں دُشمناں کی دریافت کری ہِنّے ہین۔ اوہ ظاہری دُنیا نے دُشمناں تھیں لاتعلق تہ بے نیاز ہوئی جانے ہین۔ ظاہر تہ باہرنی دُنیا نے دُشمناں نا کوئی وی وار انہاں اُپر کارگر ثابت نیہہ ہوئی سکنا اے۔ انہاں لوکاں کی اپنے اندرنی دُنیا نے اطمینان تھیں فراغت ہی نیہہ مِلنی کہ اوہ باہرنی دُنیا نے دُشمناں کی کوئی تھوڑی بُہتی اہمیت دیئی سکن۔

اُنہاں نی لڑائی اے تہ بس اپنے آپ سنگ ہی اے۔ اوہ اگر مقابلہ کرنے ہین تہ بس اپنے نفس سنگ، اپنی پہُکھ سنگ، اپنیاں خواہشاں تہ ہوس سنگ۔ اوہ اگر کسے کی مارنے ہین تہ بس اپنی پہُکھ، نفس، ہوس تہ خواہشاں کی مارنے ہین۔ اوہ اگر ڈرنے ہین تہ بس موت نے عذاب کولوں ڈرنے ہین۔ اوہ بے بس تہ لاچار ہونے ہین، اُس لڑائی کولوں جیہڑی جسم تہ روح نے مابین ہونے واسطے مقرر اے۔ ایہہ لوک بس انہاں دُشمناں سنگ ہی لڑنے جھگڑنے رہنے ہین۔ انہاں دُشمناں کولوں ہی خوف زدہ رہنے ہین۔ انہاں کی باہرنی دُنیا نے دُشمناں نی خبر ہی نیہہ رہنی۔

علی عدالت

مزدور گنتی

چوہدری نی کوٹھی کی لینٹر کہہ پئی رہیا سی، جے میلہ لگا واسی..... ریتو، بجری تہ سمٹ نی کہان آسطے مزور شرطوشرطی لگے وہے سن۔

ٹھیکدار بہوں سختی نال پیا متاں دیناسی..... ''ریتو، بجری تہ سمٹے نا بیلنس برابر ہونا چاہی نا..... سو کڑائی بجری سٹھ ریت تہ بیہہ تروڑے سمٹ.....!''

پھجو تہ اُس نا مانواں حسن بجری اُپر سن۔ ٹھیکدار تکیا..... پھجو تہ حسن اک دُوّے نالوں کرنے ہین۔

ٹھیکدار..... پھجو کولوں ''کتنیاں کڑائیاں ہوئیاں تو اہڑیاں؟''

پھجو..... حسنے واخ اشارہ کرنیاں ''جتنیاں ماویں نیاں۔''

ٹھیکدار..... حسنے کولوں پچھیا۔

حسن..... ''جتنیاں پھجو نیاں۔''

کھوہ

سارا گراں گُڑے وچ موچیاں نے کھوہے اُپروں پانی آنناسی۔ پہاویں پانی بہوں ہوناسی' تاں وی پہیڑ ایڈی ہونی سی جے کھوہے وچ رسیاں ہی رسیاں تہ بالٹیاں تہ بوکے ہی بوکے ہونے سن۔ ریشماں اِس پہیڑے وچ تہکے لگنے نال کھوہے وچ ٹہیئی پیئی۔ اللہ کیتا بوکیاں نِیاں رسیاں پوڑی بچی گئی تہ کُڑیاں چھکی چھکی کڈھی کہندی۔

دُوّے تہیاڑے..... ریشماں نے پیونے کہر اُسنا دوست آیا۔

دوست..... ''میاں مبارکاں ہوون..... مبارکاں!''

میاں..... ''دوستا! مبارک کیہڑی گلے نی؟''

دوست..... ''مستیاں نہ کر تہیی کی اللہ اُس کھوہے وچوں سلامت کڈھی کہندا۔''

میاں..... ہسّی تہ بولیا ''دوستا! ماہڑی تہیی وی اِتھے ہی ہے..... کُڑاوی' دھڑا تہ کھوہ وی اُتھے ہی ہے..... تہ کدوں توڑیں خیراں مناساں.....!!''

شبیر احمد خان شمس

گوشے

فون جِیّاں ہی کیٹیاس تہ اِسی ویلے عبدل کو گلوٹ اُٹھیا تہ سوچن لگا ''ہک دِل آکھدا ہے جے میں ہُن ہی اُٹھ کا ایہہ دیس ہی سٹ کا نس گچھاں' اَج مُکو احساس ہویا جے دُنیا تے کوئی کسی دا نیہہ تہ محشر بچ کون کِسے دا ہوسی؟''

ماجد سُن راتیں دس بجے فون کیتا جے توں کے آکھدا آسیں میں جندکاں تہ کہرا آلی کو اُرکھڑ ساں۔ عبدل سُن حیران ہوکا آکھیا جے ''ہیں واتکو کس سُن آکھیا میں فونا تے گل کیتی تہ تکو کسراں پتہ لگ گیا۔'' ماجد سُن آکھیا جے ''مُکو ہُن راشد فون کردا آساتہ اِس سُن صاف آکھ چھوڑیا دا ہی جے کدے تُدھ اوہ کُڑی اِدھر آندی تہ میں ہک کہڑی بھی اِس کو اِتھا نہ رہن دیندا۔ رہن کے اوہ اِتھا ہک قدم بھی نیہہ رکھ سکدی۔ اِتھا کدے کہول ہویا تہ اَساں دوئیں کو کڈھ سن۔'' عبدل بڑا پریشان جیاء ہویا تہ خیر اُس سُن ستھرا ٹکیا تہ لماں پئے گیا۔

رات اَکھیاں بچ ہی نکل گئی۔ سوچدیاں سوچدیاں جے اَج دے انسان کو کے ہوگیا۔ جندک بل نیہہ رہندا' ہُن کدے آکھ چھوڑیا جے توں اِس کو کہن کا اِدھر آرہیو تہ اِس بچ ماہڑے نِکے پہراؤ کو کے ہویا۔ اِس ماجد کو بڑے پہراؤ دے خلاف فون کرکا پہڑ کایا۔ کدے مُکو ہی ایہہ سِدھی طراں آکھ چھوڑ دا تہ چلو فر دوئی گل آسی۔ اتھا شہر بچ اَساں کیہڑی جائیداد بنڈھنی آسی۔

راشد شہر بچ ہک فرم بچ منیجر بن گیا تہ اُتھا ہکیں آدمیاں دی لوڑ پیئی۔ اُس سُن اپنے بڑے پہراؤ کو اُتھا کماں تے لوالیا۔ راشد سُن عیال نال رکھیا دا آسا' اَج اُندے گراں بچ جیہڑا سرحدی پٹی بچ آسا، گولے لگن لگے۔ عبدل سُن فون کرکا کہر آلی تہ جندکا کو خیر خبر پچھی' اوہ دوئی روندے آسے۔ اِس سُن اِس ویلے اضطراری حالت بچ تسلی دے کلمات بچ اُنہاں کو آکھیا جے "توں گدرے کو کہن کا اِدھر ہی آرہیو تہ پریشان نہ ہو" .....ایہہ گل راشد سُن گیا تہ اِس سُن چھٹ بچ نِکے پہراؤ کو فون کیتا جے عبدل کو آکھیں جے اوہ اُس کُڑی کو اِدھر نہ آنے' اِتھاں بھی اِس نال ماہڑا کُہول ہوگیسی..... ماجد سُن عبدل کو فون کیتا۔

شبیر احمد خان شمس

معذور محبتاں

ایہہ توہڑی کہانی یا ماہڑی کہانی ہے مُکو پتہ نیہہ، مگر تُدھ کے آکھیا جے ایہہ کہانی ہے؟ ایہہ کہانی نیہہ سچ ہے سچ کیہجا دھینہاں نالو صاف، تہیاڑی نالو سچ، طارق سُن امجد کو چھڑک کا آکھیا جے تُدھ حقیقت کو کہانی بنا کہدا اتوں کے سمجھدا ہیں کہ بس ٹھگا ٹھگی ہے زندگی، نہ نہ ایہہ ٹھگا ٹھگی نیہہ بلکہ ہک راز ہے ایہہ ایہجا راز ہے جس کو ہر کوئی سمجھ نیہہ سکدا مگر جیہڑا سمجھ گیا اوہ اِس کو کہانی نیہہ آکھدا بلکہ حقیقت تسلیم کردا ہے۔

اَج دی محبت بے بس ہے، لاچار ہے، غرض مند ہے۔ اَج کوئی کسی نال حقیقی محبت نیہہ کردا بلکہ اپنی غرض نال الفت رکھدا ہے، تکو اتنا بھی پتہ ہے جے اَج غرض مُکی کل پرائے'' ہر جانور کو دِکھو کیں دوئے نال محبت رکھدے ہین کتے اکثر آپانچ چاؤں واؤں لاکا رکھدے ہین مگر کسی ویلے اِندی محبت دِکھنے دے لائق ہوندی ہے مُکو اَج دے انسان کو دِکھ کا کُتیاں تے رشک ایندا ہے ٹرر ٹرر فون دی کہنٹی بجی، امجد سُن فون چاہیا وعلیکم اسلام، جی ہاں اَسیں نکلدے ہی ہاں بس دو منٹ ہاں ہاں تیاری اِتھا تیاری کے کرنی ہے پلے دو چار چھولے بچ بائے دے ہین تہ ہور کے کرنا ہے فون رکھ کا طارق کو ''اُٹھ یار چل چلیں'' طارق سُن امجد کو آکھیا ''یرا ماہڑا دِل نیہہ مندا میں آکھداں چھوڑ رہن دے توں'' امجد توہڑا دماغ ٹھیک ہے ایہہ بندا اَساں واسطے جان دیندا ہے

تہ تُوں آکھدا ہیں رہن دے'' طارق سُن فِر آکھیا۔ ''جان شان کوئی نیہہ دیندا نہ پنکیاں بچ پے'' امجد سُن ان سُنی کرکا ہیٹر لہا ڑیا تہ بجلی دے بٹن بند کرکا جندرا ہتھا بچ چاہس دوئے چھُولے چاکا اُٹھے آخر طارق مجبور ہو کا نکل آیا۔

نوٹس بورڈ دِکھیا تہ طارق داناں ستانمے نمبر اتے آسا مگر امجد داناں اتھا موجود نہ آسا طارق اپناناں دِکھ کے بڑا خوش ہویا مگر نال امجد داناں نہ ہونے دی وجہ نال مایوس ہو گیا امجد کو اندر وشُعل اُٹھیا تہ آکھن لگا ''طارق'' ایہہ سب تقدیر دے کھیڈ ہین، تُوں پہر وسہ نہ کردا آسیں میں پہر وسہ کردا آسا، تُوں سب کو خود غرض آکھدا آسیں تہ میں ہمدرد مگر دِکھ اِس دُنیا دی ریت ایہی ہے اِتھا جو ہوندا ہے اوہ سب انسان دے کرنے دا نتیجہ ہوندا ہے۔ ''طارق آکھن لگا'' امجد چل چھوڑ میں بھی واپس مُڑ داں جتھا سنگی نیہہ اُتھا دی جنت بھی بے کار ہے'' امجد کیاں تُوں کیاں مُڑسین، تو ہڑا ماہڑا کے رشتہ ہے تُدھ مُکو اپنی غرض واسطے استعمال کیتا سو میں ہو گیاں۔ اتنا آکھ کا امجد نکل گیا تہ طارق کولو دور ہوندا گیا اَکھیاں تھیں اوہلے ہوندیاں ہوندیاں اُسدے دِل تھیں بھی اوہلے ہو گیا۔

امجد غمزدگی دی حالت بچ گڈی بچ سوار ہویا تہ سوچن لگا طارق کو پہلیاں ہی مُچ پہاری چوٹ لگی دی ہے مُکو اِسطراں نہ آکھنا آسا مگر اوہ جذباتی ہے میں کدے اِس طراں مندا مُنہہ نہ بناواں تہ اوہ نوکری چھوڑ کا جوائن کیتے دے بجائے ماہڑے نال نکل آیا میں جو کُجھ کیتا ٹھیک کیتا اوہ آپ ہی کُجھ تہیاڑیاں بچ اس جنت بچ نویں سنگی بنا کہنسی۔

طارق سُن اُتھا جوائن کیتا تہ اِس کو موڑ کا امجد دے گراں بچ تعینات کیتا گیا امجد دی لڑی کولو لنگدیاں بھی مُنہہ پھیر کہندا آسا، ہک روز امجد کہر آیا دا آسا صبح ہی ٹہا پٹا ہو گئے امجد دوڑ کا آیا سلام کیتا مگر طارق ٹھیہلا مار کا لنگھ گیا امجد دِکھدا رہیا۔

شبیر احمد خان شمس

معذور محبتاں

ایہہ توہڑی کہانی یا ماہڑی کہانی ہے مکو پتہ نیہہ، مگر تُدھ کے آکھیا جے ایہہ کہانی ہے؟ ایہہ کہانی نیہہ سچ ہے سچ کیہجا دھینہاں نالو صاف، تہیاڑی نالو سچ، طارق سُن امجد کو چہڑک کا آکھیا جے تُدھ حقیقت کو کہانی بنا رکہدا توں کے سمجھدا ہیں کہ بس ٹھگا ٹھگی ہے زندگی، نہ نہ ایہہ ٹھگا ٹھگی نیہہ بلکہ ہک راز ہے ایہہ ایہجا راز ہے جس کو ہر کوئی سمجھ نیہہ سکدا مگر جیہڑا سمجھ گیا اوہ اِس کو کہانی نیہہ آکھدا بلکہ حقیقت تسلیم کردا ہے۔

اَج دی محبت بے بس ہے، لاچار ہے، غرض مند ہے۔ اَج کوئی کسی نال حقیقی محبت نیہہ کردا بلکہ اپنی غرض نال الفت رکھدا ہے، تکو اتنا بھی پتہ ہے جے اَج غرض مکی کل پرائے'' ہر جانور کو دِکھو ہکیں دوئے نال محبت رکھدے ہین کتے اکثر آپا پچ چاؤں داؤں لاکا رکھدے ہین مگر کسی ویلے اِندی محبت دِکھنے دے لائق ہوندی ہے مکو اَج دے انسان کو دِکھ کا کتیاں تے رشک ایندا ہے ٹرر ٹرر فون دی کہنٹی بجی، امجد سُن فون چاہیا وعلیکم اسلام، جی ہاں اَسیں نکلدے ہی ہاں بس دو منٹ ہاں ہاں تیاری اِتھا تیاری کے کرنی ہے پلے دو چار چھولے پچ بائے دے ہین تہ ہور کے کرنا ہے فون رکھ کا طارق کو ''اُٹھ یار چل چلیں'' طارق سُن امجد کو آکھیا ''یرا ماہڑا دِل نیہہ مندا میں آکھداں چھوڑ، رہن دے توں'' امجد توہڑا دماغ ٹھیک ہے ایہہ بندا اَساں واسطے جان دیندا ہے

تہ تُوں آکھدا ہیں رہن دے'' طارق سُن فِر آکھیا۔ ''جان شان کوئی نیہہ دیندا نہ پنکیاں بچ پے'' امجد سُن ان سُنی کرکا ہیٹر لہا ڑیا تہ بجلی دے بٹن بند کرکا جندرا ہتھا بچ چاہس دوئے چھُولے چاکا اُٹھے آخر طارق مجبور ہوکا نکل آیا۔

نوٹس بورڈ دِکھیا تہ طارق داناں ستانمے نمبر اتے آسا مگر امجد داناں اتھا موجود نہ آسا طارق اپناناں دِکھ کے بڑا خوش ہویا مگر نال امجد داناں نہ ہونے دی وجہ نال مایوس ہوگیا امجد کو اندر وشُعل اُٹھیا تہ آکھن لگا ''طارق'' ایہہ سب تقدیر دے کھیڈ ہین، تُوں پہر وسہ نہ کردا آسیں میں پہر وسہ کردا آسا، تُوں سب کو خود غرض آکھدا آسیں تہ میں ہمدرد مگر دِکھ اِس دُنیا دی ریت ایہی ہے اِتھا جو ہوندا ہے اوہ سب انسان دے کرنے دا نتیجہ ہوندا ہے۔ ''طارق آکھن لگا'' امجد چل چھوڑ میں بھی واپس مُڑداں وِتھا سنگی نیہہ اُتھا دی جنت بھی بے کار ہے'' امجد کیاں تُوں کیاں مُڑسین، تو ہڑا ماہڑا کے رشتہ ہے تُدھ مکو اپنی غرض واسطے استعمال کیتا سو میں ہوگیاں۔ اتنا آکھ کا امجد نکل گیا تہ طارق کولو دور ہوندا گیا اَکھیاں تھیں اوہلے ہوندیاں ہوندیاں اُسدے دِل تھیں بھی اوہلے ہوگیا۔

امجد غمزدگی دی حالت بچ گڈی بچ سوار ہویا تہ سوچن لگا طارق کو پہلیاں ہی مُچ پہاری چوٹ لگی دی ہے مکو اِسطراں نہ آکھنا آسا مگر اوہ جذباتی ہے میں کدے اِس طراں مندا مُنہہ نہ بناواں تہ اوہ نوکری چھوڑ کا جوائن کیتے دے بجائے ماہڑے نال نکل آیا میں جو کُجھ کیتا ٹھیک کیتا اوہ آپ ہی کُجھ تہیاڑیاں بچ اس جنت بچ نویں سنگی بنا کہنسی۔

طارق سُن اُتھا جوائن کیتا تہ اِس کو موڑ کا امجد دے گراں بچ تعینات کیتا گیا امجد دی لڑی کولو لنگدیاں بھی مُنہہ پھیر کہندا آسا، ہک روز امجد کہر آیا دا آسا صبح ہی ٹہا پٹا ہوگئے امجد دوڑ کا آیا سلام کیتا مگر طارق ٹھیہلا مار کا لنگھ گیا امجد دِکھدا رہیا۔

.....ڈاکٹر غزالہ احمدانی

صدی نا سفر

''اُٹھ.....جاگ''مِگی کدھرے دوُروں واز آئی۔''اُٹھ تہیّے۔''

''کون.....؟''

''اُٹھ.....!ماہڑیئے تہیّے!''واز ہُن کولوں آن لگی۔

''کون.....؟کون ہے.....؟''میں جاگن نی کوشش کیتی۔

''فرید!''جواب آیا۔

''کون فرید.....؟''میں فِر پُچھیا۔

آکھن لگا.....''کوٹ مٹھن والا فرید.....تواہڑا خواجہ جی.....!''

مِگی کمنی جئی لگن لگی۔ میں اُٹھیاں ہور سِدھی ہوئی بہہ رہیاں۔''سس تکلیف کِیاں کیتی خواجہ جی.....''۔

''ماہڑیئے تہیّے!اُٹھ.....نیند رچھوڑ۔''

''جو حُکم تُساں نا خواجہ جی۔''

''تک تہیّے!قتل ہو گئے.....فرید سائیں!''

''اوہ.....اوہ تہ روز ہونے ہین۔''

''نہ ماہڑیئے تہیّے!پُتر اماؤ کی ماری شوڑیا۔تک تہیّے!ماہڑے علاقے نا دُکھ۔''

ہُن پوری طراں جاگ گئی نی ساں۔ ''خواجہ سائیں! میں اِس دُکھ کی سمجھنی ہاں۔''

''تہیّے توں سمجھی سکنی ایں جے مِگی کتنی تکلیف ہونی ہوسی گی۔ ماء پُتر ے کی کتنیاں تکلیفاں نال جنمی اے..... فِر پویئے تہ روہڑیئے نال پالنی اے..... اپنا دُدھ پلانی اے..... اُسنے کپڑیاں ورنویں نویں پھل بنانی اے ہور فر اُنی انگل پکڑی اُس کی ٹُرنی سکھانی اے۔ پیراں فقیراں کولوں اُسنیاں منتاں اُتارنی اے کہ اوہ جوان ہووّے ہور اپنی ماؤ کی ماری شوڑی..... فرید سائیں، کُجھ کرنے ہاں..... کُجھ کرنے ہاں!''

خواجہ سائیں بولے..... ''ماؤ کی کالا کری ماری شوڑیا.....!''

''جی ہاں خواجہ سائیں..... ایہہ ماہڑے علاقے نا دُکھ اے، ماء کالی..... پُتر قاتل..... ماہڑی روح کی تکلیف پہنچنی اے..... اِس غربت، پہنکھ ہور بے انصافی کی تکی تکی تہ..... خواجہ سائیں! دُعا کرو۔''

''ماہڑیئے تہیّے! توں عمل کر۔'' خواجہ ہوراں فوراً جواب دِتا'' کالسریاں نا قبراں وراشنا..... قبراں کی چُمنا ہور سجدہ کرنا..... تہیّے! مِگی ڈاہڈی تکلیف دینے ہین۔''

''قبلہ سائیں..... مجبور کہہ، کُجھ نیہہ کرنا..... میں عاجزی نال آکھیا..... خواجہ سائیں! کُجھ کرنے ہاں مگر ایہہ روسم ورواج، کالسریاں نالین دین، مذہب تھیں دوُری..... اس کی ٹھیک کرنے ہاں۔''

''ماہڑیئے تہیّے! پہر واں نا ساتھ ہنی ہن..... پُترا۔''

''آہاں..... آکھو خواجہ سائیں..... تُسیں رستہ دسو۔''

خواجہ پیر فرید سائیں اَگے ٹُرنے جانین ہور میں اُنہاں نے پچھاں پچھاں ٹُرنی جانی ہاں..... ٹُرنی جانی ہاں..... تکنی ہاں..... ماہڑا علاقہ پُھلاں نال پہرے گیا..... بارشونیاں پھواراں ہی پھواراں ہین..... میانوالی تھیں کوٹ

مٹھن توڑیں.....ٹھول تہ باجے بج رہے ہین.....لوک نچنے ہین، کُدنے ہین

.....''خواجہ سائیں! ایہہ کہہ؟''

''اَگے اَگے ٹُرنی جُل.....تکنی جُل۔''

''فرید سائیں.....ایہہ اَسیں کُتھے آ گئے ہاں؟''

''ماہڑیئے تہیّے! بالکل سرائیکی علاقے بچ ہاں۔''

''ایہہ خوش حالی کدھروں آئی ٹھی؟'' میں حیرانی سنگ پُچھیا۔

''تہیّے!.....محنت ہور محبت نی وجہ تھیں۔ پہلاں اِتھے نے لوک محنت کولوں نسنے سن.....اُنہاں سُن اپنے حقوق حاصل کری رکہندے ہین۔''

''خواجہ سائیں! کیہڑی سنہ اے، کیہڑی صدی اے.....؟''

''تہیّے! اِسے صدی نا اَخیر لا دہا کا اے.....ایہئی صدی جیہڑی چل رہیئی اے۔''

خواجہ سائیں اَگے ٹُرنے جانے ہین ہور میں اُنہاں نے پچھے پچھے.....اسیں سب۔

''خواجہ سائیں! ایہہ کسراں ہویا؟''

''تہیّے!.....ٹُرنی جُل.....ٹُرنی جُل!''

''خواجہ صاحب! اسیں کُتھے پہنچ گئے آں.....؟''

''کوٹ مٹھن.....خواجہ سائیں نی درگاہ ور۔''

''فرید سائیں.....میں وازاں دینی پیئی آں.....مگی جواب نیہہ مِلنا

.....میں آپ ہی سوال تہ آپ ہی جواب بن گئی ہاں.....!!!''

(سرائیکی کہانی نا ترجمہ: طارق احمد طارقؔ)

.....نشاط افروز نعیم

ماکھیں

میں نظر چا کا دِکھیا تہ اوہ اُتھی کھلتا دا آسا۔ سنجیاں دا ویلہ تہ ٹھنڈ۔ میں کُجھ کہڑی کھل کا اُسکو دِکھدا رہیاں۔ فر ایہہ سوچ کا کہ شاید کسے کو اُڈ یکدا ہووے تہ میں کِیاں ٹھنڈو بچ خواہ مخواہ کھلاں، اپنے راہ لگ پیاں۔ میں خوب موٹے تہ گرم پلے لائے دے آسے۔ سردی دا موسم آسا۔ وارو وار اُس دا ہر تہیان گچھے۔ بے چارہ پتہ نیہہ کدوں تِکر کھلسی۔ پلے بھی اُس خاصے نہ لائے دے آسے۔ ٹھنڈا ہو گیا دا ہوسی۔ خیر اِنہاں ہی سوچاں تہ خیالاں بچ میں اپنے ڈیرے تے پُہچ گیاں۔ مکو اِس شہر بچ کوئی خاصا وقت نہ ہویا دا آسا۔ بس حلاں کُجھ مہینے ہی لنگے دے آسے، مگر میں اپنے آپا کو چنگی طران اِس شہرے دے معمول، موسمی طبیعت تہ مزاج دے مطابق تیار کر، کہدا دا آسا۔ ماہڑا کرائے دا کمرہ مُچ بڑا بھی نہ آسا تہ نہ ہی مُچ نِکا آسا۔ درمیانہ جِیاء آسا تہ ماہڑی ضرورت پوری ہو گیندی آسی۔ طاقاں تہ موٹے پردے دے رکھے دے آسے تہ بوہے تہ ماٹا جِیاء کمل پردے دی جائی لا کہدا دا آسا۔ گرم موٹے سمل بُرا والے کمرے بچ ڈائے دے آسے تاں جے پیر ٹھنڈے نہ ہوون۔ اِسی بچ ہکیں طرف کھیناں پکیناں بھی ہوندا آسا، جس نال گرمی رہ گیندی آسی۔

خیر! پردیس بچ جتنیان سہولتاں بھی ہوون فر بھی کسے نہ کسے چیز دی کمی لگی رہندی ہے۔ ڈیرے دے کہائے باہدے کدوں پورے ہوئے۔ کہراں بچ کمیان پیشیاں ٹکیاں رہندیاں ہین۔ ڈیرے تہ کہراں دی گل ہی نیہہ، اسیں پوری زندگی کمیاں، پیشیاں دے مسلیاں بچ پھسے رہندے ہاں۔ ہک معاملہ طے نیہہ ہوندا۔ دُوّا مسلہ سر آن کڈھدا ہے۔ اسیں، اِس تے اپس کوتہ اُس تے اِس کو جوڑ جٹ کا پورا کردے ہان مگر فر بھی کوئی نہ کوئی کمی رہ ہی گیندی ہے۔ ایہہ دوئی گل ہے کہ اِسدے ہم خیال، کئیاں کمیاں، کمزوریاں کو نظر انداز کر گیندے ہین۔ مگر اِسدے مخالف سُوئیں کو بھی پھال بنا کا دہسدے ہین۔ مکمل یا پورا میں زندگی دا باب کوئی دِکھیا نہ ہی پڑھیا۔ ہر شخص دی زندگی دا شاید ایہہ ہی حال ہوسی۔ ہان اتنا ہوسکدا ہے کہ اُنّی بی دا فرق ہووے یا فر نہ یا زیادہ۔ البتہ ایہہ گل باٹی طراں میں آکھ سکدا ہاں کہ ہر شخص کو اپنے رُتبے اپنے مقام تہ وِقار دے حساب نال اپنی کمی پیشی، پیش ایندی ہے یا ایندی ہوسی تہ اوہ ہی اُسکو بڑا مسلہ نظر ایندا ہوسی۔

بہر حال چھوڑو۔ میں بھی کیہڑا فلسفی ہاں نہ کے مسلہ کہن بیٹھاں تہ کیہڑیاں سوچاں بچ پئے گیاں۔ دراصل پردیسی ڈیرے والے دے ذہن بچ جو مرضی اُسدی اجازت دے بغیر آبڑدا ہے، اِس واسطے اُس دے خیال چھالاں مارن لگدے ہین۔

میں اپنے ڈیرے تہ پچ کا روم ہیٹر آن کیتا۔ مکو اِس چیز دا خوب تہیان رہندا آسا کہ ذرا گرم کر کا میں ہیٹر فوراً بند کر چھڑدا آساں۔ کیاں جے آئے دن، ہر تہیاڑے اِس ہیٹر دے حادثے کنّاں پیندے رہندے ہین۔ حلان پچھلے ہی بچارے گراں دے ہرنے ولاے مجبوراً ہکین کمرے بچ رہندے آسے، ڈاکٹر کول مریض کہن کا آئے دے آسے تہ، طبعی ضروریات تہ مجبوریان دے مدِ نظر اُنہاں لوہکا

جیاء کمرہ کرائے تے ،کہدا دا آسا، گیس لیک ہونے دی وجہ توں سارے فوت ہوئے گرائیاں سُن بڑی مشکل نال اُندیان لاشاں پانے علاقے بچ پہچائیاں تہ فر کجھ تہیاڑیاں دے بعد ئی گئی گل ہوگئی۔ فر کون یاد رکھدا ہے یا پُچھدا ہے۔ سوائے افسوس دے کجھ نیہہ۔

خیر۔ میں گیس چلہے تے ہک کپ چاء واسطے پانی رکھیا تہ فر ماہڑا تہیان اُس جنے داہر ہوگیا۔ خدا جانے اُس دا کے ہویا۔ جسکو اوہ اُڈ یکدا آسا، پتہ نیہہ اُسکو اوہ ملیا ہوسی کہ نہ۔ پتہ نیہہ، پتہ نیہہ۔ میں بھی غلط کیتا۔ کلو لہنگ آیاں۔ اُس کولو پُچھ ،کہدا دا ہوندا۔ اُتھا اِس شہر بچ پردیسیاں کو کون پُچھدا ہے۔ انہاں بڑیاں بڑیاں چمکدیاں کوٹھیاں بچ درد، ایثار و قربانی، ہمدردی تہ احساس ہور رشتیاں بغیر سب کجھ ہے اپنے فائدے نہ نفعے دے سواج انہاں دِیاں اَکھیاں تہ کجھ دِکھدیاں ہین تہ نہ ہی اِنداذہن کجھ سوچدا ہے ،کیاں جے اِنداضمیر پہلیان ہی فوت ہوگیا دا ہے۔ قسمت دی گل ہے جے کدے کسے مجبور کو کوئی نیک سیرت بھی مِل گچھے، مگر اِسدی مثال جِیاں چاولاں بچ بنڈھ ہے۔ اِندا ظاہری اخلاق بقول کُہول کہاواں سٹھ گز تہ پھاڑ کے نہ دیواں پاء۔ والی گل ہے۔ اُس بچارے کو کون پُچھسی۔ ہائے! ہائے! غلط کیتا۔ مکو جائیدا آسا کہ میں اُس کو نال ،کہن آواں۔ اُس کو پُچھاں یا راتیں واسطے نال ،کہن آواں تہ کے فرق پئے گچھے آ۔ اَساں گرائیاں دی ایہی خصلت ہے کہ ہکدم ترش آگیندا ہے تہ اِسبے ترسے شہر واسطے ایہہ لفظ غیر آسا۔

اُس دا تہیان ہٹائے واسطے میں ریڈیو آن کیتا تاں جے ذہن بچ اُس دا خیال نہ آسے۔ اُس وقت ریڈیو تے ایہہ گیت چلدا آسا۔

''دور وادیاں سجناں دے راہ تکنے فضول ہوندے''

اِس گیت دے بولان سُن اَ گی بچ تیل ڈوہلنے دا کم کیتا۔ میں خیال تروڑ دا آساں۔ بجائے اِس دے اُس دا خیال ہور بدھن لگا۔ ریڈیا تو گیت مُکیا تہ روزمرہ دے حالات تے تبصرہ شروع ہویا تہ ماہڑا خیال بھی مُکیا۔ کُجھ کہڑی ریڈ بوسننے دے بعد میں رُٹی کھادی تہ بسترے بچ بڑھ کا کتاباں دے ورقے پرتے کولگ گیاں۔ ہولیاں ہولیاں ماہڑیاں اَکھیاں بند ہون لگیاں تہ کدوں ماہڑی اَکھ لگی پتہ ہی نیہہ چلیا۔

صبح جس وقت اَکھ کھلتی ماہڑیاں کناں بچ بانگا دا واز پیاء۔ ایہہ اللہ تعالیٰ دا فضل وکرم آسا کہ میں پابندی نال نماز پڑھداں تہ میں اُٹھیاں، وضو بنا کا آساں کہ فِر اُس جنے تے نظر پئے گئی۔ اِس واریں نہ رہن ہویا تہ اُس کول کچھ رہیاں۔

میں سلام کیتا۔

وعلیکم ''اسلام'' اُس جواب دِتا تہ میں پُچھیا۔

اُو۔ پہر اوا، تو کل شامی پچھلے موڑ تے کھلتا دا آسیں۔ اوہ موڑ تے اُتھو خاصا دور ہے۔ اُتھا مسیتی بچ۔ اُتھو، اِتھاہ۔ اتنی دور۔

جئی، اوہ، ذرا ہک..... تہ چُپ ہور ہیا۔

میں آکھیا۔ کے! تُوں ذرنہ نہ کُھلا بول۔ میں گراں دا رہنے والا ہاں۔ جی۔ میں بھی گراں دا رہنے والا ہاں۔'' اُس جراب دِتا۔ مُکو اُتھا ڈیرے تے اُس موڑ دے پردے سیکٹر بچ گما ہنڈی ہک رہندا ہے۔ میں اُسکو فون کیتا آسا کہ میں ایساں۔ مُکو ڈاکٹر کو دہسنا ہے۔ مُکو پتہ نیہہ اوہ کیہڑی جائی رہندا ہے۔ اُس سُن اوہ موڑ والا چوک دہسیا آسا کہ اُتھا پچ کا فون کریں۔

پچھا، تُوں اُتھا تاں ہی کھلتا دا آسیں تہ اُس کو اڈیکدا آسیں۔ اوہ آیا، میں بے چینی جئی اُتھا پچ کا فون کردا رہیاں، مگر اُس دا فون نہ لگیا۔ کافی چراں تِکر کھلتا رہیاں۔

پچھاں ہولیاں ہولیاں ٹُر دائدا دکھدا اُس مسیتی کول آپہچیاں۔ مسیتی کو جندرا آسا۔ رات میں اُس بنڈ انچ کڈھی جتھا حمام دِیاں لکڑیاں رکھی دِیاں ہین۔"

ایہہ سُن کو مکو سخت افوس ہویا۔ میں اپنے آپا کو کوسن لگاں۔ ہائے افوس میں اُس وقت کیاں نہ اُس کو پچھیا۔ خیر۔ میں اُسکو آکھیا۔

آپہر اوا، ماہڑے ڈیرے تے۔ اُتھا چاء وغیرہ بی کافر جُلیں ڈاکٹر کول۔ حلاں مُچ سبیل ہے۔"

اوہ پہلیاں چھجکیا۔ فر ٹُپیاء، ڈیرے تے پُچ کا میں روم ہیٹر آن کیتا۔ تھوڑی چر اُس اگا بہالیاں تہ گرم کیتا تہ فر چاء دِتی۔ اُس داناں مشتاق آسا تہ پیشے دے لحاظ زمیدار آسا۔ زمی باڑی بھی خاص نہ آسی۔ لوکاں دِیاں زمیاں دیمک لہندا آسا تہ بڑی مشکل نال گُزارا کردا آسا۔ ترے بچیاں، دو بچیاں سمیت دو بڈھے ماء پے تہ ہک نکی پہین آسی۔ ایہہ اُندا کہلا کفیل آسا ہور بھی کُجھ گلاں باتاں ہوندیاں رہیاں تہ میں سوچن لگاں کہ اُسیں دور دراز دے لوک کتنیاں پریشانیاں تہ مشکلاتاں دا سامنا کردے ہاں۔ حالانکہ اج لوکاں سُن شہراں بچ اپنے مکان بھی بنائے دے ہین تہ ڈیرے بھی کرکا رہندے ہین، مگر کوئی جیہڑے اِس جنے نالوں کمزور تہ مجبور ہوندے ہین تہ سفید پوشی دا شکار ہین۔ اُندا کوئی وسیلہ نیہہ، حکومت بڑے بڑے دعوے کردی ہے، سکیماں دا اعلان ہوندا ہے۔ قبائلی تہ قومی شناخت دِیان مُرامتاں نہ سہولتاں دا اعلان ہوندا ہے۔ زباناں تہ علاقیاں دی بنیاد تے سکیماں بن دِیاں ہین مگر جس وقت زمینی سطح تے عملاں دا ویلہ ایندا ہے، سو سو طراں دے حیلے بہانے کڈھ کا تہ کنی کنی دفتری لوازماتاں تہ حوالیاں دا بہانہ کرکا لوکاں کو محروم کیتے گیندا ہے۔ بس صرف سرکاری کاغذ پتر تکر ہی وائے ویلا مچیا رہندا ہے تہ خزانے تھیں فنڈز ہڑپ کیتے گیندے ہین۔

سیاسی تہ سماجی لیڈر، کارکن، نمائندے تہ گماشتے ہِچیاں سادھا تہ شریف مزاج لوکاں کو اپنی ذات دے مفاد واسطے استعمال کردے ہین۔ اِندا فائدہ چیندے ہین تہ بدلے بچ اِنہاں کو کُجھ نیہہ مِلدا۔ اج تِکر ہِچیاں لوکان واسطے اِنہاں لوکان ہجی کوئی سرائے نیہہ بناسکی جتھا ہجے مجبور تہ بے کس اپنی مجبوری بچ آ کا کُجھ تِہیاڑے آرام نال رہ سکن تہ اپنا۔ کم کرسکن، ساریاں قوماں دے شہراں بچ ہاؤس بنے دے ہین، بس صرف ہکیں خاص طبقے نال ہی ایہہ متریرا سلوک کیتے گیا دا ہے۔ ماہڑا تہ اعتبار ہی اُٹھ گیا دا ہے۔ اللہ ہی سبب کرے۔ فر میں اپنے خیالاں تھیں نکل کا اُس کو پچھیا۔ چاء نال ہور رُٹی دیواں۔ اُس آکھیا نہ ی، بس' چاء پینے تو بعد اُس آکھیا۔ پہر اوا تو ہڑا شُکر گزار ہاں۔ تُدھ مُکو پچھیا، ورنہ اض کون کس کو پچھدا ہے۔''

میں شرمندگی تہ ندامت محسوس کردیاں ہوئیاں آکھیا۔ مُکو افسوس ہے کہ میں تُکو راتیں نہ پُچھ سکیا۔ ایہہ ماہڑا فرض ہے تہ اَسیں گرائیں کل فر کہٹھے ہوساں۔

ہچھا جی کوئی گل نیہہ۔ اللہ تُساں کو عزت دیوے۔ میں فر بھی شُکر گزار ہاں۔ اپس آکھیا میں اُس کو جواب دِت ابیرا، اج تو بعد ایہہ جاء یاد رکھیں۔ جس وقت آویں، اُتھاہ آئیں۔ کُرے ہور نہ کچھیں۔ ایہہ عارضی جائیاں اِتھا ہی رہسن۔ آمیں تُکو ڈاکڑ دی کلینک تِکر نال گیساں نہ اُدھروں ہی اپنے دفتر جُل گیساں۔ میں آکھیا۔

اوہ اُٹھیا تہ آکھن لگا۔ ''جی۔ میں ایہہ، اُس گماہنڈیاں واسطے کھوڑ تہ ماکھیں آندا آسا۔ تُسیں ایہہ رکھ، کہنو۔ ماہڑی طرفوں تحفہ سمجھ کا۔''

میں اُس دے اِس خلوص تہ پیار اَ گا چُپ ہوگیاں۔ میں سوچن لگان۔ قربان اُنہاں مسافر لوکان تو جیہڑے دو کہڑی اگر کسی جائی بہہ گیندے ہین یا پانیان دی کُہٹ پیندے ہین تہ اپ سدا احسان مردے دم تِکر نیہہ پُہلدے۔

اَسیں دوئی ڈیرے تو نکل کا ڈاکٹر دی کلینک دا ہر ٹُر گیاں۔ اُتھے پہنچ کا میں اُس کو آکھیا۔ اِتھوں ٹِکٹ کہن کا ڈاکٹر کو دہسالیں ہور فِر اِدھر اُدھر چکر مار کا ماہڑے ڈیرے تے آ گچھیں۔ صبح دی پہلی گڈی تے چاہڑھ کا جولساں۔ مت کُرے پھریں۔

اُس آکھیا۔ جی۔ ضرور جس طراں تُسیں آکھسو۔"

میں نکلدیاں چنتے بجو کُجھ روپے کڈھ کا اُس دے ہتھ نچ زبردستی باہ چھوڑے۔ اوہ نہ کہندا آسا راہ جُلدیاں میں سوچن لگاں۔ گما ہنڈیاں دا فون کیتا بند آسا؟

اَساں جے دورا دے لوکان دیاں مسلیاں داحل کے ہے؟..... شہرے دے لڈو برفی زیادہ مِٹھے ہین کہ ماکھیں؟ تہ انہاں ہی سوچاں تہ خیالاں نچ اپنے دفتر پہنچ گیاں۔

سجاد احمد قریشی.....

کروڑ پتی

اج بھی شاہ نواز سُن جِیاں نماشاں دی نماز پڑھی تہ اِس سِدھا لمے ڈوگے داروں اپنے کہرا دا رُخ کیتا۔ راہ کو ٹُردیاں ٹُردیاں چھُس مُہسا جیاء نہیرا پئے گیا دا آسا۔ دُور دُور کُرے کسے کُتے دی واز اَسدے کناں بچ پیندی آسی تہ نالو نال کسی دے پانیاں دے شڑکارا بچ شاید ٹھنڈے دی خالی بوتل رُہڑدی آسی جِسدا کھڑکار بھی اُسدیاں کناں پیندا آسا۔ باقی تقریباً سارا علاقہ قبرستان دی خاموشی بیان کرر ہیا آسا۔ شاہ نواز اپنے آپ بچ گُم سُم ایہہ سوچدا جُلدا آسا جے اپنی پڑھائی دے اِس آخری سال بچ کسی بھی طراں چنگے نمبر کہن کا پاس ہو گچھاں۔ اوہ بڑا محنتی، خوبصورت ہور نیک بخت جیاء منڈا آسا۔ اُسکو اپنی پڑھائی دی خوب فِکر آسی، اوہ جاندا آسا جے تعلیم تھیں بغیر انسان جانور تھیں بھی بدتر ہے۔ اِسکو ایہہ بھی پتہ آسا جے تعلیم پیغمبراں دی میراث ہے ہور دولت قارون دی۔ اوہ ایہی فِکر کہن کا جُلدا آسا جے کسی طراں پڑھائی تھیں فارغ ہو کا کرے ملازمت یا کوئی ہور کم روزگار اختیار کر کا اپنے کُنبے واسطے حلال روزی کماوے۔

راہ کو ٹُردیاں ٹُردیاں اچانک پرلے پاسے نِکّے نِکّے ہسّنے تہ مُٹھیاں مُٹھیاں گلاں دی واز جئی آئی۔ اُسدے کن کُھلے ہوگئے اوہ ڈر گیا۔ مگر شاہ نواز ہمت والا گدرا آسا تھوڑا اگیرے ٹُریا تہ اُس بٹی پچھا چھاتھی ماری۔ اِس دِکھیا اُتھا دو ترے گدرے بیٹھے دے کُجھ عجیب جِیاں حرکتاں کردے آسے تہ اِنہاں کولو تُہویں دی اُوپری جئی کراٹھ ایندی آسی نال اُندے موبائل فون تے بے ہودہ جئے گانے چلدے آسے۔ شاہ نواز کو پتہ لگدیاں چرنیہہ لگیا جے ایہہ کون ہین تہ کہ کردے ہین۔ اوہ ایہہ سمجھ گیا جے ایہہ آوارہ گرد تہ نشوئی گدرے ہین۔ اُندی حالت اتنی خراب آسی کہ اُنہاں بچو دو اُندے مُنہہ تہ ترِیّا دلّدو پیاء دا آسا۔ شاہ نواز اُنہاں کو چنگی طراں سیان بھی نہ سکدا آسا۔ اوہ تھوڑا جیاء ہور اُندے کول گیا تہ اُنہاں کو پرت شرت کا دِکھیا ہور اُنہاں کو سیان رِکہدا۔ گدریاں سُن جِیاں شاہ نواز کو اُتھا دِکھیا تہ اوہ چھڑ دے تہ ڈِگردے اُتاں اُٹھے دی ناکام کوشش کرن لگے۔ مگر نشے دی وجہ نال اُندیاں لِنگھاں بچ پانی پئے گیا دا آسا تہ نال ہوش بھی ٹھکانے نہ آسا۔ شاہ نواز سُن جس ویلے اُنہاں کو غور نال دِکھیا تہ اوہ سیان گیا جے ایہہ تہ خالد، شفیق تہ کالا ہے۔ اُس سُن اُنہاں تُرواں کو خوب مندا چنگا آکھیا۔ نشے دے نقصان دے بارے سمجھائے دی کوشش کیتی اِس اُنہاں کو آکھیا جے تُسدی وجہ تو اَسدا معاشرہ کتنا بدنام ہوگیا۔ اج دی نوجوان نسل کو تُساں سُن پوری طراں تباہ و برباد کرکا رکھ چھوڑیا۔ تُساں جئے نشوئیاں دی ایہہ حالت دِکھ کا تُسدے والدین بھی تُساں تھیں ڈرن پئے گئے دے ہین۔ علاقے دے بُزرگ تہ علماء بھی تُساں تھیں کترِیندے ہین۔ اوہ بھی اِسی بچ اپنی خیر سمجھدے ہین ہور لوک شیطان تھیں زیادہ تُساں تھیں پناہ منگدے ہین۔ تُسیں مہربانی کرو تہ اِنہاں گندیاں کماں تھیں باز آجلو، اپنی تعلیم والے پاسے رہیان دیو تہ حلال روزی کماؤ ورنہ تُسدی شکایت پولیس کو کرساں۔

اُنہاں تُرواں کو شاہ نواز دِیاں ایہہ گلاں اندر جِیاں تیر لگدے آسے۔ اُندے سِراتے نے صرف پیسے ہور نشے دا پہُوت سوار آسا اوہ اِس کو آکھن لگے بدنامی ہوندی ہے پئی ہوئے، نوجوان نسل تباہ ہوندی ہے تہ ہک واری چھوڑ کا لکھ واری ہوئے۔ اَساں کو نہ صرف کُروڑ پتی بننا ہے اوہ بھی راتو رات، ایہہ دِکھ اَسدا بیگ اِس بچ بھی مال ہے۔ شاہ نواز اُکڑ کا دِکھیا اُندے پاسا نال کالا جیاء بیگ آسا۔ شاہ نواز کو آکھن لگے تُوں، کھسک تہ کنڈھ دہس۔ ایہہ تہمکیاں تُوں کسی ہوریں کو دے پولیس بھی اَسدا کُجھ نیہہ بگاڑ سکدی۔ اُنہاں کو تہ صرف اپنے حصے نال مطلب ہے۔ تو نس تہ کنڈھ دہس۔ گچھ کا پڑھ دِکھساں جس ویلے تُوں افسر بن گئیں۔ بڑا آیا نصیحتاں کیتے والا۔ شاہ نواز اُندیاں رتیاں اَکھیاں دِکھ کا تھوڑا اجیاء خوفزدہ ہویا تہ اُتھو کھسکنے بچ ہی اِس اپنی خیر سمجھی تہ اوہ ترے بھی تھوڑے چِرا بعد اُتھو چلے گئے۔ تقریباً ہک دو مہینے بعد گراں دے کُجھ لوک کُھسر پُھسر کرن لگے جے راتیں سوشل میڈیا تے ایہہ خبر آسی جے خالد، شفیق تہ کالا سو پور پُلاتے ناکے دے دوران گرفتار ہو گئے تہ اُنہاں کو لو تقریباً ست کروڑ روپے دی براؤن شوگر پکڑ گئی۔ اُندی اِس حرکت دی وجہ نال گراں ہک واری فِر بدنامی دے نہیرے بچ ڈُب گیا۔ گرائیاں نال نال شاہ نواز کو بھی اِس گل دا بڑا دُکھ ہویا۔ گراں دے ہر فرد دے مُنہاں تھیں بددُعائیاں ہی نکلدیاں آسیاں۔ گراں دے بُزرگ دو بھی ہوتراتے جُلدیاں ایہہ آکھدے آسے جے اللہ ایہہ لعنت پھیلائے والیاں دا بیڑا غرق کرے تہ نال اس پورے ٹولے دا پردہ فحش کرے۔

تہ اِدھر دوئے پاسے شاہ نواز اپنی پڑھائی تھیں فارغ ہونا دے نال نال ہی نائب تحصیلداری دے عہدے تے فائز ہو گیا۔ گراں بچ خوش دی ہک لہر دوڑ گئی۔ ہر آدمی شاہ نواز دی کامیابی تے فخر کردا آسا تہ اِسکو مبارکباد دیندا آسا۔ علم بچ کتنی طاقت

ہوندی ہے ایہہ اج شاہ نواز کو دکھ کا پتہ چلدا آسا۔ اُسدی خوشی دا اج کوئی ٹھکانہ نہ آسا۔ شاہ نواز دی ملازمت کو اج تقریباً دو ڈہائی سال ہو گئے اِس دوران اِس مختلف علاقیاں بچ لوکاں دی خدمت کیتی تہ نال اللہ سُن اِس کو عزت نال نواز یا پشلے دِناں سرکار سُن اُسدی کارکردگی دِکھ کا اُسکو تحصلدار دے عہدے تے فائز کر چھوڑیا۔

دوئے پاسے خالد شفیق کالا اپنے کرتوتاں دا صدقہ اَج بھی جیل دی ہوا لیندے ہین۔ جیل دے اندر جس ویلے اُنہاں کو شاہ نواز دے بارے پتہ چلیا جے اوہ ترقی کر کا کُتھا پہنچ گیا تہ تریئے مُچ پچھتائے اُنہاں کو شاہ نواز دِیاں گلاں دی ہُن قدر آئی۔ مگر اُندی لالچ ہور کروڑ پتی دے چھوٹھے خاب سُن اُنہاں کو ہمیشہ واسطے تباہ و برباد کر چھوڑیا۔ ہُن عدالت بچ اِندے کیس دی آخری سُنوائی اگلے سوارا کو ہے اِس بچ عدالت اُنہاں کو کے سزا دیسی اوہ اُسی تہیاڑے پتہ چلسی۔ مگر علاقے دے لوک آکھدے ہین جے ایہہ بدعت پھیلائے والیاں کو کہٹ تھیں کہٹ عمر قید دی سزا ملنی چائیدی ہے۔ کُجھ سزائے موت دے حق بچ ہین۔ چلو ایہہ عدالت دا کم ہے اس بچ اَسیں کیاں ماہنگے ماراں ایہہ گل کر کا گراں دے نذیر تہ اختر بھی کلٹھا تھیں تلاں ہو گئے۔ باقی سوارا کو عدالت کے فیصلہ دیسی ایہہ اُسی تہیاڑے ہی پتہ چلسی۔

رخسانہ کوثر.....

دیٹھ سرٹیفکیٹ

اوہ ہُنے تک پُج ساریاں موتاں دے تصدیق نامے تے دستخط کر گیا آسا ہور ایہہ اُس واسطے کوئی مُشکل کم نہ آسا۔ کِیاں جے ایہہ اُسدا پیشہ آسا۔ علاقے بچ ڈاکٹر اعجاز صاحب قابل تہ بہادر ڈاکٹراں بچ شمار کیتے گیندا آسا' مگر اَج خون بچ لت پت لاش دی تصدیق بچ اُس دے ہتھ کم رہے آسے۔ موت دی تصدیق دے سلسلے بچ اُس دے سامنے میزے تے پیئی دی آسی۔ اُس دِیاں اَکھیاں تھیں اتھروں بگ رہے آسے۔ نرس سُن پچھیا ''ڈاکٹر صاحب! اِس تے کِیاں نہ لِکھیا؟'' ہُدکدیاں ہُدکدیاں ڈاکٹر اعجاز آکھیا ''سلمیٰ! ماہڑی شریکِ حیات!''

محمد مقبول بیتاب

کرونا

اَج جِسراں ہی میں باہر نکلیاں، باہروں اک گبرو ماہڑے نیڑے آ کھلتا تہ آکھن لگا ''چاچا جی! تو اہڑے کشمیرے آکے، میں ڈاہڈا تنگ آ گیا ناہاں۔''

''بچہ! کہہ گل ہے؟ توں کیہڑی گلوں تنگ آیا ناہیں؟''

''چاچا! کہہ دَسہاں؟ جِدھر تکو.....نہ کوئی ڈر نہ کوئی حیا، نہ کدھرے ماسک، نہ کدھر سوشل ڈِسٹینس .....سارے اکٹھے اُٹھنے بہنے، نچنے کدنے، ہسنے کھیڈنے۔ بس مستیاں تہ اسکول کالج بند.....! ماہڑا تہ اِتھے مذاق بن گیا ناہے۔ اِتھے تہ ماہڑی عزت اک ٹکے نی وی نیہہ رہیئی نی۔ نواں نواں آیا ساں تہ ماہڑے کولوں لوکاں کی اتنی دہشت سی جے پُچھو نہ۔ ہر کوئی ماسک وی لانا سی.....سینا ٹائزر نا وی استعمال کرنا سی، کہر وں باہر وی نیہہ سی نکلنا۔ سچ آکھیا سی چین والیاں جے مزمان وی جچنا کُجھ دن تہ نال ایہہ وی آکھیا سی جے کشمیر نہ جایاں۔ اُتھے نے لوک بہوں خطرناک ہین۔''

''بچہ! توں ہیں کون؟''

''چاچا! تُس مِگی نیہہ جاننے؟ افسوس نی گل ہے۔ دُنیا نا بچہ بچہ مِگی جانتا ہے۔ سچ ہے، کشمیر نے لوک واقعی بہوں خطرناک تہ نِڈر ہین۔'' چاچا! میں کرونا ہاں کرونا؟''

سنیل پردیسی

قصائی

جوان پُترے نی لاش کہر پُہچی تہ بُڈھے پیو کی چیخ نکلی گئی۔ ہُد کنیاں ہُد کنیاں پیو اپنے دوئی ہتھ چھاتی ور مارن لگیا۔ اُسنیاں اَکھیاں بچوں دوتو پے اَتھروں نے ٹُھٹھے تہ اوہ کسے ڈوہنگی سوچے بچ ڈُب گیا۔

جوان پہراؤنی لاشے چوبکھی بیٹھیاں اُس نیاں چھ نی چھ پہیناں مُنہویں ور ہتھ تہری بلیں بلیں رونیاں رہیاں۔ جسراں کسے اِنہاں نا گاہٹا کہوٹی شوڑیا نا ہووّے، کیاں جے اُنہاں کی پیو ہور پہراواں نا حُکم سی کہ کسے وی کالسری نی واز باہر نیہہ نکلنی چاہنی۔ مرن والے نے ترے پہرا کہر پتہ جے پہراؤنی لاش تکنیاں ہی تر واں قسم کھاہدی کہ پہلاں بدلہ کہنساں فر لاش دفناساں گے۔ ایہہ سارے پہرا اندر گئے ہتھیار چکی باہر آئے تہ بُڈھا پیو سمجھان لئی سامنے آ کھلتا۔

''بچیو صبر کرو! جلدی بازی نال کم کہنسو گے تاں کل پنچایت بچ ساہڑی ہی بدنامت ہوسی گی۔ کیاں جے اُنہاں سن بدچلنی نا الزام لائی، عزت نے ناں ور تساہڑے پہراؤ سمیت اپنی کُڑی ناوی قتل کر چھوڑی سی.....اساہڑے کہرے بچ وی تہ کووئی کُڑیاں نا کہاٹا تہ نیہہ.....!''

چھ نی چھ پہیناں سُن خوفے نال مرے نے پہراؤنی لاشے وروں نظر چائی جیندیاں پہراواں تہ پیو واخ تکیا، جیہڑے کہ قصائیاں ہاروں اُنہاں کی تک رہے سن۔

حاجی محمد بشیر شادؔ

سبز گُنبد

جو جو صفت جنت نی یارو سُنن پڑھن بچ پائی
چار چوفیرے سبز گُنبد نے بچ مشاہدے آئی

اوہ جانا ہُن خاب جیا اے دِل تہڑ کے ہر ویلے
کدوں نصیبہ فِر کھلسی گا جا تکساں اوہ میلے

روضے نال ریاض الجنت لگنا کتنا سوہنا
دِل نے اندر کُھبنا جائے مسجد نا ہر کونا

ہر کوئی جانا کر دلیلاں کہہ کہہ عرض کرن نی
اگے روضے پاک نے کِسوی طاقت ساہ پہرن نی

کر سلاماں نال ادب نے چُپ چپیتے لنگھنے
سر نیواں ہور بند زباناں خیر کرم سب منگنے

جس نے سکویاں عمر گزاری باری کدے نہ لبھّی
اُس نے دِل نے چُلّھے اندر اگ رہوے ایہہ دبّی

جس کی پاک نبیؐ نے روضے مِل گئی جا وصل نی
دل اس نے بچ باقی عمرے اگ رہوے فِر بلنی

رحمت نال نصیبہ کُھلے فِر جا حاضر ہوواں
چُمّاں اسودؑ داغ اندر نے لے زمزم میں تہُواں

سبز گُنبد پُر حاضر ہوواں شاؔد ہووے دِل اپنا
رَبّا کھول نصیبہ میرا ہووّے پورا سپنا

میاں کریم اللہ قریشی

دُعا

صِفت ثناء بیان اپنے دی دے توفیق خُدایا
توں ہی ہیں غمخوار اَساں دا توں رفیق خُدایا

ستر ماواں تھیں بدھ توہڑا نال پیار انساناں
کوئی شریک توہڑا نیہہ رَبّا بچ زمین اسماناں

عِلم حِلم دے دئیں خزانے ساریاں نو نہالاں
بندگی درد جگر دا جیہڑا رکھاں بچ خیالاں

سِدّھے رَستے رکھیں رَبّا سِدّھا راہ دَہسالیں
نیکی دی توفیق دئیں تہ رِزق حلال کھوالیں

یا رَبّا یا رَبّا اَسیں عاجز اوگنہارے
رحمت فضل توہڑے بِن رَبّا ہور نہ کُجھ سہارے

رکھی مَیْد فضل تے رَبّا پلّے ، خرچ نہ ماشہ !
لاچاری دا اسدی رَبّا دِکھن ملک تماشہ

اِتھے اُتھے دواں جہاناں فضلوں پار لنگھائیں
اوگن اَسدے پاک نبی ﷺ تھیں کر کے فضل چھپائیں

نذیر احمد دِلجانی

دُعا

میں ہاں گُنہگار خدایا تہ بدکار ربّ
توہڑی رحمت میں ڈِٹھی بے شمار یاربّ

اَج بخشش دے ماہڑیاں ساریاں خطاواں
یارب میں توہڑے تھیں منگاں دُعاواں

میں کرداں ہاں یارب اِقرار توہڑا
توہڑے تھیں منگاں میں دیدرار توہڑا

بِن توہڑے کسے کو نہ معبود بناواں
یارب میں توہڑے تھیں منگاں دُعاواں

ہر چیز تے ظاہر اے قدرت توہڑی
رہسی وی آخر اے قدرت توہڑی

توہڑی قدرت دے کرشمے اے تُہپاتہ چھانواں
یارب میں توہڑے تھیں منگاں دُعاواں

رشید قمر

اَگی نی دیوار نے سیکاں پلے نے لوک
کلیاں ور انگار بنی تہ چلے نے لوک

دہنہہ کی پیار نِیاں اؤساں سنگ تہوسن کہہ
نفرت نی تہہ دار گُفّا بچ ٹہلے نے لوک

بوٹے سنگ اوہ پھل نا رِشتہ کہہ سمجھن
پتھر چھولی بچ رکھی تہ پھلے نے لوک

میرے داغ نے چرچے بچ ای رہن سدا
دِل نے اندر بُت کی کالکھ مَلے نے لوک

گُفّا.....گُپھا

کمسن نی عصمت جو لُٹّن خوف بِناں
محلاں تھیں سڑ کے تک، سارے رَلے نے لوک

میری حویلی تیز ہوا سنگ ہوئی نہ خاک
اَگ پہنکھانیاں اپنے وی سن جلے نے لوک

بن جانا فرعون خُدا گُجھ روز قمر
لبھّن نہ مُڑ نیل نے دریا گلے نے لوک

شیخ آزاد احمد آزاد

سوبھے نہ کدے کھچکیل درداں نی نگری بچ
آلس نی گنجائش نیہہ، سفراں نی نگری بچ

دینہہ بن کے حکمرانی کیتی میں تہیاڑی نی
پئی شام تہ گم ہویاں، راتاں نی نگری بچ

درداں نی دیوی فر، زلفاں کی سنواری تہ
تقدیر بنان آئی، ذاتاں نی نگری بچ

ماہڑی نہ سُنی اک وی، منہہ زور ہواواں سن
پہنگیاڑ بنی پئیاں، پتراں نی نگری بچ

اِس بستی غماں نی بچ ، ہلچل جیئی مچی کِیاں
شاید ہے کوئی آیا ، چاہتاں نی نگری بچ

بیشک توں لا پہرے ، جبراں تہ ظلماں نے
میں درد بنی پُجساں ، درداں نی نگری بچ

ہر گل وی نویں ہوسی ، آزاد نویں دُنیا
رہسی نہ سدا کوئی ، موجاں نی نگری بچ

نثار راہی

کوکاں درّد نیاں ہُن بستی توں نسا رکھیو
چھل بدبخت قاتل نی راہ ور لگا رکھیو

راتاں جبّر نیاں پہاویں دن راحت نے آسن
پکھنو فِر مُڑی آسن دِیّا اپنا بچا رکھیو

مزمان آنے نا دوُروں جدوں وی جتن کرن گے
مجمع شوق نا خاصہ کہر اپنے بلا رکھیو

اَجّاں وی آدمی وحشی ہر پاسے داہڑنا پھرنا
اَجّاں وی دل نے ڈوہنگے زخم نظراں توں بچا رکھیو

زباں کھولو دیو آواز سُتے بے خبر لاکاں کی
چھنڈا امن نا سب چھنڈیاں توں اُچّا اُٹھا رکھیو

رسم مہر و وفا نی پہاویں اَج اوپری لگنی
محبت نی خاطر فِر وی اسکی بنا رکھیو

شیخ ظہورؔ

ایتکی خوب رہیا اِضطراب نا موسم
سمندراں تِکر پُہچیا تالاب نا موسم

کوئی تمیز نئیں کیتی نِکّے بڈھیرے نی
رہیا غرؤر مِٹانا سیلاب نا موسم

نہ چاہنیاں ہوئیاں وی رہیا حائل پردہ
نقاب پوش رہیا پورے حجاب نا موسم

سیاستے نی ٹہپٹھائی مگر نئیں جانی
اجیں وی جاری وساری اے اِنتخاب نا موسم

ظہورؔ تکی ہِن چہلیا رَوِش زمانے نی
کدے خموشیاں کدھرے شباب نا موسم

شیخ ظہورؔ

پڑھی پڑھی تہ پڑھی فِر جائی گُجھنا ہاں
تواہڑی رمز فقیرا مگر نئیں بُجھنا ہاں

تواہڑے شہر نے رَستے عجیب رَستے نے
گچھاں اوڑی تہ مُڑی خانیار پُجنا ہاں

ماہڑے نصیب بچ گُجھ نئیں بلن بُجھنِ تھیں سوئیر
میں بار بار بلکی بار بار بجھنا ہاں

گراں نے بوہڑ نے ڈاہلے تصورانچ چھکی
تواہڑے ناں نے ہُلارے ہنی تہ چُجنا ہاں

میں اپنے آپ کی پہراں تِکر بہئیی تہ ظہورؔ
سِکھاں متاں دیئی کوسنا تہ ٹُجنا ہاں

امتیاز نسیمؔ ہاشمی

خبر مِگی نئیں ہے سی کہ ایہہ وی حال ہوسی گا
عنبر ٹیپاں نے ہوسن گے سراں نا کال ہوسی گا

کوئی بچنے نی صورت نیہہ کوئی ترکیب نیہہ دِسنی
جتھے جاسو گے رولا ایہہ غماں نا نال ہوسی گا

ہجر نِیاں تمیّاں ٹھیہی ٹھیہی کلیجہ ساڑیا ماہڑا
اِیّے جے حال رہیا تہ ماہڑا کہہ حال ہوسی گا

ماہڑے چہرے کی تکی تہ غلط اندازے نہ کریا
تہیاڑے حشر نے حامی ماہڑا لجپال ہوسی گا

نسیماںؔ دیر ہے رَبّ نے کہڑے بچ نہیر نئیں یارا
کدے آہ بچ اثر ہوسی دُعا بچ چھال ہوسی گا

پرویز مانوس.....

ہُن خیالاں بچ ایہہ پہینگاں نے چھوٹے رہن دے
توں مِکی دیسیں گا چن لارے ایہہ چھوٹے رہن دے

کل ہوا نے واسطے توں ترسّیں گا دوستا
اپنے بیہڑے بچ وی دو چار بوٹے رہن دے

ایہہ اثاثہ زندگی بچ لوڑ آسی گا تگی
کہر بچ اپنے بُزرگاں نے ایہہ ٹھوٹھے رہن دے

کل تگی اولاد ٹھڈّے مارسی گی یاد رکھ
کورے کاغذ ور نہ لائیاں ایہہ انگوٹھے رہن دے

بہوں تہوکھے کھائی اساں ہُن تگی پچھانیا
دُشمناں ! توں دوستی نے ایہہ مُکھوٹے رہن دے

راشد عباسی.....

دردا کہہ سوہکھا
مرنا ' یا جینا؟

ہَسنے میں تہ توں
سڑنا جگ سارا

اَٹ ' بیہڑا ' ٹہَا کا
پُھل نا کم کِھڑنا

دِکھاں جس پاسے
می تہ چن دِسنا

ساہ مگنے جلنے
پہانڈا وہا سکھنا

اپنا کم راشدؔ
بس ہلساں بنڈنا

ڈاکٹر جہانگیر دانش

کم نہ آئی چناں جفا ماہڑی
زندگی ہوگئی تباہ ماہڑی

خاک بن کا زمانے بچ
پھر دی ہے اَنا ماہڑی

دُنیا بچ خاک ہوگئی
اِبتداء تہ انتہاء ماہڑی

کُجھ نہ پُچھو ایہہ ظالم ہوا
کِہن ٹُری ہے اَنا ماہڑی

دِلا دی دِلا بچ رہ گئی
اُس پکڑ کہدی ہک خطا ماہڑی

خود تھیں بچھڑ گیا دا ہاں
مِگی سجناں شکل دَہسا ماہڑی

بس توہڑے انتظار بچ
خاک ہوگئی جفا ماہڑی

دِل تہ پاگل ہے بس توہڑے واسطے
گل منسی کدوں پہلا ماہڑی

اوہ ہے دانشؔ بے خبر
اُس کو حالت سُنا ماہڑی

محمد منشا خاکی

نفس کندہاڑے چڑھیا رہنا
مندرا ہوئی تہ کوئی نیہہ بہنا

سُکھاں نے شوقین آں سارے
دُکھ وی کدھرے جرنا پینا

دُکھڑے ساریاں کوڑے لگنے
راضی ہوئی تہ کیہڑا سہنا

سُکھاں نال پروئی کے رکھو
دُکھ وی لکسن گل نا گہنا

عِشق بڑا پہلوان ہے دِسنا
ٹہائی تکو ہاں جیکر ٹہنا

دُنیا اک بزار ہے سودا
مہنگا ، سستا ، چڑھنا ، لہنا

اِسراں نہ کر اوہکھا ہوسیں
منشا ماہڑا من لے کہنا

میر غلام حیدر ندیم

ماہڑی اَکھیاں بچ ہے خمار چناں
سارا مُلک ہے تہُواں غُبار چناں

پُہل جاندے نیہہ زندگی دے غم سارے
نِکی عُمری دا پُہلیں نہ پیار چناں

ہنیرا راتی دا نالے تنہائی پہیڑی
موسم درداں دا ہے برنہار چناں

خودی بچ کے لوک ہوگئے نیویں
رکھیں اپنی اُچی دستار چناں

کوئی کھل گئے پھل ارماناں دے
کوئی کنڈیاں دے بشکار چناں

بدل گئی ہے ہوا نوا ندیم
توں نہ بدلیں قول و قرار چناں

ملک شفیق عارشؔ

نویں رُت نے نویں موسم نے نغمے کون گاسی گا
تیرا بِن دَہسیاں جانا کلیجہ چیر کھاسی گا

سویلے ٹورسی گا کھیتراں کی چھولیاں اُڈّی
کویلے نِکیاں تک ڈپکنے کی کون آسی گا

بہت معصوم ہین نوخیز کچّی چادراں نے رنگ
کدے تُہپّاں نے وچ اُڈّے بچانے کیہڑا جاسی گا

مِگی موسم نی لمّی چُپ تھیں کُجھ ڈر پیاَ لگنا
خُدا جانے اتیراں فِر کس کی آزماسی گا

توں اُس نے حُسن نی اِس جھیل وچ اک کنکراتہ پھینک
اوہ پانی کنڈیاں پُر آئی تہ کُجھ تہ سُناسی گا

پرندہ ڈوب کے موتی کوئی آنی نئیں سکنا
سمندر چوں کیہڑا اُٹھی شماناں پیہنگ باہسی گا

میں عارشؔ آپ ہی بس خاب اپنے رولنا رہنا
میں عارشؔ سوچنا تعبیر سنگ کُن ڈنڈ ڈاہسی گا

شکور احسنؔ

اوہ پہورا گل نہ سہنی سی
تاں کہلیو کہلیو بہنی سی

باہروں پکے کوٹھے سن
پر مِٹی اندروں ٹہنی سی

اس کُڑی کی فِر نہ تکیا
جو چُپ چپیتی رہنی سی

زِمی اُسنے پیر نہ تکے
اسماناں اُپر رہنی سی

اسے ماریا جانوں احسنؔ
جو دِل نا جانی کہنا سی

.....سوامی انتر نیرو

گانا بانا ٹُر جاساں گا
میں دیوانہ ٹُر جاساں گا

ہاسے کھیڑے اِتھے رہسن
سُن کِہن جاناں ٹُر جاساں گا

کھولن پہاویں اوہ نہ کھولن
پِہت کھڑکانا ٹُر جاساں گا

رِشتے ناطے سنگی ساتھی
سب بِسرانا ٹُر جاساں گا

اُس نے پہانے رُک جاساں کے
مار بہانا ٹُر جاساں گا

جِند دُکھاں نی پہاری ڈگی
لانا چاہنا ٹُر جاساں گا

پھٹر پنجڑ نہیرے اندر
جوت جگانا ٹُر جاساں گا

ماہڑے چُلّھے نظماں رِجسن
اکھر گانا ٹُر جاساں گا

ماہڑا اندر لفظاں چھڑیا
گیت سجانا ٹُر جاساں گا

اندروں روح ہے واجاں واجاں
سب شاعرانہ ٹُر جاساں گا

ماہڑی راہ ور اَکھیں تہریاں
آنا آنا ٹُر جاساں گا

.....سردار جاوید خان جاویدؔ

گِٹّے کہنگھروں بجسی کدوں
متھے سہرا سجسی کدوں

خورے ماہڑے دل نا شیشہ
چھنّ کری تی پجسی کدوں

اس مٹی کئیں موتی کھادے
ایہہ پُہکھی ہن رجسی کدوں

تُہپاں خون کدوں تک پیسن
رات کلیجہ کڈھسی کدوں

اِس پاسے وی اشنا کوئی نیہہ
اُس پاسے او سدسی کدوں

ساری زندگی کہٹنا تکیا
جاویدا مُل بدھسی کدوں

.....سردار جاوید خان جاویدؔ

کدیں ہنساں کدیں رونا کدیں بیزار ہوئی جانا
نمانا دل زخم کھانے تیں فر تیار ہوئی جانا

میں ڈُبی تہ زمانے نی نظر وِچ اج وی زندہ یاں
کدوں کوئی یاد رکھے آ جے دریا پار ہوئی جانا

نہ جینے نی تمنا اے نہ مرنے نا کوئی صدمہ
کہ اِس مٹی نے پُتلے کی وی آخر گار ہوئی جانا

بہاراں نا الہ موسم می کدے وی راس نیہہ اشنا
چلے ٹھنڈی ہوا چھلنی اے دِل بیمار ہوئی جانا

بڑی سادہ طبعیت اے بڑا سادہ چلن ماہڑا
پتہ نہیہ ہور کہہ وے آجے میں ہشیار ہوئی جانا

سفر جاویدؔ زِندگی نا کدے می رولنا نہیہ سا
جے اُس کافر نے سینے وِچ ای ماہڑا کہار ہوئی جانا

عبدالرشید قریشی

درد اندر دا میں نہ دَہساں
شام سویرے کھڑ کھڑ ہَساں

رجیا پُجیا ہاں میں فِر
تیمبا تیمبا دُوّے دا کھساں

سچ چھپنا کم تُساں دا
میں تہ باندے باچھڑ دَہساں

سچّے کھبّے کم شیطانی
رَبّا کیہڑے پاسے نساں

دِل تُساں دا کھوٹا سِکّہ
کِسراں تُسدے دِل بچ بسّاں

سیاسی گِدڑاں کہیرا کیتا
جان مکائی مسّاں مسّاں

چنگا مندا جو کُجھ کیتا
رَل مِل کیتا تُساں اَساں

لذت نیہہ حرام خوری بچ
پِھکّا ماس تہ پِھکیاں رَساں

معراج راہی.....

پُھلاں نی ٹھنڈی چھاں نے بچ رہساں
بدّیاں نے کاروان بچ رہساں

تگی تکبّر توں چن ہیں اسمانی
کل میں وی آسماں نے بچ رہساں

چار دن پُھل گلاباں بچ گزرے
چھیکڑی سکے رُخاں نے بچ رہساں

موسماں بہوں حفاظتاں کیتیاں
ہُن تہ اپنی اَمان نے بچ رہساں

بستی چھوڑی ادب نوازاں نی
بیہڑے جائی بد زبان نے بچ رہساں

عمر گزری آوارہ گردی بچ
راہی ہُن کے مکان نے بچ رہساں

حاجی محمد بشیر شاد

لَسّی ملی تہ پینے والے پہانڈے ٹُٹے پائے
لگے میوے بوٹیاں اُپر پھانڈے مار مکائے

کدوں مِلسی اوہ برہیا جس نے بدّل خوب برائے
ہُن بیساکھ وی پھکّا پھکّا سارے لوک پرائے

رنگ برنگی دُنیا دِسنی ہر دم ہری نروئی
جے کوئی تکّے غور کری تہ دُنیا اک سرائے

ایہہ دُنیا کہہ اِس نے اندر چیز کوئی نہ سکّی
ساتھ نبھا نہ سکّن اوہ وی جیہڑے اَمّاں جائے

لوہ نا تارا سامنے چمکے شاد اجاں توں سُتّا
کس نشے بچ ڈُبیا پاگل جس نے سمن آئے

عبدالمجید حسرت.....

اتنا احسان یار کر جُلدا
تھوڑا جیئا ہی پیار کر جُلدا

میں اُدھاری ایہہ زندگی آندی
توں بھی تھوڑا اُدھار کر جُلدا

لِسّی جائی تھیں پچ گیا پانی
نیہہ تاں اَھیاں خمار کر جُلدا

جاندی واری جے رَج کے رَدّ کہندا
ہولا اَکھیاں دا پہار کر جُلدا

توہڑے ظلماں دا کجھ حساب تہ نیہہ
ماہڑی آساں شمار کر جُلدا

منیا تقدیر تے نیہہ وس حسرتؔ
تاں بھی کوشش ہزار کر جُلدا

بشیر اختر

توہڑے ناں تھیں ہے ظاہر توہڑا خط و حال یارا
توہڑی پُر فریب اکھیاں توہڑی مست چال یارا

حوراں نالوں دِسیں گُرے حوّا بے نالوں سوہنی
گُرے توں جواب ماہڑا گُرے خود سوال یارا

ساغر چھلک رہے ہین اکھیاں بچ توہڑے سجناں
میں اِنہاں بچ ڈُبدا جُلاں مکو سمہال یارا

جلوے شباب دے ہین جوانی دے دور بچ
ماہڑی تہ ایہہ دُعا ہے نہ ہووّے زوال یارا

نشہ جئیا چڑھ گیا ہے توہڑے نزدیک آ کے
میں ہوش پُہلا نہ بہواں مکو سمہال یارا

نیناں تے پُہل گئیاں میں نیناں تے ہاں فدا میں
دِل بچ بھی اپنے توں مکو بسال یارا

ہو کے نزدیک اختر رہ گیا ہے فِر بھی دوُر
جو توں نئیں تہ سجناں ہے جینا محال یارا

نعیم کرناہی

دِل دا اوہ مزمان کُتھا ہے
جینے دا سامان کُتھا ہے

اوہ جس دا لقب اشرف ہے
رب دا اوہ انسان کُتھا ہے

جو سچ چھوٹھ کو پرکھے تولے
اوہ منصف میزان کُتھا ہے

خود کشی بچ رسوائی ہے
جینا بھی آسان کُتھا ہے

نعیماںؔ تو لکھ چھپاویں لیکن
توہڑے تھیں انجان کُتھا ہے

محمد اقبال منجا کوٹی

دینہہ اک چڑھیا پہاڑاں نے پچھے
تھوڑی لوہ کُھلی غُباراں نے پچھے

آساں نا دِیا میں وی بال بیٹھاں
پہاویں ناں لگا ہزاراں نے پچھے

اوہ کہہ آس کہرے نی رکھسی
کونج جو اُڈنی اُڈاراں نے پچھے

ایویں پُھل بیٹھی ٹہلی بے ٹیمی
بیساکھے نے موسم بہاراں نے پچھے

اوہ اک موتی وی ہتھاں گمایا
ہندا لڑائیاں ماراں نے پچھے

محمد اقبال منجا کوٹی

ٹہیری اُپروں مِن اوہ شخصا
ہِنائی جو کُجھ ہِن اوہ شخصا

تواہڑے پہانئے جور و جوری
رات نہیں ایہہ دِن اوہ شخصا

پلچی گئیائیں کِنجی ہاروں
بندہ ایں توں جِن اوہ شخصا

مارنا جا فِر اِسراں مار
سو ماری اک گِن اوہ شخصا

غلام رسول مصطفائی.....

لارے مکو لا نہ یارا
نویں سیاپے پا نہ یارا

نیکی کر کے پہلنا سِکھ جا
پچھوں کدے جتا نہ یارا

توہڑے در جے آوے کوئی
خالی ہتھ نسا نہ یارا

بچ دُشمن دے بہہ کے کدے
سجناں کو ازما نہ یارا

سپ کدے بھی ویر نیہہ بن دے
بُکاں دُدھ پلا نہ یارا

غلام رسول مصطفائی.....

ست سمندروں پار گیا اوہ
جیوندیاں جی ہی مار گیا اوہ

ساہڑی عِزت مان دی خاطر
جِند اپنی بھی وار گیا اوہ

کہر پہیتواں لنکا ڈھائی
جِتی باز ہار گیا اوہ

جاندیاں جاندیاں مکو بھی سجناں
آخر واری تار گیا اوہ

ترلے ' مِنتاں ' ہاڑیاں خاطر
ہک نئیں کئی وار گیا اوہ

مشکور احمد شاد

اُس بھی درد بہتیرے دِتے
ہر سُو غم دے کہیرے دِتے

اَکھیوں جیہڑا لوہ بنڈدا سی
اُس بھی ہتھ ہنیرے دِتے

خوشیاں دے اُس سوداگر سن
تہکھدے شام سویرے دِتے

کنڈیاں تے بھی اُسدا حق نیہہ
جِس جگرے دے بیرے دِتے

عِشق نکمّے اِس رفلے کو
جوگی والے پھیرے دِتے

اَج وصیّت کرنی ہے اُس
رِشتہ داراں کہیرے دِتے

مُنہہ لبھکیرن جیبھاں پھیرن
عمراں درد بہتیرے دِتے

نیلی شاخ دِتی ہتھ شاؔد
سُکی ڈاہلی ڈیرے دِتے

مشکور احمد شاد.....

عشق فِر آشنائی منگدا ہے
عرش تک دی رسائی منگدا ہے

فِر کسی طوٗر تے یا دار تے آ
دِل ایہہ جلوہ نمائی منگدا ہے

حُسن دے نال واسطہ رکھ کے
دِل غماں تھیں رہائی منگدا ہے

میں تہ اِسکو بسا بسا رکھیا
خود ہی اپنی تباہی منگدا ہے

جِس بُتا کو تراشیا سی ہتھاں
اَج ماہڑے تھیں خُدائی منگدا ہے

غم دے بدلے خوشی کہڑی پہر شادؔ
عمر پہر دی کمائی منگدا ہے

عبدالرشید لون غمگین

ماہڑی تہرتی ماہڑا کہر آنگن سوہنا لگے
پیار دا ماہڑا پھلیا پھلیا چمن سوہنا لگے

سِکھ کہنن کیڑے پتنگے اپنی قربانی دا ٹہنگ
تاں ہی مکو ایہہ چراغ انجمن سوہنا لگے

جذبۂ ایثار کس بچ ہے کتھا اخلاص ہے
کس کو آخر حلقۂ احباب دا فن سوہنا لگے

میں دیارِ غیر تھیں واپس ہوئیاں مدت تھیں بعد
ماہڑی اکھیاں کو ماہڑا پیارا وطن سوہنا لگے

اے رشید اپنی سمجھ دی گل بڑی ہے مختصر
کس دا فن سوہنا لگے کس دا سخن سوہنا لگے

ثمینہ سحر مرزا

جانی واری آ توں دیدار دیئی جا
مُدتاں نا فِر انتظار دیئی جا

اُس نے سہارے فِر میں جیساں
چھوٹھا ہی سہی اعتبار دیئی جا

ماہڑے جوگے ہوسن گے لکھ تہ ہزار
خوشیاں نے پل دو چار دیئی جا

یاد تیری بڑا ہی کلیجہ ساڑیا
آ توں آنی ٹھنڈیار دیئی جا

اَج توڑیں ہویا نہ جس نا علاج
جُدائی نی نہ ایسی توں مار دیئی جا

میں خوشیاں نا تحفہ بنّھی دیساں نال
توں غماں نا سارا می پہار دیئی جا

اُڈیکاں وچ سحر اکھاں لائی رکھساں
توں ملنے نا کوئی تہ آثار دیئی جا

ملک ذاکر خاکی

لگنا اَج کوئی اپنا آسی
مُدتاں نے اوہ درد بنڈاسی

میں عاشق ، معشوق اوہ ماہڑا
دؤروں تکی ہتھ کہماسی

میں مشکور فِر اُسنا ہوساں
اک واری جے ہتھ ملاسی

راز نیاز نِیاں سبھّے گلاں
ایہہ دِل آپے کھول سناسی

دِلبر یار پیارا تیرا
فِر اُس تھیں کیوں راز چھپاسی

ہاسے خوشیاں سب لئی بیٹھا
خورے ہُن اوہ کیوں تڑفاسی

کڈھ کلیجہ ہجر نے کھاہدا
دِل دُکھیا سنگ کِسراں لاسی

صابر لوک صبر کر جانے
خاکی فِر توں کیوں پچھتاسی

محمد مقبول بیتاب

رحمت والے بدل وسن
ہر دم اِتھے رُتاں ہَسن

اللہ والے یاد توں رکھیاں
اکو سِدّھا رستہ دَسن

ماء پے ساہڑے لئی ہر ولے
ممتا نے بس دانے چھَسن

چور اُچکّے بچنے جانے
سِدّھے لوکی اِتھے پھسّن

سیاست اتنی گندی اَجکل
عزت والے اِستھیں نَسّن

محمد شفیع صابر.....

دِل بچ توہڑا خیال ہے اج بھی
تازہ جِیاں ملال ہے اَج بھی

مَکو آکھدے ہین کُجھ لبِ خاموش
ٹُھڈاں تے ایہہ سوال ہے اَج بھی

مَکو جو ایہہ بے لغام ہاسا ہے
توہڑا ہی ایہہ کمال ہے اَج بھی

توہڑے متھے تے اوہ زُلف دا خُم
سامنے جِیاں ہلال ہے اج بھی

موسم بے وفائی دے سِر تے
توہڑے وعدے دی مثال ہے اج بھی

دولت جذب ہور گنج عِشق
اُسی دا سارا مال ہے اَج بھی

ربّا صابرؔ دی بھی دُعا سُن
اُسدا پہلا جیاء حال ہے اَج بھی

افتخار احمد قریشی

لگیا دا ہک میلہ ہوسی
جِیا جون دا ریلا ہوسی

اپنی جان بچینے دا ہک
خوف دا ایہجا ویلا ہوسی

لنگھسی اوہ ہی خیری نال
تھمیا دا جِس سیلہ ہوسی

جتھے خلقت سب مِٹ گیسی
کیہجا جیئیا اوہ بیلہ ہوسی

رَبّا خیر کریں توں اُتھے
جتھے نہ کوئی تہیلا ہوسی

افتخار احمد قریشی

لوکاں توں اَج کہول کہماون
سکیاں پیراں دؤر نساون

نویں فیشن والے سنگی
ہک دُوّے کو خوب ہساون

ماء پے بیٹھے دؤر دراہڈے
آپے بچ ہی دُکھ بنڈاون

کیہجا ویلا آیا ربّا
کِسراں لوک ارمان چکاون

بس کر قریشی نہ کر گِلے
وقتے تے جے نہ پچھتاون

افتخار احمد قریشی

لگیا دا ہک میلہ ہوسی
جِیا جون دا ریلا ہوسی

اپنی جان بچینے دا ہک
خوف دا ایہجا ویلا ہوسی

لنگھسی اوہ ہی خیری نال
تھمیا دا جِس سیلہ ہوسی

جِتھے خلقت سب مِٹ گیسی
کیہجا جئیا اوہ بیلہ ہوسی

رَبّا خیر کریں توں اُتھے
جِتھے نہ کوئی تہیلا ہوسی

افتخار احمد قریشی.....

لوکاں توں اَج کہول کہماون
سکیاں پیراں دوَر نساون

نویں فیشن والے سنگی
ہک دُوّے کو خوب ہساون

ماء پے بیٹھے دوَر دراہڈے
آپے بچ ہی دُکھ بنڈاون

کیہجا ویلا آیا رَبّا
کِسراں لوک ارمان چکاون

بس کر قریشی نہ کر گِلے
وقتے تے جے نہ پچھتاون

دل تھکاں ہاریں کھل جانا اے
جد اوہ اساں کی مل جانا اے

کوہڑے بن تہ اساں رونا رہنا
کتھاں اج جانا یا کل جانا اے

جد سرہاڑے کول اوہ بہہ جانا تہ
سکھاں پیار دِلے تھیں ٹل جانا اے

جیہڑا اُسے تی ہوئی جانی اے
جیہڑا پیاساں تل جانا اے

تیڈے نیہہ ٹوٹنا حیلے کر کر
ٹال ہوا جد رل جانا اے

محمد یاسین

اکھیں کھول نظارے تک
منظر کتنے پیارے تک

تُساں تواہڑے محل مبارک
آ تہ ساہڑے ٹہارے تک

امن ، سکون نی تہرتی اندر
اَس ہاں ظُلم نے مارے تک

پائی اُدم والی پہنگ
آونے کنج ہُلارے تک

کل پرسوں اوہ کرنا رہنا
سُکے اُسنے لارے تک

محمد یاسین

دِل پُھلاں ہاروں کِھل جانا اے
جد اوہ اَساں کی مِل جانا اے

تواہڑے بِن تہ اَساں رونا رہنا
تُساں اَج جانا یا کل جانا اے

جد ساہڑے کول اوہ بہہ جانا تہ
بہوں پہار دِلے تھیں ٹل جانا اے

جاء اُسے نی ہوئی جانی اے
جیہڑا پہلاں مَل جانا اے

تیر نیہہ مُڑنا حیلے کر کر
نال ہوا جد رَل جانا اے

محمد یاسین

اکھیں کھول نظارے تک
منظر کتنے پیارے تک

تُساں تواہڑے محل مبارک
آ تہ ساہڑے ٹہارے تک

امن ، سکون نی ٹہرتی اندر
اَس ہاں ظلم نے مارے تک

پائی اُدم والی پیہنگ
آونے کنج ہلارے تک

کل پرسوں اوہ کرنا رہنا
سکے اُسنے لارے تک

وقار دانش.....

غم دی کالی رات اُڈیکاں
یاراں دی سوغات اُڈیکاں

شیشے دا ایہہ محل بنا کے
پتھراں دی برسات اُڈیکاں

غم دی چھنکھڑ چھلدے رہندے
خوشیاں دے لمحات اُڈیکاں

نِت خاموشی کھیندی مکو
کوئی گل کوئی بات اُڈیکاں

نِت ہتھاں تے مہندی لا کے
پریاں دی بارات اُڈیکاں

شب وصل جد اوہ نہ آوے
دانشؔ فِر سکرات اُڈیکاں

وقار دانش.....

ایہہ در در دے پھیرے مارن
نِکے ہور بڈھیرے مارن

ہس ہس کے ایہہ درد ہجر دے
چار چوفیری کہیرے مارن

کون سُنے فریاد کسے دی
چیخاں لوک بہتیرے مارن

کھا گیندی ہے شام دہنیہاں کو
چن کو روز سویرے مارن

جو بنائے مالک دِل دے
بسّن کے اوہ لُٹیرے مارن

کھاہدا کون ہے لِسیاں اِتھے
دانش لوک اُچیرے مارن

شیخ محمد اقبال

نہ کریاں توں جنگ اس بہریا
ہو جاسیں بے پھنگ اس بہریا

امن ، چین ، سکون نا یارو
نیہہ دِسنا کوئی ٹھنگ اس بہریا

ایہہ جُسہ وی پنجر ہوسی
جے کرسیں گا تنگ اس بہریا

جان وی منگیں ، اوہ وی دیساں
جو منگنا سو منگ اس بہریا

تواہڑا ساتھ رہیا تاں شیخا
میں بنساں ملنگ اس بہریا

بشارت علی خان رازؔ

کسے نی چاہت نے اُجالے یاد اشنے
دِلاں ور سِتّم ٹہانے آلے یاد اشنے

اوہ کدے نیہہ پُہکنے جِنہاں لگے ہتھ کوہلے
باہروں شفید چِٹے اندروں کالے یاد اشنے

میں اکثر سوچنا اوہ تہیاڑے کدھر گئے
محبت نے اوہ دن رات نرالے یاد اشنے

یاد اشنے اکثر والدین نے نورانی چہرے
دُعا صدق دِل نال دینے آلے یاد اشنے

نویں تہذیب نا ننگا پن اَکھیاں نچ چُبھنا
چٹیاں چادراں لباس پاکیزہ دوشالے یاد اشنے

زمانہ ناز کرنا اساہڑی تقدیر ور رازؔ
اوہ محنت ہتھاں نی ہتھاں نے چھالے یاد اشنے

ساحل یوسف

تواہڑی ماہڑی یاری تکی
سڑنی خلقت ساری تکی

باہر جیہڑی نیہہ نکلن دینی
ایہجی اَج بیماری تکی

جد وی اپنے سِر تکی
بس عیباں نی کھاری تکی

مظلوماں تہ لاچاراں کی اَج
رَت اَکھیاں تھیں جاری تکی

اَج فِر میں ساحل جی تیری
پنڈ غماں نی پہاری تکی

ساحل یوسف

لگنا چن تہ تارے دیسی
دُنیا لئی نظارے دیسی

ہجر فراق تیرا می اتھروں
پہر پہر لگنا کھارے دیسی

چنگیاں عملاں آلیاں کی تکیو
متھے چن لشکارے دیسی

حق نی خاطر جیہڑا مرسی
اُس کی فِر دوبارے دیسی

نہ ساحل غم توں یارا
رَبّ مُشکل نے چارے دیسی

اعجاز احمد شاہ.....

نہ تیری نہ میری اے
دُنیا مِٹی نی ٹہیری اے

قبر ہی اپنی اصلی منزل
جتھے نہیری ہی نہیری ہے

ماہڑی جِند تہ جان وے ربّا
بس غمیاں بچ کہیری ہے

جے توں ماہڑا ' میں ہاں تیرا
فِر کِس گل نی دیری ہے

اپنی برتی میں نیہہ دَہسنا
ظُلم تہ چار چوفیری ہے

.....شام لال شرما

مٹھی مٹھی چال رکھ
اپنا آپ سمہال رکھ

کدھروں آیا کدھر گیا
مُنہہ اَگے رومال رکھ

پل کہڑیاں بن ویلا نسنا
اُس در وی خیال رکھ

پُٹھے رستے ور ٹُرنے جیہڑے
اُنہاں کی اپنے نال رکھ

بے قدراں کی چھوڑی سجناں
دوستی درد منداں نال رکھ

اِتھے تگی گُجھ نیہہ لبھنا
نیک اپنے اعمال رکھ

آس نی خالی چھولی بچ شام
صبراں نا پہریا تھال رکھ

مجروح شاکر

درد دُکھاں کی جرنے لوکی
کیوں پئے ہر دم مرنے لوکی

موت تہ آسی، آسی اک دن
فِر کِس گلوں ڈرنے لوکی

ساک رشتہ نہ کوئی تکن
بس ریتو اُپر ترنے لوکی

حلام حرام نا فرق نہ جانن
بس گوہجے ہی پہرنے لوکی

کہہ چنگا تہ کہہ اے مندا
بس جائی جائی چرنے لوکی

مجروحؔ شاکر

بن آئی توں مریا نہ کر
تہپ ظلماں نی جریا نہ کر

خون پسینہ مظلوماں نا
چنتیاں اندر پہریا نہ کر

ڈٹ جایا کر ظلم نے اَگے
ظالماں کولوں ڈریا نہ کر

خصلت اپنی بدل دے اَج ہی
ہر کسے سنگ اَڑیا نہ کر

یار نی خاطر ہر دم مجروحؔ
ہر واری توں ہریا نہ کر

محمد رفیع مشکور

بس ہک ہوش حواس نیہہ رہے
درداں دے احساس نیہہ رہے

خونی رِشتے اَج وی اوہ ہی
نوں باقی پر ماس نیہہ رہے

واعظاں دے بچ کمی نہ آئی
خالی بس اِخلاص نیہہ رہے

لالچ حرص دے قیدی سارے
ماضی بچ کیاس نیہہ رہے

دُشمن کو بھی گلے ملاون
توہڑے ہی ہک خاص نیہہ رہے

ہس ہس کے اَساں دُکھ پہُلائے
توں سوچیں اُداس نیہہ رہے

معافی منگ مشکورؔ خُدا توں
توہڑے بھی کم راس نیہہ رہے

روی کمار.....

دُنیا نا ایہہ ظلم وی سہساں
دُشمن کی میں سجن کہساں

ہر اک گل میں منساں تواہڑی
پر میں تواہڑے بن نہ رہساں

حیلے ' ہاڑے سب کُجھ کرساں
ترلے کرساں ' پیریں پیساں

محل چوبارے کہہ میں کرنے
گلی تواہڑی اُٹھساں بہساں

دُنیا مارے گالے پہاویں
یار نے ہر دم گیت میں گاساں

مظفر احمد

صبر آزمایا بہت
درد ہنڈایا بہت

تواہڑے پیار پچ چناں
ہتھ پھیلایا بہت

پیار تہ بس تہوکھا اے
تہوکھا کھایا بہت

عشقے نے چُغہ کی
توں وی لایا بہت

توں وی مظفر جی
رنگ بٹایا بہت

محمود ریاض زخمیؔ

اِس دِل کی سمجھاسی کیہڑا
پہڑکی اَگ بُجھاسی کیہڑا

لانے ویلے سوچ نیہہ کرنا
ٹٹنی اج بچاسی کیہڑا

کہاٹے باہدے کُجھ نیہہ تکنا
بدھیا تکے سِر ور سہرا

ایہہ اُس نا، جو اِس نا ہوئی جائے
سنگ پیار نے بولے جیہڑا

زخمیؔ نے اوہ رونا تکیا
عشق نے اندر ڈُبیا جیہڑا

سنیل پردیسی

ہر گل اَڑنا چنگا نیہہ ہونا
سؤلی وی چڑھنا چنگا نیہہ ہونا

ہنیریاں اندر پلکاں اُپر
موتی جڑنا چنگا نیہہ ہونا

لُچیاں تہ مشٹنڈیاں کولوں
اندر بڑنا چنگا نیہہ ہونا

نسّی پہُچی کُجھ نیہہ بنّنا
ہر دم چھڑنا چنگا نیہہ ہونا

تواہڑے ہجر فراق نچ چناں
تُہکھنا سڑنا چنگا نیہہ ہونا

عبدالجلیل خیالی.....

پہاویں کشتی پالی ہوسی
ہک دن دُنیا خالی ہوسی

پتّر کِرسن پیلے ہو کے
خالی ہر ہک ڈاہلی ہوسی

کتنی واری رَبّا سِر تے
آئی دی تُدھ ٹالی ہوسی

مَکو پُہل شاید اُس سن
اپنی سُرت سمہالی ہوسی

پُجسی شیشے وانگ خیالی
جیہڑی آس بھی پالی ہوسی

راشد حسین راشدؔ.....

اَج نئیں تہ کل ہوسی گا
ہر مسئلے نا حل ہوسی گا

چلے وی توں مِلنا مِگی
سال وی لگنا پل ہوسی گا

جے توں بے وفائی کیتی
سینہ ماہڑا سَل ہوسی گا

اَکھیاں چویاں تاں می لگیا
ہر جاء جھیل ڈل ہوسی گا

رَبّ نی مہر ہوئی جے تاں
راشدؔ جی وی بَل ہوسی گا

راشد حسین راشدؔ.....

جدوں نی پو پُھٹی ہے
سوچاں نی تند ٹُٹی ہے

ترلے مِنّتاں کر کر تواہڑے
چن جی ایہہ جان ہُٹی ہے

دیئی تہ لوکاں ہتھ
اپنی ہی مِٹّی پُٹی ہے

کرونا کہہ آیا ، سکولوں
بچیاں نی جان چُھٹی ہے

خوش خشان ساہڑے کہر کی
کس نے ایہہ تیلی سُٹی ہے

محمد آزاد خان

عشق بچ میں خراب ہویا ہاں
غم دی کوئی کتاب ہویا ہاں

سادگی آسی ماہڑی مشعلِ راہ
توہڑے کیتے خراب ہویا ہاں

ایہہ توہڑِی بے رُخی دا صدقہ ہے
سِروں پچ کے کباب ہویا ہاں

اکھ بہَردی ہے رات تنہیاڑی پر
دِل تھیں لیکن نواب ہویا ہاں

عشق دی اِس کلاس بچ آزاد
جِیاں میں ہی نصاب ہویا ہاں

عقیل عباسی

میلے غم دے لاندی جُلے
خوشیاں کو ترساندی جُلے

سکھنی مہراں تھیں ایہہ دُنیا
ماہڑے دِل کو کھاندی جُلے

ایہہ کم ظرفاں دی کم ظرفی
اَگ گلشن بچ لاندی جُلے

شردا بچ ہک بُلبُل نغمے
بَہریا دے رو گاندی جُلے

تیرے سنگ لائی یاری دی
اَج مزدوری تھہاندی جُلے

اُجڑی بستی دے حالاں تے
کُل دُنیا مسکدی جُلے

ادریس احمد.....

بس ہک ہی مجبوسی آسی
توہڑے نالوں دوری آسی

چاہت تہ بس چاہت ہے
کہہ اڈھی کہہ پوری آسی

پیراں ہیٹھ لتاڑ نہ دِل
کہہ اتنی مغروری آسی

بُت مِٹی دا آدم ہے
کس گل دی مشہوری آسی

پہیڑی فطرت تھیں شاہ جی
نہ ناری نہ نوری آسی

آکاش سنگھ راہی.....

جاندی واری ہَس جاوے گا
خصلت اپنی دَہس جاوے گا

توہڑے غم بچ چوُر اوہ ہو کے
اِس دُنیا توں نس جاوے گا

دُشمن کو جے دُدھ پلاسو
سپّاں نالوں ڈس جاوے گا

چھوُٹھا تہ مکار تُس دِکھیو
اک نہ اک دِن پھس جاوے گا

دِکھ کہنیو تُس راہی اک دن
تواہڑے بچ ہی بس جاوے گا

آکاش سنگھ راہی.....

اپنیاں نالوں دوری کاہدی
اتنی بھی مجبوری کاہدی

پیراں ہیٹھ لتاڑن لگائیں
اتنی بھی مغروری کاہدی

چاہت تہ بس چاہت ہوندی
اَدّھی کِسدی پوری کاہدی

جو لبھے سو کھا لیندے ہاں
راہی جی کو چوری کاہدی

جس کو رَب پوری نیہہ باوے
فِر اُس کو ہے پوری کاہدی

محمد عظیم خان

رفیقہ حیات نے ناں

میں دُکھیارا پیش ہاں کرناں دِل نذرانہ اُس نے ناں
لہو نے اتھروں ِکر ِکر جانے دانہ دانہ اُس نے ناں

ایہہ لفظاں نے ہیرے موتی لعل پرو کے رکھنا میں
سوز، تخیّل ہر نغمہ ہر بیت ترانہ اُس نے نان

ٹر یادان نی ِکھڑکی داہروں اُڑا ِجسکی تکنا میں
ماہڑی ِجندڑی نا افسانہ ایہہ پیمانہ اُس نے ناں

یار نے روسے بچ وی اکثر مہر محبت ہونی سی
یاد کراں میں اوہ سوہنا خوش حال زمانہ اُس نے ناں

جسنی ہر گل بات نے اندر ِحکمت سی دانائی سی
ماہڑا ہر ہر شجر تہ مصرعہ گل فرزانہ اُس نے ناں

ہجر بچھوڑے نا کم کم کے تاپ چھلا جد چڑھنا ہے
تھم تھم کے میں رکھنا دِل کی، دِل بہلانا اُس نے ناں

پیڑ پرائی بھی اوہ پانا درد حقیقی منا سا
ہر دُکھیا سنگ مہر محبت درف جتانا اُس نے ناں

جیہڑا ساتھی داغ جُدائی دیکے باغ بہشتی جُلیا
ایہہ پہُولے نا پہُولا پن ہے کاگ اُڑانا اُس نے ناں
ٹِپ ٹِپ اَکھیوں اتھروں چانے ہوٹھاں پر بھی کنی ہے
اندرو اندری دم پُھٹ رہنا میں کُرلانا اُس نے ناں
جے ہونا ایہہ ماہڑے بس بچ میں اُسنی خوشنودی خاطر
کرسٹنا جد مال ودلت، دولت خانہ اُس نے نان
ہُن ڈِیکاں نے لمحے یاران دِن دِن کٹنے جانے ہین
دوڑ صباء توں کہن کے جا ایہہ پروانہ اُس نے ناں
چُیا خوش بختا نہ رو پٹنا کُجھ روحانی پیجکھاں ڈالی
کُجھ کلمے آیات قرآنی یا ظہرانہ اُس نے نان
توں شعراں نے پردے اندر شک رکھنا پر پیڑ عظیما
سجری سٹ تہ سجرے پھٹ ہر درد پُرانا اُس نے نان

.....شیخ آزاد احمد آزاد

دوہے

کل تِکر سا تخت نا وارث تاج سِرے ور تہریا
اَج چِتا ور گُہپ ہنیرا نہ بتّی نہ دیوا

سالے کہر بچ آن تہ لبھے رَج رَج کھیر
اَگّے پچھے لبھنا ، جو لِکھیا تقدیر

بوہٹی کر کر کنگھیاں روز کرے تکرار
نِکاح کی ہوئے سال ترے ، وسیا نہ بزار

کاگ بکی ور بہیی تہ ، کرے بیچارہ کائیں
ہُسڑ ، کاہلی ، دِل کہٹے ، کد کہرے توں آئیں

بہوں سوہنی ایہہ صورت نالے سوہنے نین کمال
کوڈی مُل نہ ہوسی جیکر پیا نہ ہووّے نال

شیخ آزاد احمد آزاد

سوال

ککھاں نی ٹہاری
بستی نے سارے لوک
اپنے اپنے کہراں
وڑ کے نے
خوف نا کالا چہڑ
اک دُکھیا پیو
جس اپنی مہیڑی تہی
پالی پوسی جوان کیتی
ککھاں نی ٹہاری نا تھواں تکی
رونا رہیا تہ
سوال کرنا رہیا
"ہے کوئے خدا نا بندہ
جیہڑا آنی دے موڑی
ماہڑی تہی
ظالماں کولوں"

امتیاز نسیم ہاشمی

یا غوث بہاول حق

یا غوث بہاول حق پیرا
اَج سب نے پہانڈے ٹہک پیرا

ہر پاسے کُہمن کہیری اے
بچ چھمبراں روہڑنی بیڑی اے
اَج پار جے لاؤ تاں مناں
اَج آس اُمید کہیری اے
ماہڑی اگے بیڑی ہق پیرا
یا غوث بہاول حق پیرا

نوٹ: شیخ السلام حضرت بہاالدین ذکریا ملتانی نی خدمت بچ۔

تُس سہروردی مُلتانی او
تُس اسدی ہاشمی ثانی او
میں در تساہڑے پہیکھ منگنا
تُسیں اُچّے فیض رسانی او
ماہڑا خاصا بنا حق پیرا
یا غوث بہاول حق پیرا

میر غلام حیدر ندیم

ہر کوئی اِتھا سیلانی ہے

چار تہیاڑے خوشیاں دے چار تہیاڑے غم
چار ہی مِل جنازہ چہیندے فقط چار قدم
رُمندے سارے دُکھ بنڈیندے
وارث صدقے بنڈ بنڈ دیندے
بنگلے رہ گئے
کاراں رہ گئیاں
نوکری تہ سرکاری رہ گئیاں
زِمی تہ جاگیراں رہ گئیاں
خوشیاں لیراں لیراں رہ گئیاں
تِہیّاں پُتر ہاکے کردے
کُجھ کہڑیاں دے فاقے کردے
لوک بھی ارمان کرن

وارثاں تے ارمان کرن

ہر ہک اِتھا سیلانی ہے

ایہہ بندے دی کہانی ہے

فِر جُلد انیہہ کوئی نال

فقط گیندے ہین اعمال

باب ڈِلن

جنگاں نے ماسٹر

اچھو! اے جنگاں نیو خالق لوکو
تُسیں جیہڑیاں بڑیاں بڑیاں توپاں بنانے او
تُسیں جیہڑے تباہ کُن جہاز بنانے او
تُسیں جیہڑا موتو نا سامان بنانے او
دیواراں پچھے چھپی جانے او
پردیاں پچھے چھپی جانے او
میں چاہنا آں کہ تُساں کی وی پتہ لگے
ماسک تہ نقاب نے باوجود
تُسیں اپنا گندہ چہرہ دہسنے او

نوٹ.....باب ڈِلن نی نظم "Masters of War" نا پہاڑی ترجمہ

تباہ ہون والے سامان تھیں سِوا
تُسیں ہور کُجھ وی نئیں بنانے او
جِسراں ایہہ تساہڑا انھا جئیا کھلونا اے
تُسیں ماہڑی دُنیا سنگ کھیڈنے او
تُسیں ماہڑے ہتھاں بچ بندوق پکڑائی
ماہڑیاں اَکھیاں کولوں دوٗر رہوئی جانے او
جِسلے تیزی نال گولیاں برسنیاں ہین
مُڑی تُسیں تیزی نال نس جانے او

عیسیٰ کی تہو کھا دینے او یہودنی طراں
تساہڑا اچھوٹھ ہور تہو کھا تکناہاں میں
''عالمی جنگ جیتی جائی سکنی اے!''
تساہڑا اچھوٹھ، کسراں منی، کہنناہاں میں
تساہڑے ہی تخیل تھیں لنگھی
تساہڑی نظراں سنگ کہہ تکناہاں میں
کہ ماہڑے گٹر نے غلیظ کالے پانی بچ
تُساں ناہی بھیانک چہرہ تکناہاں میں

دویاں نے موہنڈیاں وررکھی تہ تُس
میزائل ہور بندوقاں چلانے او تُس

ہور آپے آرام ہور سکون نال پچھن لائی تُس
بے شمار لاشاں نا حساب لانے اوتُس
جیندا جاگنا جوان خون مِٹی بچ مِلائی تُس
اپنے چِٹے شفید محلاں بچ چھپی جانے اوتُس
ڈرون حملے، ہر بکھی خودکش دھماکے ہین
لاڈاں تہ پیاراں نال پلی ممتانی چھولی بچ
تُساں کِسراں نے خوف وہراس پھیلائے ہین
آن والیاں معصوم بچیاں بچ
ماہڑیاں اتھروں کیرنیاں بے قرار سوچاں بچ
اپنی ہی رَتو بچ نہایا اے
ماہڑا اَدّھ کرڈا بچہ، جیہڑا اَجاں
اِس دُنیا بچ نیہہ آئی سکیا اے
تساہڑے سِرے نی قیمت تہ حالیں وی
کہٹ اے اُس لہو تھیں، جیہڑا اُتساں کمایا اے
جیہڑا تساہڑی رگ رگ بچ سمایا اے

ماہڑی باری آئی وی تہ میں کہہ بولاں
میں اتنا نیہہ جاننا کہ ایویں کیویں بولاں
تُسیں آکھسو گے کہ میں نِکا ہاں حالیں
تُسیں آکھسو گے کہ جاہل کھوتا ہاں حالیں

مگر صرف اک گل جاننا ہاں حالیں

پہاویں جے تُساں کولوں بہوں نِکا ہاں حالیں

تُساں کی معاف نہ کرسی گا خُدا وی کدے

ظُلم جیہڑے کرنے ہو، جاننا اے اوہ سارے

اک سوال اے ماہڑا!

جواب دیسو، کسراں

تساہڑی دولت بچ کہہ

طاقت اے اتنی

رَتو پہرے نوٹاں نال کتنی

معافی خرید سوگے، کسراں

موت آئی تہ اپنا ضمیر

واپس منگسو گے، کسراں

چاہنا ہاں میں کہ توں مرجاویں ہُنے

موت آئی جائے تگی، مرجاویں ہُنے

شفق نی خونی شام ہووّے ملگجا ہنیرا، رَتو رَتّ اَسمان

تابوتے بچ ہووتُس، جنازہ تساہڑا اُڑے بلیاں بلیاں

پچھاں پچھاں تُراں میں چھاتی چفڑی کرنیاں ہوئیاں

ہور تکّاں تگی قبری بچ ٹہالنیاں ہوئیاں

ہور میں تواہڑی قبری ور کھلتا رہواں

ہتھے بچ میٹیے نی ٹہیل ہنی

حتیٰ کہ مگی آئی جائے یقین

کہ توں واقعی مر گئے نے او

تاں جے

آخری پتھر ماہڑا ہووّے!

(پہاڑی ترجمہ: رابعہ کوثر)

محمود درویش

ماؤنے ناں

ماہڑا ارمان اے
ماء نے ہتھ پکی رُٹی
ماء نے ہتھ نی بنی کافی
ماء نے ہتھ نالمس
بچپن ماہڑے اندر پلنا اے
جِسراں کل اَج نا دُدھ پی رہیا اے
میں زندہ رہنا چاہنا ہاں
صرف اِس گلوں کہ
ماء نے اَتھرواں بغیر موت
شرمندگی نی موت اے
اگر میں کسے ویلے مُڑ آیاں
تاں اپنی پلکاں نے کہُونگھٹ نے طورور
قبول کری ہِنیاں
ماہڑیاں ہڈیاں کی
اپنیاں تلیاں نی پاکیزگی چھون والے

کہاء نال ٹہکی ہنیاں

ماہڑے جوڑاں کی اپنے بالاں نی لٹ نال بنّھی ہنیاں

ماہڑے زخماں کی اپنے کپڑیاں نال

ٹُرٹے نے تہاگے نال سپڑی شوڑیاں

ہوئی سکنا اے جے میں دیوتا بن جاواں

دیوتا تہ میں بنی جاساں گا

اگر تو اہڑے دِلے نی ڈوہنگیائی کی چھوئی سکیاں تاں

اگر میں کسے ویلے مُڑ آیاں

تاں مِگی اپنے چُلھے نا بالن بنائی ہنیاں

چھتّے ور کپڑے سکانے آلی رسّی بنائی ہنیاں

کِیاں جے میں

روز تو اہڑیاں دُعاواں تھیں بغیر

تمام فیصلے چھوڑ دِتے ہین

میں بڈّھا ہوئی گیا ہاں

مِگی ماہڑا بچپن دیئی دے

تاں جے میں جوان پکھنواں نال شامل ہوئی جاں

ہور تو اہڑی اڈپک نے جال بچ پھس جاں

(پہاڑی ترجمہ: رابعہ کوثر)

خلیل جبران

میں تگی یاد رکھساں گا

میں تگی یاد رکھساں گا
جِسراں کوئی جلاوطن اپنے
وطنے کی یاد رکھنا اے
جِسراں کوئی قیدی
آزادی ہور سکون کی یاد کرنا اے
میں تگی اِسراں یاد رکھساں گا
جِسراں کوئی پہکھا
ضیافت کی یاد رکھنا اے
میں تگی اِسراں یاد رکھساں گا
جِسراں اک پہالا
گُنگناتی ندیاں ہور سبز ازاراں کی یاد رکھنا اے!

.....جوتی کماری

مُکنی نیہہ

یاد تو اہڑی سپنے لائی
چُپ بیٹھی آں
ایہہ ڈائن رات وی
مُکنی نئیں اے
پور پور سؤل
کڈھ بیٹھی آں
پیڑ پر مُکنی آں
کئی برہیاں توں
چُپ بیٹھی آں
پر فر وی یاد تو اہڑی مُکنی نیہہ!

وقتے نال ٹُرنا سِکھ

وقت ٹُرنا رہنا اے
کھلنا نئیں اے
وقتے نال ٹُرنا رہو

جیہڑا اکھل گیا

اُس کی تہ بس

تہکھے ہین

چھتر ہین

لِتر ہین

وقتے نال مُڑنا سِکھ

بچھوڑا

بچھوڑے بچ یارو

اِسراں بکنا بندہ

جِسراں بکنی

سِنّی لکڑی

تہکھنی رہنی

بس تہکھنی رہنی

تہکھی تہکھی تہ اک دن

رَبّ اپنے کی پیارا ہونا

شبیر احمد غازی

خونی لکیر

بے جُرم پے گئی پیراں ماہڑے زنجیر
ماہڑا سکون لُٹ گئی اک خون دی لکیر

طوالت پکڑ گئی ماہڑے دُکھ دی داستان
اُس پار اوہ اسیر اِس پار میں اسیر

چھوٹھے دلاسیاں تے غیرت نہ بچدا
میں بے بس ضرور ہاں ہرگز نہ بے ضمیر

اُندی جفا دے صدقے مضبوط ہوگئیاں میں
فولاد دا جگر ماہڑا پتھر دا ہے خمیر

مُک گیسی کالی رات ہوسی صبح ضرور
اَساں آزمایا سینہ تُسیں آزماؤ تیر

جُدائیاں دے درد آئے ، کوئی نیہہ دوا
آئے صدقے غازیؔ ، چھلنی ہویا شریر

.....ادریس احمد

ڈردار ہندا ہے

کُجھ ہوگیسی
اِس گل توں
بندہ ڈردا ہے

پر
کہہ ہونی
کدے ٹلی ہے؟
کدے ٹلسی گی
فِر کیوں
جیوندے جی
بندہ مردار ہندا ہے
ہر دم ڈردار ہندا ہے

طارق احمد طارقؔ.....

ماہیے

اَکھ نپر وی بہَر اچھسی
مسیتی تیل باہساں
جدوں ماہیا کہَر اچھسی

تگی یاد کرنی اے
اَماں ڈپکی ڈیکی
جیوندے جی مرنی اے

کوئی تسلیاں دینا رہیا
کہَر والے ڈپکن پئے
طارقؔ دینار کمانا رہیا

محمد مقبول ساحل

گیت

مطلب دے سوداگر بہہ گئے مل کے گلیاں، کوچے
بے یاراں تہ مسکیناں دے اتھروں کیہڑا پونچھے!
کیوں کوئی ماہڑے ہجر، وچھوڑے بچ روئے، پچھتاوے
کیوں کوئی ماہڑے درد دے کیتے اپنا ہوش گماوے
جیواں یا مر جانواں میں، کوئی اتنا بھی کیوں سوچے؟
بے یاراں تہ مسکیناں دے اتھروں کیہڑا پونچھے!
مُچ تیرے ناں منتاں منیاں، پڑھیاں روز نمازاں
اج بھی ماہڑی غیرت سُن دتیاں آوازاں
ہجر و جدائی بچ کوئی اپنی بوٹی بوٹی نوچے ؟
بے یاراں تہ مسکیناں دے اتھروں کیہڑا پونچھے!
پہیڑا ویلا آیا ، اج کُجھ گدڑ ، چیتے بن گئے!
جیہڑے گجدے، بگدے آسے، چُپ چُپیتے بن گئے
کاگاں دے سر بلبل چڑھ گئے، چڑیاں، باز دبوچے
بے یاراں تہ مسکیناں دے اتھروں کیہڑا پونچھے!

پیارے پیارے مُکھڑے تک کے نہ کوئی تہو کھا کھاویں
زہر پیالہ پی مر جاویں، دل نہ کسے سنگ لاویں
مہلک سب ہتھیار انہاں دے، سب ہتھکنڈے اوچھے
بے یاراں تہ مسکیناں دے اتھروں کیہڑا پونچھے!
کے لینا، کے دینا یارو! ظالم دے بازاروں
سر نیواں کر کے لنگھ جانا دلبر دے درباروں
کیہڑی بانہہ بچ اتنا دم ہے، اس گردن تک پوہچے
بے یاراں تہ مسکیناں دے اتھروں کیہڑا پونچھے!
جس چہرے کو چن سمجھ کے واہنگ چکوری تکیا
اس چہرے سُن ساحلؔ! ماہڑا مان نہ کوئی رکھیا
جس ہتھ کو میں بوسے دتے، اس ہتھ زخم کھروچے!
بے یاراں تہ مسکیناں دے اتھروں کیہڑا پونچھے!

.....خورشید حسین خورشید

گیت

تُوں ڈولی ِکہن کے آ ماہی
میں دِکھ دِکھ تھکیاں راہ ماہی
ایہہ دِل کلیجہ چُور ہویا
نہ داغ کلیجے لا ماہی
تُوں ڈولی ِکہن کے آ ماہی

میں کس اَگا فریاد کراں
میں بیٹھیاں سُتیاں یاد کراں
میں لمی جُدائی ڈردی ہاں
توہڑے ہجراں دے وِچ مردی ہاں
مُج ڈاہڈہ درد نچھوڑے دا
ماہڑی اِس تھیں جان چھوڑا ماہی
توں ڈولی ِکہن کے آ ماہی

توہڑے باہج ذرہ نہ رہن ہووے
نہ بین ہووے نہ سین ہووے
چھوڑ کے لیپا لاقہ سارا
توہڑے تو کُہول کمہین ہووے
میں تڑف تڑف کا مرگیساں
ہُن ہور نہ تڑفا ماہی
تُوں ڈولی ِکہن کے آ ماہی

ہائے جُلنے دی اَج ضِد نہ کریں　　مُکو چھوڑ کا تُوں نہ گُرے جُلیں
آ وعدے وسلے رل کراں　　ہُن نال جیواں تہ نال مراں
کہٹھیاں جینے مرنے دی　　کھا قسم جیواں تہ نال مراں
تُوں ڈولی کِہن کے آ ماہی

ایہہ عشق نیہہ کوئی مخول چناں　　آ بہہ ہُن ماہڑے کول چناں
توں ماہڑی سُن میں توہڑی سُناں　　اِس ساہ دا کے بساہ ماہی
تُوں ڈولی کِہن کے آ ماہی

جو چاہے زمانہ کردا رہوے　　پہاویں جے سڑ سڑ مردا رہوے
اِس عشق دا قصہ نیہہ مُکدا　　بچ دِل دے رکھیں سمہل ماہی
توں ڈولی کِہن کے آ ماہی

جیہڑے عشق دی اَگ بچ کد گیندے　　اوہ مر کے زندہ رہون ماہی
خورشید اوہ مرنا کے مرنا ہے　　جے چھوڑن لوک پہلا ماہی
تُوں ڈولی کِہن کے آ ماہی

PAHARI
Bi-Monthly

SHEERAZA

Volume: 42 * Issue: 3 * Year: 2020

Published by:

Jammu & Kashmir
Academy of Art, Culture and Languages

Printed at Government Press, Srinagar